دیل قدرت و سیاستدیر

ایشیق سؤنمز

گیریش 5
دیل و آنلاییش.....6
دیل و دوشونمه 10
دوشونجه سیستیمی می یوخسا دوشونمه سیستیملری؟.....15
دوشونجه.....16
دوشونمه 18
دیل و دوشونمه 19
دوشونمه سیستیملری.....19
دوشونمه-سیستیملرینی قارشیلاشدیرما.....21
دوشونمه –سیستیملری و اؤزگه لری آنلاما!.....21
مارکس دوشوندوگو سیستیم.....22
میللتلشمکده دیل و دین.....23
شیعه لیک.....24
ایران ممالیکی محروسه سینده شیعه لیک.....25
دیل، دوشونجه و بئیینده اولوشان شکیللر 35
کلمه لرین اتکی و تأثیرلری 36
مکان و زامانی آییرد ائتمک.....39
آنیمساماق یؤنو.....41
دوشونمه و دوشونجه اوزره یوروم.....42
دیل، دوشونجه و سیاست.....47
مدنیت چئویرمه و ایلیشگی آچیسیندان! 55
مدنیت ایچریسینده دورمادان چئویرمه ایشلری 55

فارس دیل و ادبیات قورومو مو یوخسا دوشمنلیک قورومو؟ 61
آب یوخسا سو؟..... 68
فارس قورومونون تاریخ و اساسنامه سینه بیر باخیش! 82
قاجار ادبی انجمنلری 82
1. فارس دیلی و ادبی قورومو..... 82
2. فارس دیلی و ادبی قورومو 88
3. فارس دیلی و ادبی قورومو 89
فارس دیلی و ادبی قورومونون اساسنامه سی 90
فارس دیلی و ادبیاتی قورومونداکی موجودلار 91
قایناقلار 102

گیریش

دیل، انسان توپلوملاریندا ظاهیرده ایلگی، ایلیشگی (رابیطه) وسیله سی اولماسینا باخمایاراق قدرتی ایفاده ائتمک، انسان توپلوملارینا نظم و نظام وئرمک اوچون منظور اولارسا، قدر سایییلار.
بو تقدیم اولموش متنلر، کئچن ایللر دیل، دوشونمک، دوشونجه، مدنیت باغلاری اوزره یازدیغیم مقاله لردن بیر سیراسیندیر. بو مقاله لر دیل و دوشونجه اساسلی اولدوغو اوچون، اونلاری ایلگی و علاقه سی اولانلار اوچون مستقیل کتابچا حالینا گتیرمگه قرار آلدیم.

ایشیق سؤنمز، 24.03.2022

دیل و آنلاییش

بیلیندیگی کیمی دیل هر بیر میلتین وارلیغی نین تمللریندن بیری اولماسی نین یانی سیرا بوگون اینسان توپلوملاری آراسیندا آنلاییش وسیله سی کیمی دگرلندیریلیر. بو باخیمدان دیللرده بنزر سؤزجوکلر اؤز گؤرونوشلری ایله دئییل، اؤزلری ایله داشیدیقلاری آنلاملار ایله دگر و اؤنم قازانا بیلرلر. ایلیشگی آچیسیندان دیله یاناشما بونون (داشیدیغی دگر و اؤنمین) ترسینه اولارسا، نه دئمک ایسته دیگیمیزی کیمسه نین آنلاماسی چتین و اولاناقسیز دوروما گتیریب چیخارابیلر. بو آچیدان آذربایجان و تورکیه ادبیات دیللری آراسیندا بنزر سؤزلرین بیر نئچه سینی گؤزدن کئچیرمک فایدالی اولار دئیه دوشوندوک.
بیلیندیگی کیمی آذربایجان تورکچه سینده "سوموک" و "گمیک" ایشیت و بیر اؤلچوده یوک داشییان سؤزجوکلر کیمی قبول ائدیلمیشلر. تورکیه تورکچه سینده "سوموک" گمیک آنلامی دئییل، "فیرتیق" آنلامی داشییار. بئله لیکله بیر نئچه اؤرنک وئرمکله نه دئمک ایسته دیگیمیزی اورتایا قویماغا چالیشاق:
1- آذربایجانلی تورکیه لی سویداشینی یئمگه چاغیرمیش. یئمک ئییه رکن، قارداش باغیشلا، یئمه گیمیز "سوموکلو" اولموش دئیه قوناغین یئمه گی بگنیب، بگنمه دیگینی اؤیرنمه گه چالیشلار. یئمک سوموکلو اولموش ایفاده سینی تورکیه لی سویداش ائشیتدیکده قوسماغا باشلایاراق یئمک ماساسی نین باشیندان اوزاقلاشماغا و ائشیگه قاچماغا چالیشار. آذربایجانلی ایسه بو داورانیشا مات قالاراق تورکیه لی سویداشین نه دن بو دوروما دوشدوگونو بیر تورلو آنلایا بیلمز. بئله لیکله ائو ییه سی سفره و قاب قاجاغی پریشان بیر دورومدا آرادان قالدیریلمالی اولار. یئمکدن سونرا آذربایجانلی:
-آبی (آقا بگ) نه دن قوسدون دئیه، سوروشدوردوقدا، تورکیه لی:
- سیز دئمه دینیز می "یئمک سوکوملو اولموش"؟
آذربایجانلی، بلی آبی! دئدیم، سوموک دئدیکده قوسارلارمی؟ تورکیه لی:
- قاردشیم، سوموک یئییلمز، سوموک بوروندان آخار، پئچئتئه ایله سیلینر و چؤب قابینا آتیلار. آذربایجانلی:
- آبی، او سوموک دئییل، فیرتیقدیر! تورکیه لی:
- قاردش، نه فیرتیق، نه فیستیق! او سوموک! اتده گمیک اولار. سوموک اولماز!
دئمک، آذربایجانلی و تورکیه لی سویداشلار آراسیندا دیللرین بیربیرلرینه یاخین اولمالارینا باخمایاراق اورتاق دیل کودلاری اولمادیغی اوچون بو سویداشلار بیربیرلرینی آنلایا بیلمه میشلر.
2- آذربایجانلی تورکیه لی سویداشی نین آراباسیندا اوتوراراق بیر شهردن باشقا بیر شهره یولا دوشرلر. یولدا آذربایجانلی تورکیه لی

سویداشینا، اوز توتاراق، آبی آرابانی بورادا ساخلا، دئیه خاهیش ائدر.
تورکیه لی:
- قاردش، بو دوزنلیکده بن آرابایی ناسیل ساکلایاییم؟ (قارداش، بو دوزلوکده من مینیک ماشینینی، آرابانی نئجه گیزله دیم) دئیه جاواب وئرر. دئمک، یئنه ده دیل کودو اورتاق اولمادیغی اوچون آذربایجانلی نی تورکیه لی سویداشی آنلاماقدا چتینلیکله اوزله شر. آذربایجانلی ایسه ساکلاماک/ ساخلاماق فعلیندن گیزله مک دئییل، یالنیز دوردورماق، بیر شئی توتماق ذهنیتینی اؤزو ایله داشییار.
3- آذربایجانلی تورکیه یه گئده رک اورادا دوکاندان یاغ آلماق قصدی ایله دوکانچیدان بیر خاهیش ائدر. او اؤز نظرینده یالنیز و یالنیز یاغ ایسته ییر. تورکیه لی ایسه اؤزونو اله سالینمیش دورومدا گؤره رک باغیرماغا باشلار، "دالغامی گیچی یورسون، آدام می سئچی یورسون؟". نه ره دن گلی یورسون؟ کیمسین؟ چیخ دیشاری، سیکتیر (دفع اول)! گؤرک مسئله هانکی آشامادا:
آذربایجانلی "کره، یاغ" ایسته رکن "آبی بانا بیر کره وئر!" دئمیش. تورکیه لی ایسه بو کره نی "تره یاغ" دئییل، "دفعه" آنلامیندا باشادوشه رک کؤپمگه و کوره دن چیخماغا باشلامیش.
4- بیر دیرگین باشینی برکیدرکن آذربایجانلی تورکیه لی سویداشیندان بیر خاهیش ائدر. آبی بو دیرگی بیر دقیقه توتونوز، من اونون یئرینی هامارلاییم. آذربایجانلی دیرگین یئرینی هامارلارکن، آبی دیرگی اؤتورونوز! دئیه ر. تورکیه لی سویداش وار گوجو ایله دیرگی دوورارا دوغرو ایته له مگه چالیشار. بو آرادا آذربایجانلی نین بارماقلاری دیرک ایله دووار آراسیندا قالاراق ازیلر.
دئمک، گئنه ده دیل کودو اورتاق اولمادیغی اوچون تورکیه لی آذربایجانلی نی باشا دوشه بیلمه میش. بیلیندیگی کیمی آذربایجان تورکچه سینده "اؤتورمک" "بوراخماق" آنلامینا گلدیگینه باخمایاراق تورکیه تورکچه سینده "ایسهالا دوشمک" آنلامینا گلر. بو دئدیکلریمیزه باخمایاراق یؤره سل آغیزلاردا قارس طرفلرینده ایسه "اؤتورمک" "ایته له مک" آنلامینا گلدیگی و دیلداش قارسلی اولدوغو اوچون، دیرگی ایته له میش و آذربایجانلی دیلداشی نین بارماقلارینی ازیب یاراماز دوروما سالمیشدیر دئیه دوشونمه لی ییک. دئمک، آذربایجانلی نین "اؤتور" ایفاده سی تورکیه وطنداشیندا "ایسهالا دوش"، "تومانینی خارابلا" دئیه باشا دوشولمه میشدیر دئیه ایکینجی قناعته گلمک اولار. بو گتیردیگیمیز اؤرنکلر یالنیز تورکیه تورکو اوچون دئییل، آذربایجان تورکلری اوچون ده کئچرلیدیر. اؤرنک اولاراق تورکیه تورکچه سینده: سیکتیرمک: دفع اولوب گئتمک. سیکتیر: دفع اول! سیکتیر ائت: اؤزونه آلما! اؤنم وئرمه! قاو، دفع ائله! سیکتیریپ گیتمک: باشینی آلیب گئتمک.
دئمک، یالنیز عربچه و فارسچادان تورک دیللرینه قوناق گلمیش کولتور سؤزجوکلری دئییل، موختلیف تورک دیللرینده ده سؤزجوکلر موختلیف آنلاملار داشییا بیلرلر. قارشی طرف دئدیگیمیزی آنلاماسی اوچون بو سؤزلرین ایچریگینه و قارداش دیللرده هانکی آنلام داشیدیغینا اؤنم

وئریلمه لیدیر. بو دا بو دیللرین سؤز داغارجیقلاری و گئرامئری لرینی بیلمه دن اولاناقسیزدیر.
گئرامئر آلانینا گلدیکده بیلیندیگی کیمی آذربایجان تورکچه سینده ایندیکی زامان "- ایرم/- یرام"، اؤرنک اولاراق گلیرم، قاچیرام بیچیمینده ایفاده اولونارکن تورکیه تورکچه سینده "-ای یوروم"، اؤرنک اولاراق گلییوروم، قوشویوروم بیچیمینده ایفاده اولونار.
گئنیش زامان آذربایجان تورکچه سینده "-ه ره م/ -آرام" اؤرنک گله رم، قاچارام بیچیمینده ایفاده اولونارکن تورکیه تورکچه سینده بیر قایدالی ایفاده اولونمازلار. اؤرنک اولاراق، آکاریم (آخاریم= آخارام) گله ریم، اوکوروم (اوخوروم) و سایره. بو قایدا و قانون کئچمیشده کی گئنیش زامان اوچون ده کئچرلیدیر.
فعل یووارلانماسی (Gerundium).
فعل یووارلانماسی ساحه سینده ده آنلام آچیسیندان آذربایجان تورکچه سی و تورکیه تورکچه سی آراسیندا فرقلر گؤزه چارپماقدادیر. بو دا جومله لری اولدوغو کیمی بیر مئدیومدان باشقا مئدیوما (اؤرنک اولاراق تورکیه تورکچه سیندن آذربایجان تورکچه سینه) تحویل وئرمه گه مانعلیک تؤره ده بیلر. دئمک ترجومه سیلاحینا ساریلمادان بیر دیلدن باشقا دیله ترجومه ائتمک اولماز، اؤرنک اولاراق:

Türkiye Türkçesi: Ünsal, aşk evliliği yaptığı Cem Cantaş'ın Noella ile sarmaşdolaş eğlendiğini görünce tüm keyfi kaçtı.
Azərbaycan Türkçəsi: Ünsal, eşq evliliği yapan Cem Cantaş'ın Noella ile qol boyun oturub durduğunu görən kimi olub qalan keyfi qaçdı (yox oldu).
Türkiye Türkçesi: TRAFİK POLİSİ YARALIYI GÖRÜNCE ŞOKE OLDU.
Azərbaycan Türkçəsi: TRAFİK POLİSİ YARALINI Görən kimi ŞOKƏ OLDU.
Türkiye Türkçesi: Nar çiçeğini görünce ben Bulut olurum Yağmur olurum Rüzgar olurum.
Azərbaycan Türkçəsi: Nar çiçeğini görən kimi mən Bulut olaram Yağış olaram yel olaram.
Türkiye Türkçesi: Erotik olsun diye değil, kız olunca insanlar bakıyor.
Azərbaycan Türkçəsi: Eşq ilə ilgili olduğu üçün değil, qız olduqda insanlar baxır.
Türkiye Türkçesi: sevdiği gence kaçan pişman olunca polise haber verdi.
Azərbaycan Türkçəsi: sevdiği gənc ilə qaçan pişman olan kimi polise xəbər verdi.

Türkiye Türkçesi: Bir taraf ağır basınca her şeyden vazgeçmeye, bir taraf ağrınıza basınca her şeye yeniden dört elle sarılmaya başlarsınız...
Azərbaycan Türkçəsi: Bir tərəf zor gəldikdə hər şeyden vazgeçməyə, bir tərəf dərdiniz üstünə barmaq qoyarkən hər şeyə yeniden dörd əl ilə sarılmağa başlarsınız...
اوسته گؤستریلن اؤرنکلر قارداش دیللردن متین چئویرمک ایسته گن ذات عالیلره بیر اویارما ماهیتی داشیمالی و اونلاری بویونلارینا گؤتوردوکلری مسئولیتین نه قدر آغیر اولدوغونا دایبر دوشوندورمه لیدیر.

ایشیق سؤنمز 06.11.2006

دیل و دوشونمه

Freud یوخو آچیقلاماق (ایضاح ائتمک) اوزره یازیر: "دوشونمه اولایی اؤزلویونده نئجه لیکسیزدیر (کیفیتسیزدیر). دوشونمه گه بیر نئجه لیک باغیشلاماق اوچون اینسانلار اونو سؤزجوکلر (کلمه لر) ایله بیر آرایا گتیررلر. اونون قالیق (باقیمانده) نئجه لیگی بیلینجی (شوعورو) اؤزونه چکمک اوچون یئترلی سایلار"[1].

دئمک، Freud بئله بیر نئجه لیگین قاعیده قانونونو سؤزجوگو (کلمه نی) خاطیرلامادا، سؤزجوکده دوشونجه نین اولماسیندا، قیسا سؤز ایله دئسک، دیلده گؤرموش. بونلارا باخمایاراق Freud بو مسئله نی قاباقکی بیلینج-بیلینج سیستیمینه (Vorbewusst Bewusst von System) نیسبت وئرمه گه چالیشمیشدیر. Freud -ون گؤروشونونه گؤره بیر دیل، آنلاملارینی (معنی لرینی) نسنه لردن قازانمیش و ادراک یولو ایله دوزلمیش سؤزجوکلرین بیربیرلرینه باغلانمالاری واسیطه سی ایله اورتایا چیخا بیلر. Freud -ون بو گؤروشلرینه باخمایاراق دیل اوزره بئلنچی دوشونجه لر بوگون اسکیمیش مقامدا یئر آلیر.

دئمک، دیل سونرادان باشقا ساياق (روش، طرز) دوزلمیش دوشونجه لرین سؤزجوکلریندن دئییل، بیزیم دونیادا تجروبه ائتدیگیمیز ایلکین قورولوش (Strucktur) اولایلارینی شکیللندیریر. دیل اوزره بو آنلاییشا یول آچمانین یورومونو قورولوشچولوق (Strukturalismus) یانچیسی اولان Ferdinand de Saussure حیاتا کئچیر-میش. Ferdinand de Saussure دیل و دوشونمه اوزره یازیر:

"دوشونمه اؤزلوگونده دومان کیمی اولماسینا باخمایاراق اوندا هئچ نه محدودلاشمیش دئییلدیر. اوسته لیک اؤنجه دن هئچ بیر دوشونجه و فیکیر ثابیت دئییل .دیل اورتایا چیخمادان هئچ نه بلیرلنمه میشدیر"[2].

Hermann Lang دیل بیلگینی اولان Ferdinand de Saussure l-ون بو گؤروشلرینی نظره آلاراق Sigmund Freud -ون کؤهنلمیش فیکیرلرینی نقد ائده رک دیل و دوشونمه نی بیر سیستیم اساسیندا یوروملایاراق یازیر:

"ایفاده اولوناجاق دوشونجه دیل le domaine des articulation فرقینی نظره آلاراق بیر قصد ونیت ایله اوزلشسه، دوشونمک مومکون اولار "[3].

---

[1] Sigmund Freud, Traumdeutung, 1900, s. 622.

[2] Ferdinand de Saussure: Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft. Berlin 1917, S. 155

Ludwig Wittgenstein ایسه دوشونمه و دوشونجه نی بیربیر-لریندن آییرد ائده بیلمه گنلر اوزره یازیر:

"نئجه اولاردی، منیم ایکی گؤودنیم (بدنیم) اولسایدی؟(یعنی: گؤودنیم ایکی آیری بدندن اولوشسایدی؟) دوشونرکن تجروبه نین گئنیشلنمه سی نین مومکون اولدوغونا اینانان فیلسوفلار تئلئفون دستگاهیندان مولکولون داشینماسی دئییل، سسین کئچمه سینه دوشونمه لیدیرلر"[4].

"بیر جیسمین یانینا بیر اؤلچو (اؤلچمه وسیله سی: متر و ساییره) قویونوز. او اولچو جیسمین نه اوزونلوقدا اولدوغونو دئمز. او اؤزلوگونده اؤلودور و فیکیر گؤرن ایشی او اؤزلوگونده حیاتا کئچیره بیلمز. ائله بیلین (فرض ائدین)، بیز دیری آدامین گؤرونوشونو داها اؤنملی خیال ائده ایدیک و بوندان بیر دیرک دوزلده ایدیک. و بئله لیکله اوتانج ایله دیری موجودا بنزرلیگی اولمایان اؤلو دیرگه باخا ایدیک[5]".

بیز دوشوندوکده دوشونجه - بو آز گؤرونن مووجود- هئچ ده بیز ایله آز قارشیلاشمیر. بیز کئچمیشه نظرسالارکن، - دوشونجه نین بو شئیدن دانیشماسی نئجه مومکون ایدی؟ - دئدیکده، دوشونجه بیزه آنلاشیلماز گؤرونمور. بئله لیکله واقعیت بیزه درک ائدیلمیش نظره گلیر. دوشونجه و گئرچکلیگین بیربیرینه اویقونلوغو بورادا: من قیرمیزی اولمایان بیر شئیین یالاندان قیرمیزی اولدوغونو دئسم. و من جومله ده" قیرمیزی " سؤزجوگونو بیرینه گؤستره رک بو قیرمیزی دئمک ایسته دیکده و قیرمیزی بیر شئی گؤستردیکده[6]".

دئمک، جومله ده بیز شئیلری بیر سیناو دورومو و حالتی کیمی داورانما و رفتار حالیندا دئییل، گئرچک و واقعی بیر حالدا آرایا گتیریریک. بونلارا باخمایاراق منطیقدان اوزاق بیر ایش گؤرموروک. دئمک، دیل مسئله سینده بیز منطیقدان حرکت ائتمه لی ییک. بونا باخمایاراق بیر عمومی جومله یالنیز بیر دگیشمز منطیغا دایانیرسا، او بیزیم اوچون بیر منطیق قورولوشوندان آرتیق هئچ نه اولا بیلمز و بیزه منطیغین اؤزللیگینی گؤسترمه دن باشقا هئچ بیر ایش گؤره بیلمز. بئله لیکله سورغو و سوآل بو: عمومی جومله لرده بیز نه یی گؤتور قوی ائتمک ایسته ییریک؟[7]

---

[3] Üstə dilbilgini ve dili sistim əsasında tərifləyən Ferdinand de Saussure görüşlərini nəzərə alaraq düşüncə və fikirdə sistim axtaranlara gülməkdən sonra daha nə demək olar deyə düşünməliyik.

[4] Lang, Hermann: „Freud – ein Strukturalist?". In: *Psyche* 34. Jahrgang, 10/1980, S. 878-879.

[5] Ludwig Wittgenstein: *Philosophische Bemerkungen*, Wien 1995, § 66

[6] Ludwig Wittgenstein: adı keçən əsər, § 430.

[7] Ludwig Wittgenstein, adı keçən əsər § 428 und 429.

دیل و دوشونمه اوزره Ludwig Wittgenstein-نین گؤروشو

بیزیم گئرچکلیگه ایشاره ائتمه گیمیز دوشونمه ده تکمیل-لشیر. من و دونیانین ایکی برابر اولما سی دوشونمه ده اؤزلرینی عکس ائدیرلر. دیل دوشونمه نین بیر آراچیدیر (وسیله سیدیر). بئله لیکله دیل گئرچک بیر مئدیومدور (رسانه دیر). دیلده "من" و "دونیا" ایکی برابر اولاراق بیربیرلرینه دلالت اولورلار. من دیلده دوشونده یالنیز دیل ایفاده لری، آنلام و مفهوملار دوشونولمورلر، دیل اؤزو ده دوشونمه نین بیر آراچی (وسیله سی) اولور[8]. بعضاً دوشونمه دانیشمانی یولاسالان (همراهلیق ائدن) بیر اولای (اتّفاق) کیمی نظره گلیر، اولابیلسین (بلکه) او باشقا بیریسینی یولاسالا، یوخسا موستقیل سونا چاتا بیلرمیش. آنجاق یاخیندان باخدیقدا دوشونمه بیر یولاسالان اولای دئییل، دیلده وار گؤرونور[9].

دوشونمه و دیل بیربیرلریندن آسیلیدیرلار. اوشاق دیلدن فایدالانیب آنجاق اوندا دوشونمه گینه دایبر اؤن آشاما (مرحله پیشین) دئیه اونا بیر فورصت یوخدور. دئمک، اوشاق دیلده دوشونرکن دیلی اؤیرنر و بیردن دانیشماغا باشلار[10]. اوشاق چارپیلامانین (ضرب ائتمه نین) آنلامینی اؤنجه بیلر می، یوخسا چارپیلامادان سونرا؟ دوشونمه دن دانیشماق و دانیشمادان دوشونمک اولماز. من دوشونرکن، ایچریمده دانیشیرام. دوشونمه آیری تجروبه لر ایله قارشیلاشدیریلمازدیر. دئمک، بیر تجروبه نی بیز بیر ایش گؤرمه دن (پاسیو) بیر شئی یوخسا شخص ایله اوزله شه رک تجروبه ائدیریک. آنجاق دوشونمه نی حیاتا کئچیریریک. دئمک، دوشونمه نی تجروبه ائتمک اوزره دانیشدیغیمیز حالدا دانیشمانی تجروبه ائتمک ده او قدر اؤنملیدیر. بونلارا باخمایاراق "دوشونمه "آنلامی و مفهومو "تجروبه" آنلامی و مفهومو دئییل. دئمک، دوشونجه لر تجروبه لر کیمی قارشیلاشدیریلمیرلار[11] . دوشونجه نین دیله گتیریلمیش بیر ایفاده سی وار. ایفاده (بیان ائتمه عملی) علامتدن فایدالانار. ایفاده اولان علامت اؤزونو دونیا ایله علاقه لندیرر. دیل و دوشونمه بیربیرلریندن آسیلیدیر-

[8] Ludwig Wittgenstein: „Tagebücher 1914-1916". In: *Schriften*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1960, B. 1, S. 101.
[9] Ludwig Wittgenstein: Philosophische Untersuchungen, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2001, S. 329.
[10] Ludwig Wittgenstein; adı keçən əsər, S. 330.
[11] Ludwig Wittgenstein: *Philosophische Bemerkungen*, Wien 1995, S. 5.

سالار، دیل دوشونمه و روحدا اولابیلمز. اصلینده دیل وار دئیه بیر موجود دئییل، او باشاریقدیر. دانیشما ساياغیمیز بیزی دیلین وار اولدوغونو گؤرمه گه زورلاییر. بو دانیشما ساياغی ایله بیز بیر اینسانی بیر دانیشما ساياغیندان آیری بیر دانیشما ساياغینا یؤنتمیش اولوروق. بیز بیر شئیی دیله گتیرمه دن او روحدا وار ایمیش کیمی اینسان دوشوندوگو و دئمک ایسته گه جه گی تصویردن فایدالانماغا چالیشیر[12].

ئری گلمیش؛ بو دانیشیق ساياغینی مکتوب یازماغا دوشوندوگوموز زامان دیله گتیره جه گیمیز "بیز چالیشیریق دوغرو ایفاده اؤز دوشونجه لرمیزه تاپاق" ایفاده سی ایله قارشیلاشدیراق. بو ساياق دانیشماق بیر اولایی (حادثه و اتفاقی) بیر چئویرمه یوخسا گؤزللمه (توصیف ائتمه) ایله قارشیلاشدیریر. دوشوندوکدن سونرا بیز بیر دوغرو ایفاده تاپماغا چالیشیریق. آنجاق بیری سوروشسا، ایفاده ائتمه دن اؤنجه دوشونجن نه ایدی؟ - هانکی جاوابی وئرمک اولار؟ باشقا دئییشله: دوشونجه هارادا و ایفاده اولمادان اؤنجه هانکی بیچیمده ایدی؟[13]. سؤزجوکسوز (کلمه سیز) دوشونه رم دئیه بیلسه ایدیک، دوشونجه نی سؤزجوکلرده ایفاده ائتمه لی اولاردیق. آنجاق، یالنیز سوروشولدوقدا: ایفاده ائتمه دن اؤنجه دوشونجن وار ایدی؟ - هانکی جاوابی وئرمک اولار؟[14]. سؤزجوکسوز (کلمه سیز) دوشونه رم دئیه بیلسه ایدیک، دوشونجه نی سؤزجوکلرده ایفاده ائتمه لی اولاردیق. نئجه دوغرو سؤزجوگو (کلمه نی) تاپیریق؟ سؤزجوکلر ایچیندن نئجه سئچیریک دوغرو سؤزجوگو؟ هر زامان حؤکم ائتمه لی و ایضاحات وئرمه لی دئییل، چوخ ساده تاپیریق: - بو دوغرو دئییل، بو دوغرو. بعضاً دئیه بیلیریک: - نیه، بعضاً چوخ ساده "بودور". هامیسی بو قدر[15].

دانیشمادان اؤنجه بیر دوشونمه نین وار اولماسی کئچمیشدن گونوموزه گلن یایقین بیر دوشونجه دیر. اینسان یازیدا اولدوغو کیمی بیر جومله نی دوشونه بیلمز. جومله نین بیر دوشونجه و فیکیره اویقون اولماسی اوچون دوشونمه عملی اساس گؤتوروله رک جومله ده دگیشیکلیک ائدیلر. بئله لیکله دوشوندوکدن سونرا بیر ایفاده ساياغی سئچیلر. ... بونلارا باخمایاراق دوشونمه بیر فیکیری ایفاده ائتمه دن آیری اولاراق حیاتا کئچمز. دئمک، آیری بیر یول یوخدور. دوشونمه نین یانیندا، اوندان قاباق، اونون آرخاسیجا دوشونمک یوخسا دانیشماق اولماز. "جومله نی ایفاده ائدرکن .....(نه، نه یه) دوشونوردونوز مو ؟ - یالنیز دئدیگیمی دوشونور-دوم[16].

---

[12] Ludwig Wittgenstein, Zweiter Teil Philosophische Untersuchungen, Wien1953, S. 96.

[13] Ludwig Wittgenstein: Philosophische Untersuchungen, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2001, S. 334.

[14] Ludwig Wittgenstein, adı keçən əsər, S. 335.

[15] Ludwig Wittgenstein, adı keçən əsər, haman yerdə.

[16] Ludwig Wittgenstein, adı keçən əsər, S. 431.

بعضاً ایلکین بیر دوشونمه ساياغی اؤز دوشونمه ساياغيميزا چئويريلميش گؤرونور. بئله بير دورومدا ائله بيل بو دوشونجه بيزيم دوشونمه ميزه بير شابلون كيمی اساس نظره آلينميش. اؤنک اولاراق بير آلمان گؤزل اينگيليسجه دانيشير و بيردن ژئرمانيستليک (ژئمان يانچيسی اولماق) ايشله دير. او ايلک اولاراق بو آلمان ايفاده سينی دوزتميش دئييل، بو ايفاده بللی بير اؤلچوده او شخص ده و آشاغی مقامدا يئر آلير[17]. دئمک، دوشونمه دن اؤنجه دوشونمک يوخدور. دوشونجه ديل سيستيمينده ياشار. آنجاق بيز جومله نی ايشلتديکده بو سيستيمی گؤروروک آنلامينا گلمز .ديل سيستيمی گؤرونه جک بير مقوله دئييل[18]. "ائده بيلمکده" "ائده بيلمک" بير سيستيم كيمی بيزه گؤرونمور. جومله نی ايشلتديکده ديل سيستيمی نين حوضورو گؤرونمز. آنجاق آختاريب و آراشديرديقدا بيز ديلده سيستيمی تاپيريق. اوندا (ديل سيستيمينده) دوشونجه و فيکير ياشاييير و بيز اورادا حرکت ائديريک. دئمک، ديل نه بير اولای، دوروم و حالت، نه ده وار اولماقدير. "ديل" باشاريغين قوروم-لاشميش (موسسه حالينا گلميش) بير سيستيمی دير. ديلين قوروملاشميش بير باشاريق اولماسی كيمی، اينسانين دا هر بير آنلام و مفهومو ايفاده ائتمه گه و ديلده کی سيستيمده يئنی ايفاده لر تؤرتمه گه قابيليتی وار. بونلارا باخماياراق ديلين بير سيستيم كيمی بيز بيلمه ديکدن دانيشارکن حضورو اولماديغی اؤزونو بير آنلام و مفهومو، سؤزجوکلرين ايستيفاده ائتمه لرينی و سسلری ايفاده ائده بيلديگيميزده گؤسترير. دئمک، اينسانين ديللری دوزتمک اوچون قابيليتی وار. ديل ايله هر بير سؤزجوک نئجه و هانکی معنا داشير دئيه دوشونمه دن هر بير آنلام و مفهوم ايفاده اولونار و اينسان سسلرين نئجه تؤرنمه سينی بيلمه دن دانيشار[19].

ایشیق سؤنمز، 14.11.2005

[17] Brand, Gerd: *Die grundlegenden Texte von Ludwig Wittgenstein*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1975, S. 73-77, S. 66.
[18] Ludwig Wittgenstein: Philosophische Untersuchungen, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2001, S. 597.
[19] Brand, Gerd, adı keçən əsər, S. 121.

دوشونجه سیستیمی می یوخسا دوشونمه سیستیملری؟

ایکی ایل اؤنجه عاریف کسکین ایمضاسی ایله »دوشونجه سیستیمی« دئیه دیلیمیزده بیراویدورما دئییم اورتایا آتیلدی. ایلک اؤنجه بو دئییم علیرضا اصغرزاده و بیزیم طرفیمیزدن ایمئیل قورپلاریندا جیددی دارتیشمالارا یول آچدی. بو مسئله یه یول آچان آذربایجان میللی حرکتینی کیمسه نین دونیا گؤروشوندن آسیلی اولمایاراق آذربایجان میللی مفکوره سی اطرافیندا بیرلشدیرمک ماهیتی داشیماق مقصدی گودوردو.
بیر سایدا فیکیر صاحابلاری ایران ممالیکی محروسه سینده کی میللی مسئله نین آچیلماز دویونلرینی فارس دیل و مدنیتینه اساسلانان تهرانداکی فارس حاکیمیت سیستیمی ایله ایضاح ائتدیکلری اوچون آذربایجان میللی مسئله سینین حل یولونو دا آذربایجان اوچون بیر یؤنتیم سیستیمی نین یارانماسی ایله ایضاح ائتمه گه چالیشیرلار. بیر چوخ ازیلمیش توپلوملاردا اولدوغو کیمی آذربایجان ائلیته سینین ده ایچیریسینده میللی مسئله اوزره دوشونجه بیرلیگی اولمادیغی و بیر چوخ آذربایجان اینسانلاری تشکیلاتی منلیک و کیملیک باخیمیندان فارس تشکیلاتلاریندا عؤمور کئچیردیکلری اوچون اوسته ایشاره اولونان اینسانلار بو مسئله نی فیکری باخیمدان موختلیف دونیا گؤروشلو اینسانلاریمیزا دا اورتاق ایپ اوجلاری اورتادا اولسون دئیه آذربایجان میللی چیخارلارینی بیر اورتاق نقطه دئیه »آذربایجان مرکزلی دوشونجه سیستیمی!!« آدیندا بیلیم دونیاسیندا آنلاشیلمایاجاق اویدورما بیر دئییم اطرافیندا بیرلشدیرمه گی نظره آلمیشلار. ائلدار قاراداغلی آذربایجانلیلارین تورک اولدوغونو نظره آلاراق »تورک دوشونجه سیستیمی« دئیه داها گولونج بیر دئییمی اورتایا آتمیشدیر. بونلار هر ایکیسی گونی آذربایجانلیلارین میللی مسئله لرینی حلل ائتمک اوچون دوشونولموشدور. آنجاق دونیا ایجتماعیتی و بیلیم اوجاقلاری بو اویدورما دئییملره نئجه قیمت وئره ر دئیه بو ذات عالیلر طرفیندن دوشونولمه میشدیر دئسک، یانیلمامیشیق.
»دوشونجه سیستیمی« طرفدارلاری بیرلیک تشبوث قوروپو آدی آلتیندا بیرلیک پلاتفورملارینی دا دانیشیق یولو ایله و بیر سایدا اینسانلارین فیکیرلرینی اؤیرندیکدن سونرا اورتایا قویموشلار. بو پلاتفورم ماهیت اعتیباری ایله آذربایجان میللی مفکوره سی (دوشونجه سی) پلاتفورمو آدی داشییا بیلمه سینه باخمایاراق اوندا »آذربایجان مرکزلی دوشونجه سیستیمی« بو پلاتفورمون ساتیرلارینی دولاشماقدادیر. دوشونجه مقوله سی دوشونمه (دوشونمک عملی) نین نتیجه و ثمره سی کیمی دونیا ایجتماعییتینین ذهنینده، یایین و باسین اورقانلاریندا دولاشماسینا و دوشونمه- سیستیمی نین نتیجه سی اولماسینا باخمایاراق بو ذات عالیلر »دوشونجه« نی بیر »سیستیم« دئیه دونیا ایجتماعییتی قولاغینا چاتدیرماق ایسته ییرلر.

بو یازیدا بیز دوشونجه نین سیستیمی اولا بیلمه یه جه گینی بیلیم اوجاقلاریندا‌کی قایناقلاردان یولا چیخاراق اورتایا قویاجاییق. بئله لیکله آذربایجان میللی مسئله سینین حلل یوللارینی آختارانلارا آذربایجان میللی مفکوره سی و میللی مفکوره اطرافیندا بیرلشمه لریندن باشما بیر یول قالمایاجاقدیر. آنجاق آذربایجانلیلارین گله جه گینه دوغروایستیراتیژیک هدف گونون موضوعسودورسا، او زامان بو میللی مسئله نی جامعه نین فردلرینده اولان(هرکسین دوشونمه اورقانیندا اولان) دوشونمه سیستیملری (اینسانین دوشونمه سینه ایمکان یارادان سیستیم) دگیل، میللی جیبهه نین یارانماسی گونون موضوعسو اولمالیدیر.

دوشونجه

دوشونجه (فارس و عرب دیللرینده فکر، آلمانجا Gedanke، اینگیلیسجه thought) دئییلن کلمه اوزره ایلک فیکیر یورانلارین فیکیرینی اؤیرنمکده فایدا وار. زیگموند فوروید (Sigmund Freud 1856-1939) فوروید (Freud) یوخو یوروملارکن یازیر: دوشونجه گوج باخیمیندان آز کئیفیته مالیکدیر. اونون کئیفیتینی درک ائتمک و بیلینج (شوعور) دیققتینی اؤزونه چکمک اوچون اینسان اونو (یوخوداکی فیکیرلری) سؤز و کلمه خاطیره سی ایله بیر آرایا گتیرر.(ص 622، 1900)[20]. بئله لیکله دولاییلی اولاراق فوروید دیلین قابیلیتینی - دوشونجه نی خاطیرلاما و تصوور ائتمه باخییمیندان اورتایا قویور. بونلارا باخمایاراق فوروید بو مسئله نی »بیلینج آلتی-بیلینج« (شعورآلتی- شعور) سیستیمینه نیسبت وئریر[21].

لودویک ویتقئنشتاین فلسفی آراشدیرمالاریندا یازیر: دوشونجه، بو آز اولان مووجود- آنجاق بیز دوشوندوکده او هئچ ده آز گؤرونمور. بیز گئری باخاراق- دوشونجه بو شئیدن اؤز اؤزونه نئجه یولا چیخا بیلیر- دئییرسک و دوشونورسک، دوشونجه هئچ ده آنلاشیلمایاجاق دگیل. او زامان بیز اونو واقعیتده درک ائتمیش کیمی اولاریق. بیر شئی قیرمیز اولمازکن، من یالاندان دئدیکده او قیرمیزیدیر، و بیرینه جومله ده >قیرمیز< کلمه سینی بو قیرمیز دگیل، ایضاح ائتمه گه قالخارسام و اونا قیرمیزی بیر شئیی گؤسترمه گه چالیشارسام، دوشونجه ایله واقعیت اوست اوسته دوشر[22].

[20] Justo Fernández López, Sprache und Denken: http://www.hispanoteca.eu/Linguistik/sp/SPRACHE%20und%20DENKEN.htm

[21] [21] Justo Fernández López, bax orada.

[22] Justo Fernández López, bax orada.

بو مسئله نی جومله ده بیز دیل منطیقینی نظره آلاراق سیناقدان کئچیرک:
بیزدیلده منطیقدن حرکت ائتمه لی اولدوغوموزا باخمایاراق جومله نین هامیسی یالنیز دگیشمز منطیق اولارسا، او زامان بو بیزیم اوچون بیرتؤرتیلمیش (اؤزوموز بیله رک یاراتدیغیمیز) منطیق اولار و اؤز منطیقی ماهیتیندن باشقا بیزه هئچ نه گؤستره بیلمز. - عومومی جومله لر اولسا، - بیز اونلارین آراسیندا نه یی سیناقدان کئچیرمه لی ییک؟ من دوشونجه لری (فیکیرلری) دیله گتیریلمیش ایفاده لر آدلاندیریرام. اونلاری ایفاده ائتمک اوچون آنلاملی ایشارتلر لازیمدیر. آنلاملی ایشارتلر دونیا ایله ایلیشگی یارادا بیلیر[23].
دانیشیق بیچیمینی یازماق اوچون دوزگون ایفاده دوشونجه میزه تاپماغا چالیشاریق. معمولی حالدا دئمک ایسته یه جه گیمیز دانیشیق بیچیمی نی بیر چئویرمه (ترجومه) و یا گؤزللمه (وصف) ایله قارشیلاشدیرینیز. دوشونجه، منظره و حرکت اورادا، و من دوزگون ایفاده نی سئچمه گه چالیشیرام. آنجاق،ایفاده ائتمه دن اؤنجه سوروشسایدیلار، دوشونجن نه دیر؟ اورادا نه جاواب وئریلمه لیدیر؟ بو سورغویا جاواب وئرمک اوچون:
- من کلمه سیز دوشونورم دئیه بیلسم، »دوشونجه« نه ده دیر و ایفاده دن قاباق هانکی بیچیمده دیر؟ دئمک، من دوشونجه می کلمه لر ایله ایفاده ائتمه لی یم. نئجه دوزگون کلمه نی تاپیرام؟ سؤزلری نئجه سئچیرم؟ من هر زامان حؤکوم ائتمه لی و آچیقلیق گتیرمه لی دگیل، لازیملی سؤزو تاپیرام : بو دگیل، بودور. هردن (بعضن) دئیه بیلیرم: - نیه؟، هردن دئیه بیلیرم: - بودور. دانیشمادان اؤنجه دوشونمه (دوشونمک عملی) نین تصوور اولوناجاغی یازمادان اؤنجه کی جومله کیمی دیر. شخص بیر جومله نی یازدیغی کیمی تصوور ائده بیلمز. شخص اؤز دوشونمه سی اساسیندا جومله اونون دوشونجه سی ایله مطابیقت ائتمه سی اوچون جومله عوضوولرینی دالی قاباق ائتمه لیدیر. یا دا شخص گرک اوول جومله نی دوشونسون. شخص جومله نی دوشوندوکدن سونرا نادیر حاللاردا او جومله سی اوچون ایفاده بیچیمی (طرزی) سئچه بیلر. دوشونمه (دوشونمک عملی) دوشونجه نی ایفاده ائتمه دن و آیری حرکت ائده بیلمز. دئمک، شخص دوشونمه دن و دانیشمادان اؤنجه، سونرا و اونون یانیندا دوشونمز. اؤرنک: »جومله نی دئییرکن، نه دوشونوردون؟.... – من دئدیگیمه دوشونوردوم«[24].
جومله و دوشونجه دیل- سیستیمینده یاشار. بیز جومله نی ایستیفاده ائتدیکده سیستیمی گؤرورک آنلامینا گلمز. دئمک، دیل- سیستیمی گؤروله جک مقوله لرده یئر آلماز. بیزدیل- سیستیمی نین نه اولدوغونو اؤیرنمک ایستدیکده دوشونجه نین دیل- سیستیمی ایچریسینده یاشادیغینی گؤرورک و اونون ایچریسینده حرکت ائدیریک[25].

[23] Justo Fernández López, bax orada.
[24] Justo Fernández López, bax orada.
[25] Justo Fernández López, bax orada.

دوشونمه

دوشونمه (دوشونمک عملی): بیلگی دگرلندیرمه نین روحی سوره جی (پروسسی)، اوراداکی حیس، خاطیره و تصوورو بیربیرینه چاتدیرار، مسئله حل اولار، نورمالار تانینار و یئنی باغلانتی (رابیطه) لار تاپیلا بیلر. عمل و باشاری نین درکی اؤزو اوچون بیر قاعیده حالینا گلر. دوشونمه نین یوکسک آشاماسی (مرحله سی) شکیل حالیندا دوشونمه.(دوشونمک عملی) دیر. او اؤزونو عمل سورجیندن آییرار و بلیرلی تصوور (شکیل و سایپره) لری بیر دوشونمه ملزمه سی کیمی اؤز خیدمتینه آلاراق اونلارین آراسیندا باغلانتی یاراتماغا چالیشار. ایلک اولاراق موطلق دوشونمه (دوشونمک عملی) آنلام (معنی و مفهوم) درک ائدرکن بلیرلی تصوورلرین یانی سیرا سمبوللارادان (ایفاده علامتلری و سایپره) دا فایدالانار. بو یول ایله دوشونمه سورعتله نر. اینسان سمبوللاری (دئییم، ایفاده علامتلری و سایپره) اؤیره نر و اونون ایچریگینی (محتواسینی) دگیشه بیلدیگی اوچون شکیللی و مطلق دوشونمه یه یئتنکلی اولار و چوخلو حل یوللارینی گؤتور قوی ائده بیلر. اینسان اوزره آپاریلان آراشدیرمالارا گؤره موطلق دوشونمه دیله باغلی دگیل، آنجاق دیل و دوشونمه بیربیرلری ایله سیخ باغلانتیلاری وار[26].

دوشونمه: دوشونمه قاعیدتاً بیلینجلی (شعورلو) و روحی بیر سورج (پروسس)دیر. او ائشیکده کی اشیالارا - اؤزل اولاراق گله جکده کیلره - مخصوص عمل ترتیب وئرر. او تیکرار اولونماز مسئله لره و سورقولارا جاواب وئرمک اوچون خیدمت ائدر. دوروم نه دیر؟ نه ائتمک اولار؟[27]

لودویک ویتقئن شتاین (Wittgenstein, Ludwig): بیزیم گئرچکلیگه ایشارت ائتمه میز دوشونمه ده (دوشونمک عملییندە) حیاته کئچر. >من< و >دونیا< نین ایکی برابر اولمالاری دوشونمه ده اؤزلرینی عکس ائتدیرر. دیل دوشونمه نین وسیله سیدیر. دیل بیر گئرچک مئدیادیر. دیلده >دونیا< و >من< ایکی برابر اولور و بیر بیرلرینه نیسبت وئریلیرلر. من دیلده دوشونرکن، یالنیز دیل ایفاده لری و آنلاملاری دگیل، دیل اؤزو ده دوشونمه نین وسیله سی اولور. بیزه هردن دوشونمه بیراولای (ایتتیفاق) کیمی آنلاشیلیر. بو اولای دانیشمانی یولداشلیق ائدیر. او اولا بیلسین آیری بیریسینی، یوخسا اؤزونو سونا چاتدیرا. آنجاق یاخیندان ایزلدیکده دوشونمه (دوشونمک عملی) بیر یولداشلیق ائدن اولای دگیل، او دیلین ایچینده دیر .دوشونمه و دیل بیربیرلریندن آیریلمازدیرلار. دوشونمه دن دانیشماق و دانیشمادان دوشونمک اولماز. من دوشوندوکده، اؤز ایچیمده دانیشیرام[28].

---

[26] Schülerduden - Die Psychologie - Mannheim u.a. 1981.
[27] Schiefenhövel u.a.: Gemachte und gedachte Welten. - Stuttgart 1994.
[28] Schiefenhövel u.a., bax orada.

دیل بیلیمینده قورولوشچولوق (Struckturalism) و سیستیم تئوریسینین تملینی قویان Ferdinand de Saussure دیل و دوشونمه (دوشونمه عملی) اوزره یازیر:

"دوشونمه اؤزلوگونده [بئییینده] دومان کیمی یئرله شیر و اوندا هئچ بیر محدودیت و دگیشیلمز تصوور یوخدور. دیل تظاهور ائتمه دن اؤنجه هئچ نه بلیرلنمه میش"[29].

دیل و دوشونمه

دیل آراشدیرماجیلاری دیل- آراشدیرما ماتیریاللارینا دایاراق دیلی واقعیت و دوشونمه آراسیندا بیر باغلاج قوروجو کؤرپو کیمی دگرلندیریرلر. اونلارین گؤروشونه اساساً هر دیل قوروپونون واقعیتدن اؤزونه اؤزل تصوولری واردیر. بو فیکیرلره اساساً اؤزونو ایفاده ائتمه و دوشونمه باخیمیندان دا دیل گوجونه دیققت یئتیریلمه لیدیر.

لودویک ویتقئن شتاین (Wittgenstein, Ludwig) نین گؤروشونه اساساً دیل و دوشونمه (دوشونمک عملی) بیر بیرلرینه باغلیدیرسالار، دیل دوشونمه ایچینده یئر آلا و روحون ایچینده اولا بیلمز. دیل یالنیز بیر باشاریقدیر. بیزیم دانیشما بیچیمیمیز دیلی بیزه گؤرمه ایمکانی وئریر. دئمک دانیشیق بیچیمی ایله بیز شخصلاری بیر ایفاده دن باشقا ایفاده یه یؤنلندیریریک. دئمک، شخص دئمک ایسته دیگی و فیکیرلشدیگی موضوعنو بیز اونا ایفاده ائتمه دن اؤنجه او موضوع شخصین روحوندا وار ایمیش، شخص اونو ایفاده ائتمک اوچون بیر شکیلدن فایدالانماغا چالیشمیشدیر[30].

دوشونمه سیستیملری

هر توپلومون دوشونمه- سیستیمی اونون دیلینده دیر. دئمک، بیر دیل یوخ اولارسا، اونلا بیرلیکده بیر دوشونمه- سیستیمی یوخ اولار. دیل مئکانیسمینی باشا دوشمک تاریخ، توپلوم و داورانیشلاری آنلاماغا ایمکان یارادار[31]. ایجتماعی دوشونمه- سیستیمی نی آنالیز ائتمک بیر کولتورون یاخشیلیغا دوغرو آددیم آتماسی نین آییرلماز ترکیب حیصه

[29] Ferdinand de Saussure: Grundlagen der allgemeinen Sprachwissenschaft. Berlin, Leipzig, 1931.

[30] Justo Fernández López, Sprache und Denken, bax orada.

[31] Knut-Sören Steinkopf, Einführung in die Methoden wissenschaftlichen Verstehens pädagogischer Texte: Humboldt Universität zu Berlin: Institut für Allgemeine Pädagogik Wintersemester 2000 / 2001: http://www.hausarbeiten.de/faecher/hausarbeit/pab/17962.html

سیدیر. دوشونمه لر(دوشونمک عمللری) اؤز ایچلرینده حاکیم اولان قورولوشدان یولا چیخاراق سیلسیله مراتیب (هییارشی) دوشونمه-سیستیمینه دوغرو بیر یاندان، باشقا یاندان دئموکراسی و برابرلیک سیستیمینه بؤلونرلر. بونلاردان یولا چیخاراق باشقا دوشونمه سیستیملری بیر چوخ زامان گؤز آردی ائدیلر. بونلارا باخمایاراق سیلسیله مراتیب (هییارشی) دوشونمه- سیستیمینه آسیلی اولان قورولوشسوز و قانون تانیمایان (آنارشی، هرج و مرجلیک) دوشونمه-سیستیمی نین یانی سیرا دئموکراسی و برابرلیک دگرلرینی باشلیق (عونوان) اولاراق داشییاراق اؤز ایچینه آلیب اؤزونون ترکیب حیصصه سی ائدن اینسانجیل دوشونمه- سیستیمی ده وار. داها چوخ گلیشمیش اولان دوشونمه-سیستیمی "اونون توپلومو (اونون جامعه سی)" دئییمی نی (ایصطیلاحینی) داشییان دوشونمه- سیستیمیدیر. بو دوشونمه سیستیمی یاشام و یاخشیلیق دگرلرینی توپلوم (ایجتماع) اوچون هدف آلار. دوشونمه - سیستیملرینه اساساً آشاغیداکی جدول سرگیلنمیش اولار (سولدان ساغا دوغرو و یوخاریدان آشاغی بو جدولی اوخوماق فایدالی اولار):

اونون وار اولماغا باغلی اولماسی	یاشامی سئومه و گلیشمه (توسعه)	یاخشیلیق ایستگی	*اونون توپلومو (جامعه سی)*
شخصیت یاپیسی	داواملی گلیشمه.	مسئولیت	گله نک و گؤره نگه یؤنلمیش
اؤرنک اولماسی.	عدالتین حؤکوم سورمه سی	حق - وظیفه	*برابرلیک و دئموکراسی دگرلرینه اساسلانیمش*
هر شئیی بیلمک ایسته مک	نظمین حاکیمیت الینده اولماسی	قدرت	سیلسیله مراتیب
نادانلیق و گؤرمزلیک	حریصلیک	زور و نیفرت	قانونسوزلوق

تپه نین باشیندا یئر آلان دگرلر(یاخیشیلیق ایستگی، یاشامی سئومه و گلیشمه و وارلیغا باغلی اولماق) او کولتورون طبیعی یاخشیلاشما ایستکلریندن سایلمالیدیر. اینسانجیل توپلوملاردا(جامعه لرده) بو دگرلرین حیاتا کئچمک شانسی داها دا آرتیق اولار.

تپه نین اته گینده یئر آلان پیس دگرلر(زور، نیفرت، حریصلیک، نادانلیق) ده داورانیش ساياقلاریدیر(طرزلریدیر). بوداورانیشلار توپلومونون عوضوولری و توپلومون اؤزوندن قایناقلانارلار. موختلیف فیکیرلشمه مودئللری دوشونمه-سیستیمی اولاراق موختلیف کولتورلرده و موختلیف زامانلاردا و هم زامان اؤزلرینی گؤسته ره بیلرلر.

دوشونمه-سیستیملرینی قارشیلاشدیرما

دوشونمه(دوشونمک عملی) قورولوشلارینی دگرلندیرمک موختلیف یؤنلردن و آچیلاردان (زاویه لردن) حیاتا کئچه بیلر، اؤرنک اولاراق:
- اینسانی باخیمدان،
- کیشی وقادینلارین حقوق برابرلیگی و آزادلیقلارینین قبوللوق گؤرمه سی باخیمیندان،
- هر بیر شخصه عایید اولان حقوق سایی و ایچریگی باخیمیندان، و یا هر بیر شخص اوزرینه گؤتوردوگو یئتگی و مسئولیت باخیمیندان،
- هر بیر شخصه آچیق اولان یوکسلمک و گلیشمک (توسعه) شانسی باخیمیندان،
- قورولوشون ایچریسینده خبر آخینی و قودرت اعمال ائتمک رابیطه سی باخیمیندان،
- قورولوشون ایچرسینده هر بیر شخصه اولگو و اؤرنک اولماق باخیمیندان،
- توپلومون عوضوولرینین منافعینی تأمین ائتمک و آزوقه بؤلرکن عدالتی یئرینه یئتیرمک باخیمیندان،
- ائییتیم سیستیمی و دونیادان آلدیغی تصوورات باخیمیندان و سایره...
بونلار هامیسی دوشونمه-سیستیمینه اساسلانار. دوشونمه-سیستیمی آزادلیغا امنیت و گووه ن وئرر.

دوشونمه –سیستیملری و اؤزگه لری آنلاما!

اؤزگه لیک بیرشخص یا مسئله یه یاناشماق مسئله سیدیر. هئچ نه اؤز وارلیغینا اؤزگه دگیل، آنجاق بیر باشقا آچیدان باخدیقدا اؤزگه گؤرونه بیلر. اؤرنک اولاراق بیر دیل دونیا ایجتماعیتینین هامیسینا دگیل، بیر بؤیوک بؤلومونه اؤزگه (خاریجی) دیل سایبلا بیلر، اؤرنک اولاراق بیری ایسپانیا دیلینی بیر اؤزگه (خاریجی) دیل کیمی اؤیره نرسه، قارشیسیندا 300 میلیون بو دیلی دانیشان اینسان ایله اوزله شه بیلر. اونلار بو دیلی بیر آنا دیل کیمی دانیشیرلار. دئمک، هئچ بیر دیل و شخص اؤزلوگونده اؤزگه و دگرسیز بیر مقوله دگیلدیر. آنجاق شخص اونو >من< و >بیز< قارشیسینا قویارسا، او باشقا بیرینه اؤز سایبلار.اؤزگه لیک دئییمی (ایصطلاحی) من و منیم قارشیما چیخان اؤزگه بیرشخص آراسیندا اولان ایلیشگیلردن قایناقلانار. آنلاما و باشا دوشمه سوره جی (اؤزگه بیرینی باشا دوشمه پروسه سی) اؤزلوگونده اؤزگه بیری ایله اوزلشمه و یا ایختیلاف یاراداجاق عامیل دگیل. >من< و >بیز< دویقوسونو گوجلندیرمک اوچون اؤزگه لرایله اؤزوموزو سرحدله مک و اؤزوموزه محدودیت یاراتمالی اولوروق. بو ندن ایله ده اؤزگه لری آنلاماق و باشا دوشمک ایسته میریک. هر کیم اؤز چئورسینده کی کولتوردن یولا چیخاراق بلیرلی فیکیر و یاناشما ساياغینا توتوقلانمیش دورومدا یئر آلار.

آنلاماق اوچون چابا گؤسترمک، اؤز اؤلچو و دگرلری اساسیندا اؤزگه توپلومو (ایجتماع نی) باشا دوشمه گه چالیشماق قارشی طرفی اؤز دوستاغی ائتمک اؤزونونکو دئیه یاشام دونیاسیندا ایستعمار ائتمک دئمکدیر. بو فیکیرلره اساساً اؤز دوشونمه- سیستیمینده بیرینی دوستاق ائتمک و دونیانی آنلاماغا چالیشاراق اؤزگه نی آنلاماق و باشا دوشمک ایمکانسیز گؤرونور. »بانتو میللتینین دوشونمه سیستیمی اونون دیلیندن اؤیره نیلیر. اونلاری خریستیان ائتمک اوچون یاپیشاجاق ایپ اوجلارینین تاپیلماسی بیر هدف دیر«. بو یاناشما کامئرونلو فیلسوف Marcien Towa یا عاغیللی حوققاباز اولدوغو اوچون دگیل، مؤمون حوققابازاولدوغو اوچون اویقون گؤرونور[32].

مارکس دوشوندوگو سیستیم

کائوتسکی و لنین مارکسیسمی بیر سیستیم (اؤز ایچینه قاپالی باغلی فیکیر) اولاراق سیاسی باخیمدان مارکسی اؤزلرینه چیخماق ایستیردیلر. کمونیست و سوسیال دئموکراتلار آراسیندا ایشچی صینیفی حرکتی بؤلوندوکدن و اوکتیابر دئوریمی باشاری ایله کومونیستلرین نفعینه سونوجلاندیقدان سونرا اونلارمارکسیسمی بیر سیستیم دئیه سؤویئتلر بیرلیگینده (شوروی ده) لنینیسم ایله بیرلشدیره رک مملکت تئوریسی ائتمه گه چالیشدیلار. سؤویئتلر بیرلیگینده ائدیلیگی عملین ترسینه غرب آوروپا سوسیال دئموکراتلاری ایسه مارکسیستی فیکیرلری گونون سیاستیندن اوزاقلاتماغا چالیشدیلار. بو ایکی سیاسی گوج اویونو و آت چاپدیرمالارین آراسیندا ایکینجی دونیا ساواشینا دک اؤتریشده اوتو باوئر آدیندا بیر شخص آوسترو مارکسیسم مکتبینی گلیشدیردی. بونلارا باخمایاراق گئورگ لوکاکس دا مارکس و لنین دوشونجه لری آراسیندا بیر کؤپرو قورماق آختاریشیندا اولدو. بو چابالارا باخمایاراق ایکینجی دونیا ساواشیندان سونرا باتی آوروپا اؤلکه لرینده مارکس تئوریلری اوزره دارتیشمالاریالنیز آکادئمیک ساحه لرده داوام ائتدی. هئلموت هوپئ بعضی دوشونمه سیستیملری اوزره یازیر: باشا دوشولمه یه جک دوشونمه (ئوشونمک عملی)آنلاماق اوچون دگیل، اینانماق اوچون بیر شئیدیر. بو شئیه اینانجی اولان هر کس اؤزونو بؤیوک بیر روحانی کیمی حیس ائده بیلر.

ایشیق سؤنمز 23.07.2005

[32] M. Towa, Die Aktualität der afrikanischen Philosophie, in: F.M. Wimmer (1988), S. 57

میللتلشمکده دیل و دین

دیل

میللت اولمانین بیرینجی عنصورو دیلدیر. دیل انسانلارین دوشونجه لرینی سیستیم حالینا گتیره رک انسانلاردا منطیق اولوشدورماغا و مدنیت بیلینجی و شعورو یاراتماغا یول آچار. انسان بیر موجود اولاراق اؤزونو دیل و دوشونمک قابیلیتی ایله باشقا موجودلاردان آییرد ائدر. دیلسیز جانلی موجود، اصل معنادا حئیوان سایلار. دئمک، هر بیر میللی توپلوم بیر میللت اولاراق یاشایابیلمه سی اوچون دیلی اولدوقجا اؤنملی و اهمیتلی سایلار.
اؤز دیلی و مدنیتی اساسیندا، فورمالاشما ایمکانی اولمایان میللی بیر توپلوم ایستعمارچی حاکیم نیظام و انتیظامی اوزدن ایراق مئیمون کیمی یانسیلاماغا، اونون اویدورما تاریخی نی اؤز تاریخی، دیلینی دیلی و مدنیتینی مدنیتیمدیر دئیه قبول و باشقالارینا دا اؤزونونکو کیمی تقدیم ائتمگه چالیشار. (بوگون بیر چوخ آذربایجان تورکلوگونون فارس دیلی میللی دیلمیز دئیه قبول ائتدیکلری کیمی). بئله لیک ایله ایستعمارا توتولموش توپلوم اؤزگه دیل و مدنیتی اؤیرنمک زوروندا قالاراق اؤز کیملیگینه و منلیگینه اؤزگلشر و اؤزگه یاشار. بوگون بیرچوخ انسان نمالار، او جمله دن جواد طبابایلر، "آذریها محفلی" و فیتیله پروقرامیندا "من خودم آذری هستم" دئیه اؤز تورکلوگو تحقیر ائدنلر ده تورک دیلی و مدنیتینه اؤزگه لشمیش فارس مدنیت راسیستی سایلارلار.

دین

دیلین اهمیتینی درک ائتدیکدن سونرا انسانلاری بیربیرلرینه باغلایان ایکینجی عنصور، اونلارین اینانجی و عقیده لری سایلار. شخصی نظرلر انسانلار آراسیندا دوشونجه اولاراق تئز- تئز دگیشه بیلمه سینه باخمایاراق دین و معنویته اساسلانمیش اینانج، توپلوملار آراسیندا اؤزونه یئر آچدیقدان سونرا مدنیت کاراکتئرلی اولاراق انسانلارین رفتارینی بیله اؤز اتکی و تأثیر داییره سینه آلار. بو باخیمدان آذربایجان میللی مسئله

سینی گؤتور قوی ائدرکن انسانلاریمیزین دینی اینانجلارینی دا نظره آلمالی ییق. بئله لیکله آذربایجان دین خادیملری و مذهبی شخصیتلری آذربایجان دیلی و مدنیتی نی اساس گؤتوره رک تشکیلاتلانماغا و گونئی آذربایجان تورکلوگو اوچون فارسلیقدان مستقیل دین علمیه اوجاقلاری یاراتماغا جان آتمالیدیرلار.

شیعه لیک

بوگون ایران ممالیکی محروسه سینده کی شیعه لیک فارسلیغین انحصاریندا اولدوغواوچون تحریف واسیطه سی ایله شیعه لیک ایرانلیلیق دئیه فارسلیق آدینا یازیلار. بیلیندیگی کیمی ایستر فارس حاکیمیتی و ایسترسه ده دینین میللی مسئله ده اؤنم و اهیمیتی نی درک ائتمه میش فارس محفللرینه باغلی اولان سولچوسو کسیم شیعه لیگی فارسلیغا باغلاماق ایسترلر. اونلار شیعه لیگی ایران ممالیکی محروسه سینده رسمیلشدیرمیش آذربایجان تورکلوگونون تاریخی رولونو تحریف ائدرلر. یئری گلمیشکن شیعه لیگین اورتایا چیخماسی اوزره بیر قیسا دئیینک و سونرا موضوعموزا دؤنک.
شیعه و سنی دئیه مذهب قارشی دورماسی سؤز قونوسو یالنیز صفویلردن باشلامیش دئییل، بو مسئله حضرت علی اطرفیندا فورمالاشمیش "علی شیعه سی" دئیه اسلامدا "خلیفه لیک (خلافت)" یوخسا "اماملیق (امامت)" اوخونوش و برائتی ایله اورتایا قویولموش. عثمان خلیفه اولان گونه دک شیعه و سنی دئمه دن محمد پیغمبرین یئرینده ابوبکر و عؤمر سس سیز سمیرسیز خلیفه اولدوقلارینا باخمایاراق عثمان خلیفه اولدوقدان سونرا اسلامیتده خلیفه لیک اوزره سیاسی موباریزه جانلانماغا باشلامیش. عثمان ه. ق. ایلین 35 اینجی ایلی اؤلدوکدن سونرا علی رسمن خلافت تختیه اوتورماسینا و خلیفه اولماسینا باخمایاراق ایسلام خلیفه لیگینده خلیفه لیک ساواشی داها دا قابارماغا و یوکسلمگه باشلامیش. بلکه ده ابوبکر و عؤمر پیغمبرین یاخین صحابه لری، آنجاق قان قوهومو اولمادیقلاری و عربلر ایچینده قبیله رئیسی دئیه نفوذلو اولدوقلاری اوچون اونلارین خلافتی ایله کیمسه مخالفت ائتمه میش.

دؤردونجو خلیفه سایلان، علینین خلافتی ه. ق. تاریخی نین 35 تا 40 اینجی (656-661) ایللری آراسیندا اولموش. علی خلافت تختینه مدینه شهرینده اوتورموش. بو آرادا ایکی قوروه علی نین خلیفه لیگی ایله مخالفت ائتمگه و بئله لیکله ایسلام دونیاسیندا بیرینجی مذهب آیریشمالارینا یول آچمیشلار. بیرینجی قوروه طلحه، زبیر و عایشه اولموش: بونلار خلافت اوچون مشورت شوراسی نین یارادیلماسیندان یانا اولموشلار. او زامانکی شریعت قانونونا گؤره حکم یالنیز قرآن-دیر دئیه "مشورت شوراسی" ایستگنلر ایله امانسیز ساواش آپاریلمیش و جمل ساواشیندا بیرینجی مخالیفلر یئنیلمیش و هزیمته اوغرامیشلار. سونرا حاکیمیتچیلیک ایجابیندا حضرت علی کوفه شهرینی خلافت اوچون انتخاب ائتمیش. ایکینجی مخالف قوروه معاویه باشچیلیغی ایله اولموش: معاویه عثمانین اؤلومونده علی نین طرفدارلارینی گوناهلی بیلمیش (خالق آراسیندا عثمان کؤینگی مثلی ده بو سیاسی چکیشمه لره اساسلانار). اوندان یانا عثمانین انتقامینی آلماق اوچون علی نین علیهینه قیام ائتمیش. علی و معاویه آراسیندا صفین ساواشی نتیجه سیز اولدوغو اوچون مجبورن حکمیت مسئله سی اورتایا قویولموش. حکمیتده معاویه طرفیندن عمروعاص و علی طرفیندن ابوموسی اشعری مسئولیت داشیرمیشلار. حکمیت علی نین علیهینه سس وئرمک ایله معاویه خلیفه لیک مقامینی الده ائتمیش. علی طرفدارلارینا گؤره علی نین قانونی خلافتی الیندن آلینمیش و خانه نشین اولموش. بئله لیکله علی یانچیلاری آراسیندا امامت مسئله سی گوندمه گله رک ایسلام دونیاسی شیعه و سنی دئیه ایکی قانادا بؤلونموش. شیعه لیک سنیلیکدن مستقیل، آنجاق خلیفه لیگه گؤره قانونسوز عقیده دئیه موباریزه سینی سوردورمگه و عراغین بیر چوخ شهرلرینده گیزلین اوجاق و کانونلار یاراتماغا باشلاتمیش و نسیلدن نسیله دوام ائتدیرمیش. بودئدیکلریمیزه عراقداکی مذهبی شیعه شهرلری تانیقلیق ائدر.

ایران ممالیکی محروسه سینده شیعه لیک

دئمک، شیعه لیک مسئله سی بیر چوخلاری خیال ائتدیکلری کیمی فارسلارین آذربایجان تورکلوگونه تحمیل ائتدیگی، یوخسا سوغات

وئردیگی بیر ایدئولوژی دئییل. شیعه لیک عراقداکی مذهبی زیارتگاهلار، او جومله دن کربلا، کاظمین، نجف، سامرا و سیاسی کوفه شهری یاخینلاریندا اوتوراق ائتمیش و اوراداکی شیعه محفللری واسیطه سی ایله شیعه لیگی منیمسه میش قاراقویونلو طایفالاری واسیطه سی ایله آذربایجانا داشینماغا و یاییلماغا باشلامیش. سنی آق قویونلو و شیعه قارا قویونلو طایفالاری آراسیندا باش وئرمیش ساواشلار دا مذهبچیلیک اساسیندا حیاتا کئچمیش. شیعه مذهبچیلیگی اردبیلده کی شئیخ صفی الدین اردبیللی قارداشلیق اوجاقلاری واسیطه سی ایله معنوی باخیمدان دستکلنمیش.

عادی و سیاستدن اوزاق خالق کیتله سی ایسه آق قویونلو و قارا قویونلو طایفالاری آراسیندا اولان سنی یوخسا شیعه چکیشمه سیندن یولا چیخاراق نمازی سنیلیک اساسیندا قولو باغلی و مؤهورسوز، یوخسا شیعه-لیک اساسیندا اللری یانینا سالینمیش و مؤهورلو قیلماق لازیم دئیه فولکلور اولوشدورماغا باشلامیشلار. اؤرنک اولاراق: "آغ قویون، قارا قویون، آنلیمی هارا قویوم الله اکبر"

بو آرا قاریشیقلیغین سونوچ و نتیچه سی اولاراق شاه اسماعیل باشچیلیغیندا شیعه لیک آذربایجاندا رسمن حاکیمیت ساحه سینه قالدیریلمیش بیر مذهب اولموش. شیعه لیگین آذربایجاندا حاکیمیت ساحه سینه یوکسلمه سی ایله تاریخدن اوگونه گلمیش شیعه و سنی قارشی دورماسی داها آچیق کؤروکلنمگه باشلامیش.

صفویلر آذربایجاندان یولا چیخاراق شیعه لیک ایمپراتورلوقلارینی عراق و افغانیستان تورپاقلاری نین ایچریسینه دک یایماغا و شیعه لیگین نفوذونو گئنیشلتمگه چالیشمیشلار. شیعه لیگین یاییلماسینا و گئنیشلنمه سینه باخمایاراق آذربایجان شیعه حؤکومتی غربینده حاکیم اولان عثمانلی و شرقینده حاکیم اولان اؤزبک (شیبانی) حاکیمیتلری آراسیندا سیاسی باخیمدان - تجرید وضعیته دوشدوگو اوچون ایران ممالیکی محروسه سیندکی باشقا ائتنوسلاری او جومله-دن، گیلک، فارس، لور و عرب ائتنوسلارینی و حتی آنادولوداکی علوی تورکلری ده بیر چیخیش یولو دئیه اؤز سیاست چاتیسی نین آلتینا آلماغا چالیشمیش. بئله لیکله آنادولوداکی علویلر باشلاریندا پیر سلطان ابدال مختلیف ایما و ایشاره لر ایله "شاها گئده لیم" شعرینی قلمه آلمیش. بو شعرلرین دئییلمه سی نی کیمیسی حضرت علی یه نسبت وئرسه ده، کیمیلری ده صفوی شاهلیغینا نسبت وئرمگه چالیشمیش، ائشیدیریک:

خضر پاشا بیزی بردار ائتمدن -- آچیلین قاپیلار شاها گئدلیم

سیاست گونلری گلیب یئتمدن -- آچیلین قاپیلار شاها گئدلیم
آنادولودا علویلرین "آچیلین قاپیلار شاها گئده لیم" دئدیکلرینه و عثمانلی حاکیمیتینه قارشین طوغیان ائتدیکلرینه باخمایاراق آذربایجانداکی شیعه حکومتی دیل و مدنیت سیاستی باخیمیندان بیر چیخمازلیق (بن بست) ایله اوزلشمیش و ایدئولوژی باخیمیندان چتین گونلر یاشامالی اولموش. بئله لیک ایله صفوی شاهلیغی زامانینا دگ بوتون دینی و علمی اثرلر عرب دیلینده یازیلماسینا باخمایاراق بیرینجی دفعه آذربایجاندا شاه طهماسب شیعه لیک روایتلریندن "غلات شیعه" روایتلرینی قومدان تبریزه گتیرده رک عربچه-دن فارسچایا ترجومه ائتدیرمیش.
بونو دا دئمه لی ییک: غلات مسئله سی یانلیز شیعه لیک دئییل، بوتون مذهبلر، او جومله دن سنیلیک، یهودیت و مسیحیت دونیاسیندا دا اولموش. غلات مذهبی بؤیوکلرینی انسانلیقدان یوکسک الله ساحه سینه قالدیرار. بو الله ساحه سینه قالدیرماقلار آشاما آشاما سونراکی مذهبی نسیل و قورشاقلارا دا شامیل اوللار. اؤرنک اولاراق یهودیتده عزیری الله-ین اوغلو، مسیحیت-ده عیسی مسیحی الله-ین اوغلو و شیعه-لیکده علی بیر مافوق بشر اولاراق معراجدا پیغمبر ایله یئمک یئمه روایتی . علویلیکده علی نی الله ساحه سینه یوکستمک و ییرمینجی عصیرده خمینی نین عکس و تصویرینی آی کوره سینده گؤرمک روایتی دئیه ده غلات گؤروشونه ساییلار.
شیعه متینلری نین عربچه دن فارسچایا شاه طهماسب زامانی چئوریلمه سی ایله اوگونه دک دیوان دیلی اولان فارسچا مذهب ساحه سینه ده قالدیریلمیش. او زامان آذربایجان شیعه حاکیمیتی سیاسی باخیمدان گرگین آنلار یاشادیغی اوچون ایلک عربچه-دن فارسچایا چئوریلمیش شیعه روایتلری اولدوقچا مبالیغه لی و تبلیغات ماهیتلی اولموشلار. غلات ادبیاتی بیر چوخلاری خیال ائتدیکلری کیمی فارسلارین آذربایجان علیهینه شیادلیغی ایله ایضاح ائدیله جک دئییل. بو مبالیغه لر یئنی حاکیمیته یئتیشمیش شیعه ائلیتی نین سیاسی بحراندا چابالاماسی و شیعه لیگه بیر تبلیغات ملزمه سی دئیه رسمیت وئرمک چالیشما و چاباسی نین بیر گؤسترگه سی ساییلمالیدیر. باشقا یاندان عثمانلی و صفوی حاکیمیتلری آراسیندا سیاسی گرگینلیک دین خادیملرینی ده اؤز اتگی و تأثیری آلتینا آلمیش. بئله لیکله عثمانلی دین خادیملری شیعه لیک و صفوی دین خادیملری ایسه سنیلیک علیهینه فتوالار وئرمگه و بیربیرلرینی کافیر دئیه قلمه آلماغا باشلامیشلار. بو

یاناشمالار ایکی تورک ایمپراتولوقلارینی قارشی قارشییا قویاراق قارداش قیرقینینا یول آچمیش.
اورتا چاغدا ایکی تورک ایمپراتورلوغو (صفوی و عثمانلی) بیربیرلرینی مسلمانلیق آدینا کافیر دئیه قیلینجدان کئچیررکن آلمان دین خادیمی مسیحیتده زامانی نین مجتهدی سایبلان مارتین لوتئر اینجیل کتابی نی لاتینجه-دن آلمانجایا چئویرمک ایله بیرینجی خدمتی آلمان میللی کیملیگی، منلیگینه و ایکینجی خدمتی ایسه آلمان مسیحیت توپلومونا ائتمیش گؤرونر.
دئمک، میللی و مذهبی انسانلاریمیز و دین خادیملریمیز آذربایجان میللی مسئله سینده داها دیققتلی اولمالی، آذربایجان تورکلوگونده عادت و عنعنه حالینا گلمیش انسانلاریمیزین دین اینانجلارینی دا فارسلیقدان اوزاق مستقیل فورمالاشماسینا کؤمک ائتمه لیدیرلر.
اوزون سؤزون قیاساسی: شیعه لیگین یاییلماسیندا و رسمی مذهب اولماسیندا آذربایجان تورکلوگو تعیین ائدیجی رول اوینامیش. بو باخیمدان شیعه لیک اؤزونو آذربایجان تورکلوگونه مدیون بیلمه لیدیر. ایراندا 1357 اینجی ایل ایسلام آدینا اولموش انقلابدا- دا آذربایجان تورکلوگونون اوینادیغی رول دانیلمازدیر. بوگون فارسلیق حاکیمیتی باشیندا اوتورموش ولایت فقیه دئیه دین مسئوللاری عملده آذربایجان تورکلوگونون دیل و مدنیت مسئله لرینه لاقید یاناشدیقلار گون کیمی اورتادادیر. بئله بیر دورومدا آذربایجان مجتهدلری و دین خادیملری شیعه لیک باخیمیندان دا آذربایجان میللی مسئله سی قارشیسیندا مسئولیت داشیمالیدیرلار. اونلار، شیعه لیک اوچون آذربایجان تورکلوگونون ائتدیگی خدمتلری گؤز اؤنونه آلاراق اؤز میللی منلیک و کیملیکلرینی ده درک ائتمه لیدیر. ترس دورومدا آذربایجان شهیدلری نین قانی، ایستر اؤزلری نین سونرا اویاناجاق ویجدانی و ایسترسه ده آذربایجان تورکلوگو اونلاری باغیشلامایاجاقدیر.

ایشیق سؤنمز، 12.02.2016

کئچمیش دانیشیغیمیزدا میللت مسئله سینده دین نین اؤنم و اهمیتیندن دانیشدیق. بو چیخیشدا ایسه، فارس دؤلت مدارلاری نین نئجه دین اوزره مانور وئردیکلرینی و دین فاکتوروندان فایدلانماغا چالیشدیقلاری اوزره ایضاح ائتمگه چالیشاجاییق. فارس ایستعمارچیلیق دوشونجه سی نین اساسینی قویموش محمود افشار یزدی، گونئی

آذربایجان تورکلوگونو فارسلیق قارشیسیندا تجریده اوغراتماق اوچون 1918- 1920 ایللرده یارانمیش آذربایجان جموریتی نی "اران یوخسا باکی جمهوریسی" دئیه مطبوعاتدا تانیتماغا و حاکیم داییره لره ده بو دوغرولتودا خط وئرمگه چالیشمیش، اوخویوروق:

"بیرینجی- بیز مطبوعاتدا اؤز قلمداشلاریمیزا باکی جمهوریسی یئرینه آذربایجان کلمه سینی ایشلتمه سینلر دئیه سفاریش ائدیریک. ایکینجی- حاکیمیت داییره لری دیپلوماتیک و رسمی رابیطه لرینده "آذربایجان جمهوریتی دئییل، "بادکوبه یوخسا اران" کلمه سینی ایشلتمکلرینی سفاریش ائدیریک. ایضاح لازیم اولارسا، آد اورتاقلیغی و مشتریک لیگی آرادا یانلیش آنلاشماغا یول آچماسین دئیه بو تصمیم توتولموش دئیه ایفاده اولونمالیدیر(بو توضیح گونئی آذربایجاندا بو مسئله نین فرقیندا اولان و احتمالن اعتراض ائتمک ایستگنلر اوچون منظور اولموش). اوچونجو - بیزیم اؤنرگه و پیشنهادیمیزا روسیه سفیرلیگی نین باشقا قونشولاردان فرقلی اولاراق ائشیدر قولاغی وار. اونلارا خواهیش ائتمه لی و اونلارا دئمه لییک: "آذربایجان" ایرانین شمال غربینده بیر ایالت آدی سایلار. عثمانلیلار دوشمنلیک اوزوندن بو آدی "تاتار جمهوریسینه" وئرمیشلر. بو دا ایران سئون انسانلاریمیزین (اوخو: گونئی آذربایجانلیلارین) ناراحاتلیغینا و اورک آغریسینا یول آچمیش. روسلار اورانی (آذربایجان جمهوریتینی) تاریخی "اران" آدی ایله تانیسالار، یاخشی اولار. بیزیم قافقازین روسیه ترکیبینده قالماسینا اعتیقادیمیز وار. ایرانین دا دؤلتچیلیک منافعی قافقازین آیری دؤلتین الینده اولماسیندا دئییل، روسیه ترکیبینده اولماسی ایله تأمین اولونار. شوروی دؤلتی طرفیندن ایستگیمیزین قبول اولماسینا اصرار ائدیر و بو ایستگین قبول اولونماسی نین نتیجه سی نی خواهیش و تقاضا ائدیریک"[33].

محمود افشار یزدی نین بو سفاریشی اوزره او زامانلار برلین شهرینده "ایرانشهر" محفلی، حسین کاظمزاده باشچیلیغی ایله ایشه باشلامیش. بئله لیکله آلمان یوزئف مارکوآرت –ین آدیندان فایدالانماغا و قوزئی آذربایجانی آران آدلاندیرماغا چالیشمیشلار. سونرا رضا عنایت "آذربایجان و اران" آدلی کتابینی یازاراق آذربایجانین قوزئی تورپاقلارینی آران تانیتماغا چالیشمیش. بئله لیکله، محمود افشار یزدی پان ایرانیست محفلینه آذربایجان میللی وارلیغی علیهینه، یالان دا اولسا، اجتماعیتی

[33] محمود افشار یزدی، آینده جلد دوم، چاپ دوم 1351، صحیفه 924.

تحمیق ائتمک اوچون ملزمه حاضیرلامیش. بو تحمیق ائدیجی ملزمه بوگون ده پان ایرانیست محفللری واسیطه سی یاییلماق اوزره-دیر.
محمود افشار یزدی طرفیندن روسیه بولشویکلرینه یاخینلاشماق اوچون فارس حاکیمیتینه توصیه لر اولونماسینا باخمایاراق روسیه سؤیئتلیگی او زامان ایچ ساواش و آوروپادکی اورتا گوجلر (میتئل ماخت) یعنی آلمان و متحدلری طرفیندن سیخیشدیغی اوچون، اؤز علیهینه اوچونجو بیر جبهه آچماق ایستمه میش و فارس ایستعمار یانچیلاری نین ایستگی جاوابسیز قالمیش. محمود افشار یزدی فارس حاکیمیتی و مطبوعاتینا اؤز گؤروشلرینی اساسلاندیرماق اوچون داوام ائدر:
"بیزیم قورخوموز بو گلیشمدن (آذربایجان جمهوریتی آدی نین اورتایا چیخماسیندان) چوخ دا خیالی و اساسسیز دئییل: اران یعنی گنجه و باکی ساکینلری اؤز آرالاریندا یالاندان اؤزلرینی آذربایجانلی سایدیقلارینا باخمایاراق آذربایجانلیلار (گونئی آذربایجانلیلار) ایله اونلارین آراسیندا بو فرق وار: آذربایجانلیلار اصیل ایرانلی؛ اوخو فارس کؤکنلی، آذربایجان ایرانین آیریلماز ترکیب حیصصه سیدیر، قافقارلار ایسه بیزیم مستملکه میز و مستعمره میز ساییلارمیش. بونا باخمایاراق یانلیشلیق اوزوندن هر هانکی بیر خطر اورتایا چیخارسا، اونون قارشیسی آلینمالیدیر"[34].
اوسته گؤروندوگو کیمی محمدعلی فروغی نین سیاست باخیمیندان داوامچیسی و فارس ایستعمارچیلیغی نین تمل و اساسینی قویان محمود افشار یزدی قوزئی آذربایجان، ارمنیستان و گرجیستان و داغستان تورپاقلاری نین کئچمیشده فارس ایستعمارچیلیغی آلتیندا اولدوقلارینی اؤز دیلی ایله قبول ائتمیش. فارس ایستعمارچیلیق گؤروشونه اساسن مین ایل ایران ممالیکی محروسه سینه حاکیم اولموش تورک شاهلیقلاری دا فارسچا قلمه آلینمیش. بو اساسدا بوگونکو فارس ایستعمارچیلیق سیاستی نی فارس اولمایان میللتلر علیهینه "ایستیبداد!!" دئیه قلمه آلانلار محمود افشار یزدی نین بو واردیغی سونوچ و نتیجه نی ده درک ائده بیلمزلر.
محمود افشار یزدی "آینده" مجله سی واسیطه سی ایله نه لر رضا شاه حاکیمیتینه تکلیف ائتمیش دئیه "آینده مجلله سینی واراقلاماق پیس اولماز دئیه دوشونوروک، اوخویوروق:
" بوگون ایران ملتی دئدیکده منظوروموز بوتون آریایی نژاد انسانلار ساییلار. بو انسانلار ایستر ایرانین ایچریسینده و ایسترسه ده ایراندان

[34] محمود افشار یزدی، آینده، جلد دوم، تهران، چاپ دوم1351 ؛ مسئله ملی و وحدت ملی ایران، صحیفه 562

خاریجده یاشارلار. ایران میلتی مقوله سینده ائرمنیلری و یهودیلری و ایراندا یاشایان خاریجی لری استثناء ائتمک شرطی ایله باشقا انسانلار ایران ملتی نی اولوشدورار"[35].

عثمانلیلار (تورکیه تورکلری) ... ایرانلی لارین بیر چوخونو، او جومله-دن تبریزلی، زنگانلی، قاجار، افشار، قاشقایلاری و داها چوخلاری نین تورک اولدوغونو بیان ائدر و اوتانمادان نظامی گنجوی و بیر چوخ شاعیر و سیاسی شخصیتلرین تورک اولدوقلارینی ایددعا ائدرلر. اونلارا گؤره سید حسن تقی زاده تبریزی، تئیمور تاش و باشقالاری هامیسی تورک ساییلارمیش. بونلار دؤنه دؤنه بیزیم وطنداشلاریمیزی تورک قلمه آلمیش و جاواب اولاراق یامان یاووز ائشیتمیشلر. البته یانلیش آنلاشیلماسین. بیزیم تورکلردن منظوروموز عثمانلیلار (تورکیه تورکلری) و ساری دریلی عیرق و نژاد ساییلار. آذربایجانلیلار اصیل ایرانلیدیرلار (اوخو: فارس). تورکیه تورکلری اشتباه اولاراق آذربایجلیلاری تورک قلمه آلارلار. بیز حاکیمیته و حاکیمیت داییره لرینه آذربایجلیلارا تورک دئمک دوزگون دئییل، دئیه اصرار ائدیریک. گرک لازیملی تدبیر و دوزگون یول ایله آذربایجانلیلارین اوستوندن بو غلط و ننگین تورک آدینی گؤتورمگه چالیشاق"[36].

بو اساسدا آذربایجان تورکلوگوندن فارس مدنیت راسیستلیک پهلوانلاری، او جومله دن احمد کسروی، تقی ارانی، یحیی ذکاء، ناصح ناطق، منوچهر مرتضوی، فیروز منصوری، یحیی ماهیار نوابی، بوگون ایسه علی حصوری، نورالدین غروی مرعشی، داریوش پور نیاکان، جواد طباطباییلر مئیدانا گیره رک فارس مدنیت راسیستی اولدوقلارینی اثبات ائتمگه و تورکلوگه قارشین دؤش و سینه گرمگه چالیشمیش و چالیشارلار.

اوسته گؤروندوگو کیمی محمود افشار یزدی فارس ایستعمارچیلیغی نین تملینی قویان بیریسی اولاراق بو چیخیش و داورانیشلاری ایله بیر چوخ میللی بیلینجدن یوخسول و میللی تئرورا معروض قالمیش قوربانلاری و میللی تاریخیندن خبرسیز اولانلاری قاجار شاهلیغی علیهینه اولدوقلاری اوچون تورک دوشمنلیگی صفینه قازانماغا و قاتماغا باشارمیش. بئله لیک ایله فارس مدنیت راسیستلری آذربایجان تورکلوگونو معذوریت قارشیسیندا قویاراق اونلاری ایرانلی آدلاندیرماقلا فارسچیلیق پروژه سی نین صفلرینه قوشموش و "تورک" پیسدیر دئیه اونلاری اؤز میللی منلیک

---

[35] محمود افشار یزدی، آینده، جلد دوم، تهران، چاپ دوم1351 ؛ مسئله ملی و وحدت ملی ایران، صحیفه 561-562

[36] محمود افشار یزدی، آینده، جلد دوم، تهران، چاپ دوم 1351، اران و مسئله آذربایجان، صحیفه 921 – 926

و کیملیکلریندن یاییندیرماغا و دیسکیندیرمگه و تورک دوشمنی ائتمگه چالیشمیشلار. فارس ایستعمار قووه لری آذربایجان ائلیتینه و سیاست ایله مشغول اولان تورکلره "آذری" خطاب ائتمکله اونلارین قولتوقلارینا قارپیز قویاراق اونلاری تورکیه تورکلوگو علیهینه ده یؤنتمگه چالیشمیشلار. بئله لیکله فارس حاکیمیت سیستیمی ایله تربیت اولموش گونئی آذربایجان تورکلری تورکیه علیهینه بؤیوک نفرت ایله چیخیش ائتمگه و فارس ایستعمارچیلیغی سیاست اوزوندن تورکلوک علیهینه قوسدوغو نفرتی یئنیلمگه و تیکرار ائتمگه چالیشمیشلار. محمود افشار یزدی نین آذربایجانلیلاری "تورک" قلمه آلماق ایستمدی گینه باخمایاراق فارس حاکیمیت چاتیسی آلتیندا "میللی بیرلیگه" یول تاپماق اوچون ناقیص نقطه لرین اوزرینه بارماق باسماغا چالیشمیش. بئله لیکله تورک و عربلری گلجکده فارسلاشدیرماق سیاستی نی فارس حاکیم مقاملارینا سفاریش ائتمیش، اوخویوروق:

"بیزیم میللی بیرلیگیمیز آذربایجان تورکلری، خوزستان عربلری، باشقا ولایتلرده فارس دیللی انسانلار آراسیندا اولان دیل فرقلیغی ایله ناقص ساییلار. بو حقیقت آجی دا اولسا، گرک بیلک و بو دیل فرقی نی آرادان قالدیرماغا (تورکو و عربی فارسلاشدیرماغا چالیشاق)، بئله لیک ایله خوشا گلمز نتیجه نین قاباغینی آلماغا چالیشاق. مذهب اورتاقلیغی نین (شیعه لیگین) نه زامانا دک بیزی بیر آرادا ساخلایا بیلمه سی هئچ ده بللی دئییل"[37].

اوسته گؤروندگو کیمی محمود افشار یزدی بیر یاندان کورد، لور، بلوچ، گیلک، مازنی و باشقا کیچیک ائتنیکلری ده فارس قلمه آلمیش، باشقا یاندان تورک و عرب ائتنیکلرینی فقط شیعه دئیه ایرانیت چاتیسی آلتیندا باریندیرمیش، اوسته لیک تورکمنلری، بلوچلاری و کوردلری سنی اولدوقلارینا باخمایاراق شیعه لیکدن آییرماق ایستمه میش. دئمک، بوگون ایران ممالیکی محروسه سینده دین باخیمیندان مسلمان اولان تورک، ترکمن، عرب، کورد، لور، بلوچ ائتنیکلرینی ایسلامیت مقوله سینده "ایسلام امتی" آدینا فارس ایستعمارینا تابع توتاراق اونلاری دیل و مدنیت باخیمیندان آیری سئچکیلیک مقوله سینه تابع توتدورماق ایسلامیت مقوله سی ایله باغلاشاجاق دئییل. ایسلامیت مسئله سی ائتنیک باخیمدان فارس ایستعمارچیلیغی نی بؤیوک آچمزلیک قارشیسیندا قویماسینا باخماراق محمود افشار یزدی 95 ایل بوندان

[37] محمود افشار، آدی کئچن اثر، صحیفه 561-562

اؤنجه فارس ایستعمارچیلیغی نین تملینی شیعه لیک و ایران دیل قوروپو دئیه یورماغا و یوزماغا چالیشمیش. محمود افشار یزدی پایاسینی قویموش فارسلیق و شیعه لیک تئوریسی بوگون ده ایران دؤلتچیلیگی نین تمل و پایاسی اولماسینا باخمایاراق بو تئوری یالنیز فارس ایستعمارچیلیق گؤروشو سایيلار. بو آرادا بعضی اؤزلرینی سیاسی آدلاندیرمیش گونئی آذربایجان تورکو اولان ذاتلار فارس ایستعمارچیلیق مسئله نی ایستعمارچیلیغی دئییل، "حاکیمیت ایستیبدادی" دئیه قلمه آلارلار. بئلنچی ذاتلارین فارس ایستعمارچیلیق حاکیمیتی نی یالنیز استبداد سیستیمی دئیه قلمه آلماقلاری نئجه بیر سیستیم ایله فارس اولمایان ائتنوسلارین اوز اوزه قالدیغینی باشا دوشمدیکلری نین بیان و ایضاحی سایيلار. بونلار استیبداد حاکیمیتی دئیه اؤزلرینی و توپلومو آلداتماغا چالیشدیقلارینا باخمایاراق مذهب و ایسلامیتی الده بیر قوز ائتمیش فارس حاکیمیتی ائتنیک باخیمدان بؤیوک بیر چلیشگه ایله اوز اوزه قالمیش گؤرونر. ائله اوندان یانا دا کئچمیش 37 ایلده جمهوری ایسلامی حاکیمیتی آناياساسینداکی تانینمیش حاقلار، فارس حاکیمیتی طرفیندن عملده فارس اولمایان ائتنیکلره وئریلمه میش. بو آجی حقیقتلری گؤز آردی ائده رک بیر سیرا فارسچی گوجلر "یاشیل حرکتی" آدی آلتیندا "جمهوری ایرانی" شعاری نی اورتایا آتماق ایله فارسلیق حاکیمیتی نی توتولدوغو میللیتلر مسئله سی تهلکه سیندن قورتارماغا جان آتارلار. بو شعاری اورتایا آتان قوه لر؛ نهضت آزادی، حزب ملت، مسلمانان مبارز، جبهه ملی فاشیست، حزب پان ایرانیست محفللری و تمامیت ارضی شعاری نین دالیندا گیزلنمیش فارس سول مئاب تشکیلاتلاری سایيلار، او جومله دن: حزب کمونیست کارگری، حزب کمونیست ایران، حزب توده، حزب دمکراتیک مردم ایران و باشقالاری.

بعضی اؤزلرینی سیاستچی قلمه آلان، آنجاق فارسلیق مفکوره سی ایله تربیت اولموش آذربایجانلی ذاتلار دا "جمهوری ایرانی" آدی آلتیندا سئکولار کلمه سینی ائشیدرکن اوزدن ایراق آغیزلاری سولانماغا باشلار. دئمک، بو ذاتلار مسئله نی میللی کیملیک اساسیندا دئییل، یالنیز ایدئولوژیک بیر فارسلیق مسئله سی دئیه قلمه آلارلار. بئلنچی یاناشما بو ذاتلارین فارس دؤلتچیلیک دکترین و نظریه سینی درک ائتمدیکلریندن ایلری گلن بیرگؤروش سایيلار. محمود افشار یزدی فارس ایستعمارچیلیق گؤروشلرینی اساسلاندیرماق اوچون یازیر:

"بیزیم قورخوموز بو دیل و مدنیت فرقیندن چوخ دا خیالات اساسلی دئییل. گنجه، باکی و قافقازین گونئیینده کی ساکینلر شیعه اولدوقلارینا

باخمایاراق تورک اولدوقلاری اوچون بیز ایله عثمانلار آراسیندا سئچیم ائدرکن اونلار عثمانلیلاری (تورکیه تورکلرینی) اختیار ائتدیلر. دئمک، دیل عامیلی مذهب عامیلینی سوللادی و قاباغا کئچدی"[38].

وسته گؤروندوگو کیمی محمود افشار یزدی دوقسان بئش ایل اؤنجه فارس ایستعمارچیلیق دوشونجه سی نین اساسینی قویارکن بوگونکو ایران ممالیکی محروسه سی نین اوزلشه جگی دیل و مدنیت مسئله لرینی ده نظره آلمیش گؤرونر. بو اساسدا محمود افشار یزدی بیر دیل، بیر مملکت و بیر بایراق مسئله سینی دورمادان قابارتماغا چالیشمیش و فارس حاکیمیتینه وئردیگی سفاریشلر اساسیندا فارس حاکیمیتی ده دیل و مدنیتلر مسئله سینده بیر آدیم بیله ایلری و قاباغا گئتمک ایستمه میش. بئله لیکله فارس حاکیمیتی ایرانیت مقوله سی آدی آلتیندا آذربایجان تورکلوگونو یوبازلاشدیرماغا و اونلارا فارسلیق بیلینج و شعورونو سیریماغا، آشیلاماغا، ترزیق ائتمگه چالیشمیش و چالیشار.

دئمک، گونئی آذربایجان تورکلوگونده آذربایجان تورکلوگونو اساس گؤتورمه-دن و تورک دیل و مدنیت مسئله سینه آرخالانمادان میللی مسئله میزی اؤن داشیمامیز و قاباغا گؤتورمه میز ایمکانسیز سایيلار.

ایشیق سؤنمز، 19.02.2016

[38] محمود افشار، آدی کئچن اثر، صحیفه 562

دیل، دوشونجه و بئیینده اولوشان شکیللر

دیللرینده بللی دئییم و ایفاده لر ایشلنمه گن خالقلار درک ائتمک پوزوقلوندان اذیت چکرلر. اونلار آنلام و معناسی نی بیلمه دیکلری قاورام و ایصلاحلاری درک ائتمز و باشا دوشمزلر. Lera Boroditsky –نین آراشدیرماسینا گؤره هر بیر انسانین نئجه گئرچک و واقعیتلری درک ائتمه سینی اونون آنا دیلی معینلشدیرر[39].

Peter Gordon-آ گؤره آمازون بؤلگه سینده کی "پیراها" قبیله لرینه باغلی اولان انسانلارین دیللرینده بیر، ایکیدن آرتیق سای ایشلنمه دیگی اوچون اونلار اوچدن آرتیق سایلاری دقیقلشدیره بیلمزلر[40].

آمازونداکی قبیله لره باغلی اولان، توپلومدان آیری دوشموش قبیله عضولری اوچون سای اولاراق "بیر" دئدیگیمیز، بیر دئییل، "تقریبن بیر" یوخسا "آز" سایيلار. دیلده کی بو دقیقسیزلیک پیراها قبیله عضولری نین دوشونمک و درک ائتمک قابیلیتلرینی اؤز اتکی و تأثیری آلتینا آلار.

1930 اونجو ایللردن باشلایاراق دیل و طبیعت انسانلارین دوشونجه سی نین ایچریک و محتواسینی معینلشدیرر دئیه دیلچیلر آراسیندا بیر تئوری دولاشماقدادیر. بو تئوری یه اساسن دیلده ایفاده اولونمایانی، انسان بیر وارلیق اولاراق بئینینده کی دوشونمه سیستیمینه سیغدیرا بیلمز. بئلنچی بیر تئوری دوزدورسه، هر هانکی بیر کولتور و مدنیتده کی بعضی دوشونمه ساياغی (طرزی)، آنلاملار و معنالار باشقا مدنیتده بونلارا دایير کلمه اولمادیغی اوچون او مدنیت عضولری آدی چکیلن دوشونمه ساياغینی، ائله جه ده اونون آنلام و مفهومونو گرک آنلایابیلمه سینلر.

آمریکالی آراشدیرماجی-Peter Gordon ون آمازونداکی پیراها قبیله سی اوزره آراشدیرماسیندان گلدیگی قناعته اساسن کلمه سیز هر هانسی بیر دوشونجه و تصور یوخ. Peter Gordon بو نظریه نی گونئی آمریکانین Regenwald بؤلگه سینده بیر داها سیناقدان کئچیرمگه چالیشمیش. "Science" مجله سی نین یایینلادیغی بیلگییه گؤره نیویورکون کولومبیا اونیوئرسیته سی نین امکداشی و داورانیش تانیما عالیملریندن بیری یئرلی انسانلارین اؤنونه مختلیف سایدا اولان بالیق شکیللرینی قویاراق اونلاردان بو شکیللری بیربیرلریندن آییرد ائتمکلرینی ایسته میش. بالیقلارین سایی ایکی یوخسا اوچ اولدوقدا قبیله عضولری نین عاقلی یئتکینلری، هوشلو و فراساتلی انسانلاری مختلیف شکیللرده کی بالیقلاری آییرد ائده بیلمیشلر.

---

[39] Lera Boroditsky Standford bilikyurdunun (Kaliforniyada) Professoru, "Frontiers in Cultural Psychology" dərgisinin başbazarı.

[40] Pirahã Berzilin Amazon bölgəsində danışılan dilin və bir qəbilənin adıdır. Pirahã dili Mura dil qurupuna bağlıdır. Bu dil qurupundan yalnız Pirahã dili günümüzə dək öz hayatını sürdürə bilmiş.

بالیقلارین سایی سککیز ایله اون اولدوقدا اونلار بو سایلارا آد و کلمه تانیمادیقلاری اوچون شکیللری آییرد ائتمکدن و تشخیص وئرمکدن عاجیز قالمیشلار. شکیلده بالیقلارین سایی اونو کئچدیکده اونلار داها هانکی شکیلده کی بالیق ایله هانکی شکیلده کی بالیق، هامان بالیقدیر دئیه بیلمه میشلر. بالیقلارین سایی آزا دوشورولدوکده، بالیقلار مختلیف حاللاردا گؤرونمه لرینه باخمایاراق اونلار بالیقلاری بیربیری ایله قارشیلادیرمیش و بیربیریندن آییرد ائده بیلمیشلر.

Peter Gordon-ه گؤره پیراها توپلوموندا سایین (عدد) آز چوخلوغو اؤنم داشیماز. اونلار هر شئیدن بیر دانا اولدوقدا، اونا آز، بیردن آرتیق اولدوقدا اونو چوخ دئیه قلمه آلارلار. چوخ سای دئدیکده ایکیدن آرتیق منظور ائتدیکلرینه باخمایاراق پیراها توپلومو و خالقی یوخاری سایلار اوچون هر هانکی کلمه آدی وئرمه میش. Peter Gordon -ه گؤره انسانلارین ایکی مختلیف شئیی بیربیریندن آییرد ائتمه لری، اونلارا آد وئره بیلمه لری و اونلاری درک ائتمه لریندن آسیلیدیر. انسان هر هانکی شئیی درک ائتمه دیکده اونا کلمه اولاراق آد دا وئره بیلمز.

آمریکا دیلچیلری (Edward Sapir (1884–1939 و Benjamin Lee Whorf (1897–1941) قوزئی آمریکاداکی قیزیل دریلیلرین دیل و مدنیتلری اوزره ائتدیکلری آراشدیرمالاریندان گلدیکلری قناعتلرینه اساسن انسانلار آیری دیللرده دانیشدیقدا اونلارین دوشونجه لری ده توپلومدان توپلوما بیربیرلریندن دگیشیک و فرقلی اولار. Edward Sapir -ین بو وارساییمی و هپوتئزی 1970 اینجی ایللرده دیل و دوشونمه انسانلیغا عاییددیر دئیه گؤز آردی ائدیلمه سینه باخمایاراق سونونجو ایللر دیل دوشونمه نی بیچیملشدیرر و شکیللندیرر دئیه بیر داها آغیرلیق قازانماغا باشلامیش.

کلمه لرین اتکی و تأثیرلری

یئر اوزرینده کی خالقلارین دیللری بیربیرلری ایله فرقلی اولدوغو اوچون اونلار مختلیف بیچیملرده و شکیللرده دانیشارلار. دونیا دیللری نین سایینی نظره آلارساق، 7000 دیل دونیا انسانلاریندان اؤزلرینی ایفاده ائتمکلری اوچون اونلاری دوشونمگه و اؤزلرینی ایفاده ائتمگه زورلایار. بئله لیکله انسانلارین اؤزلرینی ایفاده ائتمکلری اوچون مختلیف بئیینلرده، مختلیف دوشونمه سیستیملری و دوشونمه ساياغی ایشه دوشر. دئیُک، بیر تورک، بیر فارس، بیر اینگلیس و بیر روس، هر بیریسی اؤزونون دوکتور اولماسینی بیلدیرمک ایستر.

تورک	فارس	انگلیس	روس
دوکتورام.	من دوکتور هستم.	I am a doctor.	Ya vraç.
من دوکتورام.	من دوکتورام.	من بیر دوکتورام.	من دوکتور.

اوسته کی دؤرت دیلی گرامئر باخیمیندان اینجه له دیکده دیل اولاراق بئیی نین دوشونمک بؤلومونده جومله قورولوشو و بیچیمی باخیمیندان آشاغیداکی توخوشلارا تانیق و شاهید اولاریق:
تورکچه ده کؤمکچی "ایمک" فعلی نین اکی (پسوند)، فارسچا کؤمکچی "هستن، بودن" و انگلیسچه کؤمکچی be فعلین یانی سیرا بلیرسیز آد بیلدیرن a حرفی ایله منظور ایفاده اولونارکن روس دیلینده هر هانکی بیر فعل و حرفه احتیاج دویولمایاراق شخص هانکی ایش ایله اوغراشدیغی نی، او ایشین آدینی چکیلمه سی ایله آچیقلیغا قاویشدیرار. شخص دوکتور ایسه، "ya vraç من دکتر" دئیه اؤزونو هر هانکی بیر فعله گرک دویمادان ایفاده ائدر. اوسته کی ایفاده لر اوزره دوراقلادیقدا تورکچه، فارسچا و انگلیسچه –ده ایندیکی زامان منظور اولونماسینا باخمایاراق روسچادا زامانین دا ایفاده اولماسینا گرک (احتیاج) دویولماز. بو ایفاده لری یالنیز بیر کیچیک جمله قورولوشو دئیه قبول ائدر و مرکب جمله قورولوشلارینی نظره آلارساق، دیللرین نئجه بیربیرلریندن فرقلی اولدوقلارینی و بئیینلرده نئجه بیربیرلریندن فرقلی دوشونمه سورجی گئرچکلیشدیگینی داها دا راحات آنلامیش اولاریق. باشقا بیر مسئله بیر چوخ دیللرده قوهوملوق آچیسیندان ایستر قان باغلیغی، نسبی، ایسترسه ده ندنلی، سببی باخیمدان فامیللیک آدلارینی تورک، آلمان و فرانسیز دیللرینده قارشیلاشدیراراق قوهوملوق آچیسیندان دیلین دوشونجه ده اؤنم و اهمیتینی گؤسترمک پیس اولماز دئیه دوشونورم.

تورکچه	آلمانجا	فرانسیزجه
قارداش اوغلو	Neffe	neveu
باجی اوغلو	Tante	neveu
خالا	Tante	tante
بیی	Vetter	tante
خالا اوغلو	Vetter	cousin
بیی اوغلو	Vetter	cousin
عمی	Onkel	oncle
دایی	Onkel	oncle

عمی اوغلو	Vetter	cousin
دایی اوغلو	Vetter	cousin

تورک دیللی انسان آدی چکیلن فامیلیکلره بیربیرلریندن آیری و بللی آدلار وئررکن آلمانلار و فرانسیزلار بو مسئله نین اوزرینده داها آرتیق یوغونلاشماق ایستمزلر. دئمک، بیر تورک انسانی Neffe (neveu) کلمه سینی ائشیدرکن قارداش اوغلو یوخسا باجی اوغلو، Vetter (cousin)کلمه سینی ائشیدرکن خالا اوغلو، بیبی اوغلو، عمی اوغلو یوخسا دایی اوغلو، ائله جه ده Onkel (oncle) کلمه سینی ائشیدرکن دایی یوخسا عمی، ها بئله Tante (tante) کلمه سینی ائشیدرکن بیبی یوخسا خالانین منظور اولوب اولمادیغی نین قئیدینه قالارکن، آلمان و فرانسه دیللیلر اوچون بو مسئله آرتیق اؤنم و اهمیت داشیماز. لازیم گلرسه، آتا طرفی، یوخسا آنا طرفی دئیه مسئله یه آچیقلیق گتیررلر. گؤروندوگو کیمی دیل دوشونجه-دن آیریلماز بیر بوتونلوک اولاراق دوشونجه یه ائشلیک (همراهلیق) ائدر. ائله اوندان یانا دا آلمان دوشونورو (متفکر) ویتقئنشیتاین دئمیش:

"سؤزجوکسوز (کلمه سیز) دوشونه رم دئیه بیلسه ایدیک، دوشونجه نی سؤزجوکلرده ایفاده ائتمه لی اولاردیق. آنجاق، یالنیز سوروشول-دوقدا: ایفاده ائتمه دن اؤنجه دوشونجن وار ایدی؟ - هانکی جاوابی وئرمک اولار؟ نئجه دوغرو سؤزجوگو (کلمه نی) تاپاریق؟ سؤزجوکلر ایچیندن نئجه سئچه ریک دوغرو سؤزجوگو؟ هر زامان حؤکم ائتمه لی و ایضاحات وئرمه لی دئییل، چوخ ساده تاپاریق: - بعضاً بو دوغرو دئییل، بو دوغرو دئیه بیله ریک: - نیه؟ چوخ ساده "بودور". هامیسی بو قدر"[41].

بیلیم و صنعت بؤلوملری منظور اولدوقدا آلمان و فرانسیز دیللری شرق دیللریندن؛ او جومله دن تورک، فارس و عرب دیللریندن قات قات زنگین سایلارلار. دئمک، بو دا دیلین دوشونجه و بیلیمی ائشلیک و همراهلیق ائتمه سی نین گؤرستگه سی سایلار.

بیر چوخ دیللرین ترسینه اولاراق اوسترالیانین ormpuraaw بؤلگه سینده[42]، Kuuk Thaayorre دیلینده[43] دانیشان توپلوم ساغ و سول دئیه بیر ذهنیته صاحیب دئییل، اونلار اوچون یالنیز آنایؤنلر (جهات اصلی) قوزئی، گونئی، گونچیخان، گونباتان و باشقا یؤنلر بلیرله ییجی سایلار. بیر یئمک اؤرتوگونون اوزرینده قویولموش قاشیق، پیچاق، بارداق، چؤرگین هارادا اولدوغونو ایفاده ائتمک اوچون یئرینه گؤره اؤرنک اولاراق دئییله بیلر: - قاشیق بوشقابین گونچیخانیندادیر. پیچاق بوشقابین

[41] Ludwig Wittgenstein: Philosophische Bemerkungen, Wien 1995, S. 335
[42] Pormpuraaw Australya qıtasının Quzey-Günçıxanında yer alar.
[43] Kuuk Thaayorre, Paman dil qurupuna ayıddır. Kuuk Thaayorre dili Australiyanın Qreenlad əyalətinin Cape York yarım adasının Porpuraa yaşayış bölgəsində Thaayorre toplumu arasında danışılar.

گونباتانیندادیر. بارداق بوشقابین گونئییندە-دیر. اؤرتوک چئورسیندە اوتورانلاردان سؤز گئدرسە، اؤرنک اولاراق دئییلر: "آیدین یاشارین گونئییندە-دیر". انسان بو دیلدە اؤزونو آنلاشیلار بیچیمدە ایفادە ائدە بیلمە سی اوچون، گرک گؤی یؤن و جهتلرینی اؤز ذهنیتدە سورکلی (مدام) گزدیرە. یالنیز بئلە لیکلە دانیشیق باشقا بیریسی طرفیندن آنلاشیلابیلر.

مکان و زامانی آییرد ائتمک

هولاندین Nimwegen – شهرینده کی ماکس پلانک قورومونون و San Diego-داکی کالیفورنیا بیلیک یوردونون (اونیوئرسیته سی) پوسیکودیل بیلیم بؤلوملری نین گلدیگی قناعته اساسن دیلی اصلی یؤن و جهتلر (قوزئی، گونئی، گونچیخان و گونباتان) ایله ایشلدن توپلومون انسانلاری، هر هانکی تانیمادیقلاری بؤلگه و تیکینتیلردە بیله هارادا اولدوقلارینی باشقالاریندان داها دا راحات آییرد ائدە بیلرلر. بو دیللرین دورومو انسانلاری زورلایاراق اونلارا مکان و زامانی آییرد ائتمک باخیمیندان اونلاری داها دا آرتیق یئتنکلی و باشاریقلی ائدر. دیلچیلرین گلدیگی قناعته اساسن مکان اوزرینده فرقلی بیچیمدە دوشوننلر زامان باخیمیندان دا فرقلی ذهنتیه ییيه اولابیلرلر.
Lera Boroditsky و Alice Gaby دیلچیلیک اوزره ده بیلگییه ییيه اولاراق Kuuk Thaayorre دیلینده دانیشان یئرلی انسانلارین اؤنونه شکیللر قویاراق اونلارین شکیللردن درک ائتدیکلرینی و نئجه دوشوندوکلرینی باشا دوشمگه چالیشمیشلار، سونوچ بئلە اولموش:
اوشاق ایله بؤیوک انسانین شکیللرینی قارشیلاشدیردیقدا دئمیشلر: "انسان یاشلانیر". تیمساح بالاسی ایله بؤیوک تیمساحی قارشیلادیردیقدا دئمیشلر: "تیمساح بؤیویور". کال موز ایله یئتیشمیش موزو قارشیلاشدسردیقدا دئمیشلر: "موز یئییلیر".
آدی چکیلن بیلیم آداملاری سونرا شکیللری قاریشدیراراق اونلاری زامان باخیمیندان Kuuk Thaayorre دیللی انسانلارا تاریخینه گؤره سیرالاتماق ایستە میشلر. بو سیناق (امتحان) ایکی دؤنه (دفعه) آلینمیش. هر بیر سیناق حیاتا کئچرکن سیناق اولونان باشقا بیر یؤنه (جهت) باخیرمیش. بیلیم آداملاری نین گلدیگی قناعته اساسن انگلیس و آلمان دیللی بیر انسانین شکیللری زامان آچیسیندان سولدان ساغا و عرب دیللی انسان ساغدان سولا دوزمه سینی، یازمایؤنو (جهت نوشتن) اؤز اتکی و تأثیری آلتینا آلیندیغی اوچون زامان دا او دوغرولتودا بیچیملە نر. Kuuk Thaayorre دیللی انسان شکیللری ساغدان سولا یوخسا سولدان

ساغا دئییل، سورکلی گونچیخاندان گونباتانا دوغرو سیرالامیش. سیناق اولونان شخص اوزو گونئییه دوغرو اوتوردوقدا شکیللری سولدان ساغا دوزموش. سیناق اولونان شخص اوزو قوزیییه دوغرو اوتوردوقدا شکیللری ساغدان سولا دوزموش. سیناق اولونان شخص اوزو گونچیخانا دوغرو اوتوردوقدا شکیللری اؤز بدنی دوغرولتوسوندا دوزموش.

اوسته کی قارشیلاشدیرمادان بیلیم آداملاری نین گلدیگی قناعته اساسن مدنیتلر اساسیندا چاغ و زامان مختلف بیچیمده گؤرسدیلر:

اؤرنک اولاراق بیر چوخ مدنیتلرده گلجک اؤنده و کئچجک گئریده نظره آلینار. 2010-اونجو ایل Lynden Miles آبئردین بیلیک یوردونون (ایسکاتلنده) اوزمانی نین تانیقلیق ائتدیگینه گؤره اینگلیس دیلیلر گلجگه دوشونرکن اؤزلری بیلمه دن گؤوده و بدنلرینی اؤنه قایدیرار و کئچجگه دوشونرکن گؤوده و بدنلرینی گئرییه قایدیرارلار. Anden-ده کی Aymara دیلینده کئچجک اؤنده و گلجک گئریده نظره آلینار. Raphael Núñez، ساندیاگودا کالیفورنیا بیلیک یوردو اوزمانی و Eve Sweeter بئرئکلیده کالیفورنیا بیلیک یوردو اوزمانلاری نین 2006 اینجی ایل ائتدیکلری تثبیتلرینه اساسن Aymara دیلیلر انگلیس دیلیلرین ترسینه و اؤز دیل منطیق لرینه اساسن گلجگه دوشونرکن گؤوده و بدنلرینی گئرییه و کئچجگه دوشونرکن گؤوده لرینی اؤنه قایدیرارلار.

دیل و دوشونمک – دیل و زامان

سولدان ساغا دوغرو یازماغا آلیشانلار اوچون "اؤنجه" "سونرا"نین سولوندا یئر آلار. ساغدان سولا یازانلار اوچون "اؤنجه" "سونرا"نین ساغیندا یئر آلار. آوسترالیانین یئرلی (Aboriges) توپلومو اوچون "اؤنجه" گونچیخاندا یئر آلار.

آنیمساماق یؤنو (خاطیرلاماق جهتی)

دیل انسانلارین نئجه بیر اولای و حادیثه نی ایضاح ائتمه لرینه، نئجه آنیمسادیقلارینا (خاطیرلادیقلارینا)، کیمین نه ائتدیگینه دایبر وئردیکلری بیلگه یه ده اؤز اتکی و تأثیرینی قویار. سورج و پروسئس قیسا اولدوقدا بیز اونو یئنیدن قورماق و یوروملاغا چالیشدیغیمیز اوچون اونو سرگیلمک ده چوخ چتین بیر ایش اولار. بو دئدیگیمیزی راحات باشا دوشمه میز اوچون، 2006 اینجی ایل باش وئرمیش بیر اولایی ائشیدک:

"سفارت جمهوری اسلامی ایران در باکو، در واکنش به اعتراض جمهوری آذربایجان به آنچه "نقض حریم هوایی خود به وسیله بالگردهایی که رئیس جمهوری ایران را همراهی می کردند"، خواند، تاکیدکرد: ورود این بالگردها از روی عمد نبوده است . به گزارش خبرگزاری مهر به نقل از خبرگزاری فرانسه،الچین قلیف رئیس سرویس گارد مرزی جمهوری آذربایجان گفت : باکو، مقامهای ایرانی را در جریان نقض حریم هوایی آذربایجان توسط بالگردهای این کشور قرارداد و یک هشدار رسمی برای آنان ارسال کرد"[44].

اوسته گؤروندوگو کیمی بیر اولایین هر هانکی ندن یانا باش وئرمه سینه باخمایاراق اونون اوزرینده ایکی بیر بیرلرینه ترس دوشونجه ایرلی سورولموش. آذربایجان طرفی نین ایددعاسی اولایین باش وئرمه سینه و آذربایجان توپراق بوتونلوگونون توخونولماسینا اساسلانارکن تهران طرفی اوچاقدان آلمیش چلیشگه لی (بیر بیرینه ضد) بیلگیلر اساسیندا مسئله نی یوزماغا و اؤنمسیزلشدیرمگه چالیشار. بیر آز زامان کئچمه دن تهران طرفی فرانسه خبرچیلیگینه مسئله نی توجیه ائدرکن دئمیش:

"... در آن زمان، رئیس جمهوری ایران به شهر آستارا واقع در شمال غربی ایران سفر کرده بود و ورود این بالگرد تعمدی نبوده است"[45].

اوسته گؤروندوگو کیمی مسئله نین ماهیتینی سیلمک اوچون، جمله ده باکیداکی تهران ائلچیلیگی ناغیل ائدیجی بیچیمده چیخیش ائده ر و

---

[44] خبرگزاری مهر، سفارت ایران در باکو ورود بالگردهای ایرانی به حریم هوایی آذربایجان را تعمدی ندانست، خبر گزاری مهر، تهران:۱۲:۵۱ , ۰۸/۱۲/۱۳۸۵.

[45] خبرگزاری مهر، مجید فیض الهی سخنگوی سفارت ایران در جمهوری آذربایجان در گفتگو با خبرگزاری فرانسه، باخ اورادا.

جمله سونا چاتمادان "تجاوز" یئرینه "گیریش (ورود)" ایفاده سینی ایشلتمکله بیر تانیق (شاهید) دونونا بورونر. بئلنچی ایفاده لر سیاستچیلر طرفیندن دورمادان ایفاده اولونار. مسئله نین دوزگون آنلاشیلماسی اوچون کئچمیشده کی بیر اولایی کئچمیش زاماندا ایشلتمک لازیم. اوسته کی ایفاده نی کئچمیش زاماندا ایفاده ائدرسک، اوخویاریق: "او زامانلاردا ایران جمهور باشقانی آستارا شهرینه، ایرانین قوزئی باتیسینا مسافرت ائدرکن آذربایجان تورپاغینا اوچاغین گیریشی قصیدلی شکیلده دئییل، یانلیشلیق ندنی ایله اولموش".
اوسته گؤروندوگو کیمی آستارا شهرینه گئتمک مسئله سی قابارديلمیش اولار. بئله لیکله ده باش وئرمیش اولایین توجیه ائدیلمه سی ده یئترسیز سایيلار.

ایشیق سؤنمز، 16.05.2012

دوشونمه و دوشونجه اوزره یوروم

بیلیندیگی کیمی دیل داغارجیغینین زنگین اولماسی اینسانلارا اؤزونو راحات ایفاده ائتمک اوچون بیر دیلده راحاتلیق یارادار. اینسان دئدیگینی آنلاتماق اوچون دینله ییجی نین الینه سؤزلوک و گؤزونه گؤزلوک تاخدیرما قرارینا گلمز. بو باخیمدان گؤرک عاریف کسکین ذات عالی نین ایددعا ائتدیگی "دوشونجه سیستیمی" باشقا بیر دینله ییجیگه آنلاشیلار اولدوغو اوچون نه ائتمک لازیم ایمیش؟ عاریف کسکین قلمه ایله اوخویوروق:

"ایشیق بئی دوشونجه سؤزونون ساده جه بیر آنلامی اوزئرینده دورموشدور. بو سؤزون چوخ جئشیتلی آنلام ایفاده ائتدیگینی اونوتموشدور. آشاغیداکی یازی ایکی ایل اؤنجئ یازیلمیش و ایل گروپلاریندا دا وئریلدیغی اوچون اینتئرنئت حرفلری ایله سونولماقدادیر. یازیدا آذربایجان مرکزلی دوشونجه سیستیمینده فایدالانیلان دوشونجه تئریمی یوروملانمیشدیر... "[46].

[46] Arif Keskin, Işık Bey düşünce sözünün sadece bir anlamı üzərində durmuştur.

اوسته گؤرولدوگو کیمی عاریف کسکین ذات عالی اؤنه آتدیغی دئییم (ایصطلاح) "دوشونجه سیستیمی" ساده انسلانلار دگیل، اوخوموش کسیم طرفیندن ده آنلاشیلماسی اوچون اوخوجونون الینه سؤزلوک و گؤزونه گؤزلوک وئرمه گه چالیشیلارکن بیزی دوشونجه سؤزونون نه اولدوغونو آنلامادیقدا ایتتیهام ائدیر. تورکیه تورک دیل قورومو (TDK) طرفیندن چاپ اولونموش سؤزلوکده "دوشونجه" کلمه سینین نه اولدوغونو اوخویاق:

دوشونجئ: 1. دوشوشجه سونوجو واریلان، دوشونمگین اورونو (محصولو) اولان گؤروش، مطالعه، فیکیر، ملاحظه، ایده. 2. دیش (خاریج) دونیانین اینسان ذهنینه یانسیماسی. 3. تاسا، قایقی، 4. نیت، تاساری، 5. فلسفی معنادا ایلکه (پرینسیب)، یؤنئتیجی ساو..."[47].

اوسته کی آنلام و مفهوملار تورکیه تورک دیل قورومو طرفیندن "دوشونجه" اوزره فیکیر آنلاییشلاریدیر. "آذربایجان دیلینین ایضاحلی لوغتی"نده آذربایجان دیل وارلیغی نین قایغیسینی چکن بهزاد بهزادی حضرتلری طرفیندن فارسچایا چئویریلمیش کیتابدا "دوشونجه" نین هانکی آنلامدا اولدوقلارینی اوخویاق:

"دوشونجه: 1. اندیشه، 2. درک، 3. فهم، 4. شعور، 5. تأمل، تفکّر"[48].

اوسته کی آنلاملار تورکیه و آذربایجان ادبیات دیللرینده "دوشونجه" اوزره سؤزلوکلردن یولا چیخاراق آنلاشیلاجاق آنلام و مفهوملاردیر. گؤروندوگو کیمی آنلاییشلارین ایچینده "دوشونجه" ایله باغلی هئچ بیر "فعل و عمل" آنلامی داشییاجاق آنلام و ایفاده لر یوخدور. آذربایجان و تورکیه ادبیات دیللری بیر یانا دورسون، عاریف کسکین ذات عالی نین "دوشونمه" یئرینه "دوشونجه" ایضاحاتلارینا کئچمه دن تئوری دئییملری اوزره یئریتدیگی فیکیرلری گؤزدن کئچیره رک دوشونمه نین آذربایجان و تورکیه ادبیات دیللرینده هانکی آنلام داشیماسینا نظر یئتیرک:

---

http://www.azadtribun.com/x42.htm

[47] Türkçe Sözlük, cild 1 (A-J), Ankara 1988, sehife 423.

[48] بهزاد بهزادی، فرهنگ آذربایجانی-فارسی، چاپ تهران، 1369 (1990)، صحیفه. 586.

قاوراملار اینسانلارین آنلامسال علاقه له رینی یارادیر ایسه ده، جدی مسئله لر ده یارادیر. چونکو قاوراملار نیسبی - اضافی اولقولاردیر. قاوراملارین نسبیلیگی و اونلارین بیردنن چوخ آنلام و معننا ایفاده ائتمک گوچلری بوتون علمی چالیشمالارین حسساسیت و تیتیزلیک (وئسواس) ایچریسینده گئتمه سینه مئجبور ائتمکده-دیر. هر علمی فعالیت ویا هر تئوری اوز قاورام و تئرمینلرینی داها آیدین و نئت بیر شکیلده تانیملامایا چالیشیر. دوشونجه سوزو ده بئشئری بیلیمده چوخ فایدالی اولان بیر مفهومدور(قاورامدیر"[49].

اوسته کی عاریف کسکین ذات عالی نین ایددعالاری بیر یانا دورسون، بهزاد بهزادی حاضیرلادیغی کیتابدا "دوشونمه" اوزره بیر آچیقلاما وئریلمه دیگی اوچون گؤرک تورکیه ادبیات دیلینده "دوشونمه" هانکی آنلام داشیماقدادیر:

"دوشونمه: ۱. دوشونمک دورومو، تفککور، ۲. فلسفه آنلامیندا: دویوم و ایزلنیملردن، تاساریملاردان، آیری اولاراق عقلین باغیمسیز و اؤز اؤزگو دورومو، قارشیلاشدیرمالار یاپما، آییرما، بیرلشدیرمک، باغلانتیلاری و بیچیملئری قاوراما یئتی‌سی."[50].

اوسته اوستونو قالین بلیرله دیگیمیز عیبارتی هر بیر شخصین آنلایاجاغی حاله گتیررسک، دئیه بیله ریک:.... باغلانتیلاری و بیچیملری آنلاما گوجونه مالیک اولما.

تورک دیل قورومونون "دوشونمه" مقوله سینده اولدوغو آنلاییش بیزیم بیلیم اوجاقلاریندا‌کی قایناقلاردان یولا چیخاراق وئردیگیمیز آنلامی داشیماقدادیر. اونو بیر داها راحات درک ائتمک اوچون سرگیله مه لی اولموش گؤرونوروک، اوخویوروق:

دوشونمه (دوشونمک عملی): بیلگی دگرلندیرمه نین روحی سوره جی (پروسسی)، اوراداکی حیس، خاطیره و تصوورو بیربیرینه چاتدیرار،

[49] Arif Keskin, Işık Bey düşünce sözünün sadece bir anlamı, bax orada.

[50] Türkçe Sözlük, cild 1 (A-J), Ankara 1988, S. 424.

مسئله حل اولار، نورمالار تانینار و یئنی باغلانتی (رابیطه) لار تاپیلا بیلر. عمل و باشاری نین درکی اؤزو اوچون بیر قاعیده حالینا گلر. دوشونمه نین یوکسک آشاماسی (مرحله سی) شکیل حالیندا دوشونمه(دوشونمک عملی) دیر. او اؤزونو عمل سورجیندن آییرار و بلیرلی تصوور (شکیل و سایره) لری بیر دوشونمه ملزمه سی کیمی اؤز خیدمتینه آلاراق اونلارین آراسیندا باغلانتی یاراتماغا چالیشار. ایلک اولاراق موطلق دوشونمه (دوشونمک عملی) آنلام (معنی و مفهوم) درک ائدرکن بلیرلی تصورلرین یانی سیرا سمبوللارادان (ایفاده علامتلری و سایره) دا فایدالانار. بو یول ایله دوشونمه سورعتله نر. اینسان سمبوللاری (دئییم، ایفاده علامتلری و سایره) اؤیره نر و اونون ایچریگینی (محتواسینی) دگیشه بیلدیگی اوچون شکیللی و مطلق دوشونمه یه یئتنکلی اولار و چوخلو حل یوللارینی گؤتور قوی ائده بیلر. اینسان اوزره آپاریلان آراشدیرمالارا گؤره موطلق دوشونمه دیله باغلی دگیل، آنجاق دیل و دوشونمه بیربیرلری ایله سیخ باغلانتیلاری وار[51].

دوشونمه: :دوشونمه قاعیدتاً بیلینجلی (شعورلو) و روحی بیر سورج (پروسس)دیر. او ائشیکده کی اشیالارا - اؤزل اولاراق گله جکده کیلره - مخصوص عمل ترتیب وئرر. او تیکرار اولونماز مسئله لره و سورقولارا جاواب وئرمک اوچون خیدمت ائدر. دوروم نه دیر؟ نه ائتمک اولار؟

عاریف کسکین دوشونجه اوزره آنلام و مفهوم اورتایا سورمگه چالیشمیشدی. اونون بو ایددعاسیندا "دوشونمه" نین نتیجه سی اولان "دوشونجه"، "دوشونمه (دوشونمه عملی)" نین نتیجه سی دگیل، "دوشونمه" نین اؤزودور، اوخویوروق:

"- دوشونجه نین آیری اؤنملی آنلامی "دوشونمه عملی" اولاراق ایستیفاده ائدیلیر. دوشونمه عملی چوخ قارماشیق و مورککب بیر عملدیر. دوشونمه عملی پسیکولوژی، فیزلوژی و تیبب ....کیمین علمین چالیشما آلانلاریدیر. "دوشونجه سینیرسیز ،سرحددی یوخدور" سوزو دوشونجه نین بو تانیمایا دایاناراق اورتایا قویولان ایفاده-دیر.

[51] Schiefenhövel u.a., bax orada.

دوشونجه نین سینیرسیزلیقی اصلینده "دوشونمه عملی نین سرحدسیزلیگینی" ایفاده ائتمکده-دیر. بو دوشونمه عملینه بیر مثال وئرمک ایستیرم: من موغانلییام آنجاق آنکارادا یاشاییرام. هر آن موغاندا اولا بیلرم. منی موغانا آپاران دوشونمه عملیدیر. دوشونمه عملی دوشونجه سوزونون ساده جه بیر آنلام و معنناسیدیر"[52].

عاریف کسکین نین بو ایددعالارینی بوشلوغا و آچیقلیغا قاویشدیرماق اوچون فعلیدن عمل آدی (Verbalsubstantiv) دوزتمه مقوله سینه گیرمه لی اولوروق. بیلیندیگی کیمی تورک دیللرینده "فعلیدن عمل آدی (Verbalsubstantiv)" دوزتمک اوچون فعلی چکیمسیز (صرف ائتمه دن، اؤرنک اولاراق گلمک، قالماق) ویا قیساتمیش (-مه/-ما، اؤرنک اولاراق: گلمه، قالما) حالیندا ایفاده ائتمه لی اولاریق. بئله لیکله "دوشونمک" فعلیندن "عمل آدی" اولاراق یالنیز "دوشونمک" و یا "دوشونمه" نی قبول ائتمک اولار. دوشونجه ایسه تورک دیللری صیفت و آدی بیر بیرلریندن آییرد ائتمه دیگی اوچون فعلدن آد و صیفت دوزتمه مقوله سینه گیرمیش اولار. صیفت و آد مقوله سیندن اؤرنک اولاراق: دمیر کلمه سی جومله ده یئر آلدیغینا گؤره بعضن آد، بعضن ایسه صیفت اولا بیلر، آشاغیدا اوخویوروق:

"دمیر پولاددان برکدیر." جومله سینده دمیر و پولاد هر ایکیسی آد و برک ایسه صیفتدیر. "دمیر دیرک تئز سینار" جومله سینده "دمیر" صیفت و "دیرک" آددیر.

[52] Arif Keskin, Işık Bey düşünce sözünün sadece bir anlamı, bax orada.

دیل، دوشونجه و سیاست

بیلیندیگی کیمی ییرمینجی چاغین (عصرین) سونا چاتماسی و ایرمی بیرینجی چاغین باشلاماسییلا یئنی دئییم (ایصلاح) ایله دئسک، دیل و مدنیتلر ساواشی باشلامیشدیر. بو ساواش بیلیگی سایار و تئکنولوژی چاغییلا زاماندا‌ش (همزامان) اولدغو اوچون دیللر مدنیتلرین داشیجیسی و دیرگی اولاراق بیر آراچ (وسیله) کیمی باشقا دیل و مدنیت صاحابلارینا عایید اولان اینسانلاری اؤز خیدمتلرینه آلاراق بو دیل و مدنیت صاحابلاری کیم اولدوقلاری نین فرقیندا اولمادیقدا (فرقیندا اولمادیقلاری حالدا)، یوخسا اؤز دیل و مدنیتلرینه اؤنم وئرمدیکلرینده اونلار عایید اولدوقلاری دیل و مدنیتلرین جانینی اوخوماغا، آغاچ قوردو (مور) اسگی دیرکلری یئدیگی کیمی بو دیل و مدنیتلری یئمگه و اؤزلری ایله عئینیلشدیرمگه داوام ائدرلر. بو دئدیکلریمیزی یالنیز اینتئرنئت دونیاسییلا ایزگیلمک (نوقطالاماق) ایسترسک، آشاغیداکی شابلول 2002 ایلینده دیللر آراسی اورتایا چیخمیش:

اوسته کی آراشدیرمایا اساساً اینتئرنئت سیته لری نین یوزده 56/4 سی اینگیلیسجه، یوزده 7/7 سی آلمانجا، یوزده 5/6 سی فیرانسیزجا، یوزده 4/9 ژاپونجا، یوزده 3و ایسپانیولجا، یاییلماقدادیر. بو اوسته کی شابلونو نظره آلدیقدا اینگیلیسجه اؤزونه بؤیوک مقام کسب ائتمیشدیر. بونا باخمایاراق 1997 ایلینده دونیا چاپیندا یاییلان وئب سیته لری نین یوزده 80 نی اینگیلیسجه یازیلیردی. دئمک، زامان گئدیشی ایله دیل و مدنیت ساواشیندا باشقا دیل و مدنیت صاحابلاری اؤز دیل و مدنیتلرینه دوشونه رک اینگیلیس دیلینی بیر اؤلچوده گئری اوتورتماغا باشارمیشلار. PDF فورماتیندا اولان سیته لری نظره آلدیقدا اینگیلیس دیلی داها دا گئری اوتوردولموش گؤرونور. بئله لیکله یوزده 38/2 متینلر اینگیلیسجه، یوزده 10/6 متینلر آلمانجا، یوزده 8/8 متینلر فیرانسیزجا، یوزده 7/4 متینلر ژاپونجا، یوزده 5/8 متینلر ایسپانیولجا ایجتماعیته تقدیم اولونور[53].

اوسته ایشاره ائتدیگیمیز دوروم حاکیمیتده اولان و حاکیم دؤولتلر طرفیندن قورونما آلتینا آلینان موختلیف مملکتلرین حاکیم دیل و مدنیتلرینی ایچرمکده دیر. بو دورومو باسقی، ظولوم و ایستعمارچیلیق سیاستینه تابع توتولموش دیل و مدنیتلری نظره آلارساق وضعیت داها دا سیخیجی و اورک آغریدیجیدیر. اؤرنک

[53] Das Internet spricht Englisch ... und neuerdings auch Deutsch

اولاراق کئچمیش 81 ایلده ایران ممالیکی محروسه سینده کی فارس اولمایان دیل و مدنیتلر دورمادان فارس ایستعمارچیلیغینا تابع توتولور بو دیل و مدنیت صاحابلاری فارس ایستعمارچیلیغی طرفیندن یئم کیمی یئییلیب اودولماق مقامیندا یئر آلیر. بو مسئله هر بیر خالق اوولادینی دوشوندورمه لی و بو مسئله یه چیخیش یولو تاپمانی اونلارا باشا سالمالیدیر. دئمک، صؤحبت بیر مسئله دن گئدرکن، مسئله نین هانکی بویوتلاردا اولوب اولمادیغینی آنلاییب باشا دوشمک و سونرا اونا داوا درمان قویماق سؤز قونوسو اولمالیدیر. هر هانکی بیر مسئله نین هانکی بویوتلاردا اولدوغونو بیلمک ایسته مه گن، یوخسا بیلمه گن ذات عالیلر سؤز قونوسو اولان مسئله لره چیخیش یولو دا تاپابیلمزلر. یئری گلمیشکن یاشار خلخالی امضاسی ایله فیکیرلرینی آذربایجان ایجتماعیتینه تقدیم ائدن ذات عالی نین آذربایجان میللی منلیگی و کیملیگی اوزره فیکیرلرینی نظردن کئچیرک و دئمک ایسته دیگیمیز ایزگیلری (نوقطالاری) بو ذات عالی نین دوشونجه لرینده آیدینلاتماغا چالیشاق، اوخویوروق:

"شکسیز هر بیر آذربایجان ملی حرکتی فعالی نین ایستگی اؤز آنا دیلینده اوخویوب یازماقدیر. بو مطلبی یازان دا چوخلو اؤز دوشونجه و فیکیرداشلاری کیمی، اؤز آنا دیلینی چوخ چوخ ایستر و تورکچه یازماق ایستر"[54].

اوسته کی عیبارتلرده کی فیکیرلری نظردن کئچیردیکده اؤز دیلینده یازیب اوخوماق یالنیز هر بیر میللتین میللی فعاللارینا عاییدد اولاجاق بیر مسئله کیمی ذهنیتلرده بیر ایزله نیم بوراخابیلر گؤرونور. بیلیندیگی کیمی اؤز دیلینده یازیب اوخوماق هئچ ده میللی چالیشقان اولماغی گرکدیرمز مسئله لردن بیریدیر.دئمک، فارس شوونیست و ایستعمار قووه لری نین موختلیف قوماشلاری (ساغچیسی، سولچوسو، دینچی، پان ایرانیستی و سایره) فارس دیلینده یازیب یاراتماق ایسته گینی اؤزلری اوچون میللی بورج سایدیقلاری تقدیرده فارس ایستعمارینا تابع توتولموش آذربایجان میللتی نین موختلیف صینیف و طبقه لرینه عاییدد اولانلار دا آذربایجان دیللرینده یازیب یاراتمانی اؤزلری اوچون ویجدان بورجو حئساب ائتمه لیدیرلر. یاشار خلخالی گئنه ده یازیر:

" بو دئدیکلریمه باخمایاراق آشاغیدا دئییله جک دلیللردن یانا بوگونه کیمی، بو قلم صاحیبیندن تورکچه مطلب یازیلمامیشدیر. چوخلو یازیلاریم تحمیل اولموش فارسچادیر. ... هر شئیدن منیم بیر سیاسی فعال اولدوغوم نظره آلینمالیدیر. منیم ادبی و مدنی بحثلره هئچ بیر ایلگی و علاقم یوخدور. آذربایجان تورکچه نی قوروماق و اونون یایقینلاشدیرماق هر بیر آذربایجان تورکونون وظیفه سی

[54] یاشار خلخالی، چرا فارسی مینویسم؟http://www.azadtribun.net/x1413.htm

سایلار.، آنجاق بو آلان و زمینه لرده تخصصی اولان شخصلر بو ادبی حرکتین باشچیلیغینی اؤز اللرینه آلابیلرلر"[55].

اوسته کی فیکیرلری اله آلدیقدا آقا ایله نؤکرین یئری دگیشیلمیش مقامدا یئر آلیر. دئمک، فارس دیلینی تحمیلی حئساب ائدن ذات عالیلر، بو تحمیل اونلارا یوکلنمه دیگینی درک ائتدیگی دورومدا، گرک فارسچا یازیب یاراتمایالار. آنجاق من سیاسی بیر شخصم دوشونجه لریمی فارسچا ایجتماعیته تقدیم ائتمک ایسته ییرم دئمک ایسته گن ذات عالیلر فارس دیلی نین تحمیل اولماسینی عملده دئییل، سؤز ده ایفاده ائتمیش اولورلار. بیر دوشونجه نی عمله کئچیرمکدن عاجیز قالانلار اؤزلرینی دوشمن خططیندن اوزاقلادابیلمزلز. بو دا عابید ایله شئیطان حئکایه سینی خاطیرلاتمیش اولار. یئری گلمیشکن آذربایجان ایجتماعیتینده عابید و شئیطانا نیسبت وئریلمیش حئکایه نی بیر داها سرگیله میش اولوروق:

گونلرین بیرگونو، شئیطان الینه بیر ایپ آلاراق بیر یولو گئدیردی. یولدا بیر عابید ایله اوزله شر. بیر آز یول گئتدیکدن سونرا، عابید شئیطان ایله تانیش اولماق ایسته یه رک اونون آدینی سوروشار: شئیطان اونا من شئیطانام دئیه جاواب وئرر. عابید شئیطانا، الینده کی نه دیر دئیه اونو سورقو سوآلا چکر. شئیطان عابیده دئیه ر: من بوندان مؤمن اینسانلاری یولدان چیخارماغا چالیشارام. بونو سالارام مؤمینلرین باشینا، اونلاری یولوندان آزدیرارام دئیه جاواب وئرر. عابید اؤز مؤمینلیگینی یوخلاماق اوچون، منی یولدان چیخارابیلرسن می دئیه شئیطانی سورقو سؤآلا چکمه گه چالیشار. شئیطان ایسه عابیده دئییر: سن نوختاسیز گلن مسلمانلاردان بیریسن! هرکسین بوینونا نوختا سالماق گرکمز. دئمک، فارسچانی تحمیلی حئساب ائدیب فارسچا یازیب پوزمانی اؤزلرینه پئشه ائدنلر، یئری گلدیکده فارس ایستعمارینا قارشی قویابیلمزلر. من سیاسی فعالام دئیه اؤز دیلینده فیکیرلرینی ایفاده ائتمکدن چکیننلر بلکه ده سیاستین نه اولدوغونو باشا دوشمزلر. بیلیندیگی کیمی ایران ممالیکی محروسه سینه ایسلام آدینا حاکیم اولموش فارس ایستعمارچیلیغی نین آناياساسی نین 15 اینجی بندینده موختلیف ائتنیکلرین اؤز دیللرینده یازیب اوخومالاری و 19 اونجو بندینده اینسانلارین حقوق برابرلیگی قبول ائدیلدیگینه باخمایاراق موختلیف ائتنیکلره دیل و مدنیت آزادلیغی وئریلرسه، ایران ممالیکی محروسه سی داغیلار دئیه حاکیمیتده کی قووه لر اؤزلری یازدیقلاری آناياسالارینی حیاتا کئچیرمک ایسته مزلر. گؤروندوگو کیمی ایران ممالیکی محروسه سینده موختلیف دیل و مدنیتلرین یاساقلاندیغی سیاسی بیر مسئله دیر. بو مسئله لرین سیاسی

[55] یاشار خلخالی، باخ اورادا.

اولدوقلارینی گؤرمزلیکدن گلنلر نئجه بیر سیاستچی اولابیلرلر؟ دئمک، فارس حاکیمیتی بو آذربایجانلیلار اوچون دیل و مدنیت آزادلیغی دئیه بیر اولاناق وئرمه دیگی نین یانی سیرا یئنیلیکده آذربایجانین شهر و کندلرینده فارس دیلینده مهد کودک آچماغا و آذربایجان میللتینی اریتمه سیاستینه تابع توتاراق دیل و مدنیت باخیمیندان یوخ ائتمه سیاستینی اؤزو اوچون باریشماز پلانلاریندان بیری دئیه قلمه آلماقدادیر. مسئله بئله اولدوقدا، اؤزونو آذربایجان میللتی نین عوضولریندن بیری حئساب ائدن یاشار خلخالی ذات عالیلر آذربایجان ادبیات و فولکورونا نئجه لاقید قالا بیلیر دئیه دوشونمک لازیم!!

دئمک، ایران ممالیکی محروسه سینده کی آذربایجانداکی تورک ائتنوسو اؤز دیل و مدنیتینه، یئر آلتی و یئر اوستو قایناقلارینا حاکیم بیر توپلوم اولمایاراق فارسلیق ایسارتینه تابع توتولموش محکوم بیر توپلومدور. مسئله بئله اولدوقدا آذربایجان میللی منلیگی و کمیلیگینی بارماقلار ساییندان آرتیق سایلاری اولمایان اؤز شخصی تشبوثلری ایله آذربایجان دیلی و ادبیاتینی اؤیرننلره بوراخماق مسئله نین هانکی بویوتلاردا اولدوغونو درک ائتمه مک ساییلار دئیه دوشونمه لی ییک. یاشار خلخالی گئنه ده یازیر:

"بیر سیاسی فعالی هر شئیدن اؤنجه فیکیری و ذیکری آذربایجان ملتی نین باشی اوجالیغیدیر. مستقیل آذربایجان جمهوریتینده آذربایجان دیلی و ادبیاتی اوزره، علمی و آکادئمیک باشلاندیغینی نظره آلارساق، دیلیمیزین قورونماسی، گلیشمه سی و یاییلماسی اوزره هئچ نیگران اولماغا اساس یوخدور"[56].

گؤروندوگو کیمی، یاشار خلخالی ده بعضی فارس شخص و تشکیلاتلاری کیمی خرمن وعده سی وئرمگه چالیشیر. فارس ایستعماری داوام ائتدیگی تقدیرده دیلسیز و مدنیتسیز آذربایجان نئجه باشی اوجا اولابیلر دئیه یاشار خلخالی کیمیلر دریندن بو مسئله اوزره دوشونمه لیدیرلر! دئمک، آذربایجان جومهوریتینده کی دیل و مدنیت اوجاقلاری اوراداکی توپلوم اوچون خیدمت وئریرلر. گونئی آذربایجان فارسیستان اولدوقدان سونرا، تورک دیلی نین قوزئی آذربایجاندا قورونماسی گونئی آذربایجانلیلارین دردینه مرحم اولابیلمز دئیه دوشونمه لی و خالقی حیماقت یوخوسونا وئرمکدن یاشار خلخالی کیمیلر چکینمه لیدیرلر. دئمک، ایران ممالیکی محروسه سینده تورک دیلی نین قورونوب ساخلانماسی و گلیشمه سی یالنیز گونئی آذربایجانلیلارین سؤز صاحابی اولماسیندان آسیلی اولاجاقدیر. یاشار خلخالی گئنه ده یازیر:

[56] یاشار خلخالی، باخ اورادا.

"عریز دوستلار و دوشونجه یولداشلاری اشاره اولوندوغو کیمی، من بیر آذربایجان سیاسی فعالی سایيلارام. بیر سیاسی فعال اوچون، آذربایجان ملتی نین خوشبختلیگی، اونون دیلیندن داها دا اهمیتلی سایيلار. بعضی دوستلار آذربایجان ملتی نین خوشبختلیگینی، اونون دیلی نین چیچکلنمه سینده گؤرمکلری ایله من ده موافق سایيلارام. آنجاق منیم کیمی، سیاسی فعال اؤز فعالیتلرینی اؤزو سیرالاماغا و هانکی مسئله داها دا اهمیتلیدیر دئیه اقدام ائتمه لیدیر"[57].

اوسته گؤروندوگو کیمی یاشار خلخالی ذات عالی نین ده سیاسی فعال اولماسی ایدئولوژیک پارامئترلره دایانیر. دئمک، ایدئولوژیلر موستقیل بیر آذربایجان سرحدلری ایچریسینده اولارسا، آلقیش بو ایدئولوژیلرین قوللوقچولارینا! آنجاق فارس دیلینی اؤزلری اوچون بیر اولویت وسیله سی دئیه یئدک چکمه گه چالیشان ذات عالیلر چؤرگی گونون قیمتینه یئمه گه چالیشان ذات عالیلر قلمه آلینمالیدیرلار. عکس حالدا بو ذاتلار اؤز دوشونجه لرینه اویقون آذربجان سیاسی تشکیلاتلارینی یاراتمالی و آذربایجان دیل و مدنیتی اساس گؤتورولە رک اولویت وئردیکلری فیکیرلری آذربایجان ایجتماعیتینه تقدیم ائتمه لیدیرلر. یاشار خلخالی ذات عالی گئنه ده یازیر:

" منیم فیکریمجه بوگون لبنان، اسراعیل و بؤیوک اورتا دوغو اوزره بیر نئچه کتاب اوخوماق آذربایجان تورکچه نی اؤیرنمکدن داها دا واجیبدیر.

بیرینجی:

آذربایجان تورکچه سی نین دانیشیق باخیمیدان هئچ بیر چتینلیگی یوخدور. دانیشیق باخیمیندان گونلوک موضوعلار اوزره استانبول تورکچه سینی باشاریرام. آشاغیداکی دلیللره گؤره آذربایجان تورکچه سینی یازی بیچیمینده اؤیرنمگیمه هئچ بیر اساس یوخدور"[58].

گؤروندوگو کیمی، یاشار خلخالی لر آذربایجان تجددودلوک حرکاتی زامانی ائدیلن یانلیش داورانیشلاردان درس آلمیش دئییللر. آذربایجان تجددودچولرینه گؤره ده، بیر میللتین دیلینی او گونون مصلحتلری اوزریندن دانیشیق سطحینده بیلمک یئترلی سایيلیرمیش. بئله لیکله اؤزلری دوغرو و دوزگون بیلمدیکلری فارسچانی، حاکیمیت دیلیدیر دئیه ایران ممالیکی محروسه سی نین باشقا ویلایتلری ایله ایلیشگی ساخلایاق دئیه، رسمیت وئرمه گه چالیشدیلار. بوگون ده بیر چوخ آذربایجانلی اؤز آنا دیلینی دانیشدیغی کیمی، یازماق ویا اونو آذربایجان ادبیات دیلینه

[57] یاشار خلخالی، باخ اورادا.
[58] یاشار خلخالی، باخ اورادا.

یاخینلاتماق یئرینه تورکیه تورکچه سی نی بیلیرم دئیه مسئولیت آلیتیندان قاچیر و یئری گلدیکده یاریم یامالاق تورکیه ادبیات دیلینی گولوج بیر شکیلده آذربایجان ایجتماعیتینه سرگیله لمگه چالیشیرلار. دئمک، آذربایجان تجددودچولری ایجتماعیتینی اؤز دیلینده و مدنیتینده معاریفلندیرمدن تهراندا حاکیم اولان تورک قاجار شاهلیغی علیهینه خالقی قییاما دعوت ائتدی. بئله لیکله ایکی بؤیوک تورک دؤولتلری (عثمانلی و قاجار دؤولتلری) علیهینه پروقرام تؤکموش روس و اینگیلیس ایستعمارچیلاری دا حاکیمیتی فارس مدنیت راسیستلرینه تحویل وئردیرمکده وسیله اولدولار. دئمک، بوگون اؤز دیلینده ساوادسیز خالق اوولادلاری یازیلارینی اؤز آنا دیللرینده یازماقلا آشاغیداکی مقاملارا خیدمت ائتمیش اولورلار:

زامان گئدیشی ایله شخص اؤز دیلی نین یازیب اوخوماسینی اؤیره نیر.

آذربایجان ایجتماعییتینده میللی بیلینجین یوکسلمه گینه کؤمک ائدر.

قونشو خالقلارا اؤز دیل و مدنیت وارلیغینی سرگیله میش اولار. فارس حاکیمیتینه زامان گئدیشی ایله دیلی نین رسمی اولماسینی تحمیل ائتمگه چالیشار.

یاشار خلخالی فارسچا یازماسینی اساسلاندیرماق اوچون گئنه ده یازیر:

" بیرینجی بیزیم خطلب ائتدیگیمیز انسانلارین هامیسی آذربایجان تورکچه سینی بیلمیرلر. بیر سیاسی فعال اوچون، هر شئیدن اهمیتلی خطاب اولان انسانلاردیر. من شاعیرلر کیمی، اؤز ایچیمدن کئچن خیاللاری شعر ائتمک دئییل، یازیلاریمی باشقالاری اوخوسون دئیه فارسچا یازیرام"[59].

گؤروندوگو کیمی، سیاسی فعال ایددعاسیندا اولان ذات سیاستی "ص" ایله می، یوخسا "س" ایله می یازیلدیغینا دیققت یئتیرمک ایسته میر. بیلیندیگی کیمی، آذربایجان اوچون سیاستچی اولماغا دوشونن ذاتلار او خالقین ایستکلرینی نظره آلاراق آذربایجان خالقی نین ایداره اولماق ایسته دیگی دیلی اؤیرنمه لیدیرلر. آذربایجان خالقی اؤزونو ایداره ائتمک اوچون، ایسته دیگی و سئودیگی بیر دیل وارسا، او دیلی اوخوماغا دا رغبتی وار دئمکدیر. عکس حالدا فارس شوونیستلری نین آشیلادیغی اؤز منلیک و کمیلیگینه گوونسیزلیک (اعتیمادسیزلیق) بو میللتی یوخا چیخارار. دئمک، فارس ایجتماعیتی و فارس تشکیلاتلاری اوچون سیاست

[59] یاشار خلخالی، باخ اورادا.

یئریتمه، یوخسا اونلارا آلت اولماغا دوشونن ذاتلار فارسچا یازمانی داها اویقون حئساب ائدرلر. یاشار خلخالی گئنه ده یازیر:
"آذربایجان تورکچه سی نین سیاسی و اجتماعی دئییملرینی اؤیرنمگه صرف ائده جگیم وقتی سیاسی و جامعه شناسلیق علمی زمینه لری اوزره صرف ائتمک ایسترم. سونرا مقاله یازماق و اوتوروملارا قاتیلماقلا اؤز تجربه می آیریلاری نین خدمتینده قویارام. سیاسی کلمه لرین دیلیمیزده اولان معادللرینی ده تاپسام، مقاله یازسام دا ، متاسفانه اوخوجوسو آز اولار"[60].
گؤروندوگو کیمی یاشار خلخالی ذات عالی دیل مقوله سی نین نه اولدوغونو درک ائتمیش دئییلدیر. بؤیوک فیلسوفلارا گؤره دیل دوشونمکله بیرلیکده ایفاده اولان عیبارتلردیر. دوشونمه و دیل بیربیرلریندن آسیلیدیرلار. اوشاق دیلدن فایدالانیب، آنجاق اوندا دوشونمه گینه دایبر اؤن آشاما (مرحله پیشین) دئیه اونا بیر فورصت یوخدور. دئمک، اوشاق دیلده دوشونرکن دیلی اؤیرنر و بیردن دانیشماغا باشلار[61]. اوشاق چارپیلامانین (ضرب ائتمه نین) آنلامینی اؤنجه بیلر می، یوخسا چارپیلامادان سونرا؟ دوشونمه دن دانیشماق و دانیشمادان دوشونمک اولماز. من دوشونرکن، ایچریمده دانیشیرام. دوشونمه آیری تجروبه لر ایله قارشیلاشدیریلمازدیر. دئمک، بیر تجروبه نی بیز بیر ایش گؤرمه دن (پاسیو) بیر شئی یوخسا شخص ایله اوزله شه رک تجروبه ائدیریک. آنجاق دوشونمه نی حیاتا کئچیریریک. دئمک، دوشونمه نی تجروبه ائتمک اوزره دانیشدیغیمیز حالدا دانیشمانی تجروبه ائتمک ده او قدر اؤنملیدیر. بونلارا باخمایاراق" دوشونمه "آنلامی و مفهومو "تجروبه" آنلامی و مفهومو دئییل. دئمک، دوشونجه لر تجروبه لر کیمی قارشیلاشدیریلمیرلار[62]. دوشونجه نین دیله گتیریلمیش بیر ایفاده سی وار. ایفاده (بیان ائتمه عملی) علامتدن فایدالانار. ایفاده اولان علامت اؤزونو دونیا ایله علاقه لندیرر .دیل و دوشونمه بیربیرلریندن آسیلیدیرسالار، دیل و دوشونمه روحدا اولابیلمز. اصلینده دیل وار دئیه بیر موجود دئییل، او باشاریقدیر. دانیشما ساياغیمیز بیزی دیلین وار اولدوغونو گؤرمه گه زورلاییر. بو دانیشما ساياغی ایله بیز بیر اینسانی بیر

[60] یاشار خلخالی، باخ اورادا.

[61] Ludwig Wittgenstein: Philosophische Untersuchungen, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2001, S. 330.
[62] Ludwig Wittgenstein: Philosophische Bemerkungen, Wien 1995, S. 5.

دانیشما ساياغيندان آيرى بير دانيشما ساياغينا يؤنتميش اولوروق. بيز بير شئيى ديله گتيرمه دن او روحدا وار ايميش كيمى اينسان دوشوندوگو و دئمک ايسته گه جه گى تصويردن فايدالانماغا چاليشير[63].
بو گؤروشلره اساساً فارس ديلينده دوشونمک و يازيب ياراتماق مسئله لره ياناشمادا فارس منطيقينى ده اؤزو ايله ايجتماعى و سياسى مسئله لره داشيما قودرتينه ماليک اولار. ائله بوندان يانا دا فارس تشكيلاتلاريندا پادوچولوق ائدن، اؤزلرينى فارس بيلمه گن اينسانلار اؤز منليک و كيمليكلرينى نظره آلمالارينا باخماياراق فارس مئييللى خاراكتئر داشييار، فارس شخص و تشكيلاتچيلارى كيمى دوشونمه دن اؤزلرينى قورتارابيلمزلر. اونلار بير نالا، بير ميخا ووراراق گئنه ده فارس محورلى فيكير يئريتمه دن اوزاقلاشابيلمزلر.

ايشيق سؤنمز، 20.09.2006

[63] Zweiter Teil Philosophische Untersuchungen, Wien1953, S. 96

مدنیت چئویرمه و ایلیشگی آچیسیندان!

سؤزون قیساسی: بیر مدنیت اوچون گرکلی اولان دورمادان یئنی متینلرین تؤرمه سی و تؤردیلمه سیدیر. چوخ دیللیلیک ایلیشگی قورماق اوچون تمل عونصورلاردان بیری سایییلار. دئمک، یئنی متینلر چئویری یولو ایله تؤرنمیش اولار. چوخ دیللی اولمادان یئنی متینلری یارادا بیلمک اؤزو ده دوشوندوروجودور. تاریخ، باغلانتی و قوپمالار ایله اؤزونو بلیرلر. بو باغلانتی و قوپمالار زامان آچیسیندان بلیرلی زامان ایچریسینده حیاتا کئچه بیلرلر. تاریخ سورجینده بیلگی ایچریگینی (محتواسینی) آراشدیرماق اوچون تاریخ دؤنوملرینی قیسیتلاماق اولدوقجا اؤنملیدیر. باش قالدیرما، قارشی دورما (موخالیفت) و دئوریم (اینقلاب) اؤزلری ایله گوجلو قالخینمایا یول آچارلار. سورکلی (پیوسته، ایدامه لی) اولوب اولمایان دیللر آراسینداکی ایختیلافلار چوخ مدنیتلیگه Multikulturalismus دوغرو اولان یولو کسه رک یئنی بیر دیلین اورتایا چیخماسینا اولاناق یارادار. مدنیت شخصده گوونج (اطمینان) یاراتدیغی اوچون او توپلومدا بیرر- بیرر اینسانلارا گرکلیدیر. باشقا حالدا شخصین بیلگی اسکیکلیگی دورمادان آرتار.

مدنیت ایچریسینده دورمادان چئویرمه ایشلری

مدنیتده بنزر (عین) قورولوشدان سؤز صؤحبت اولسا، سورکلی بنزرلیک بنزرلیگه چئویریلمیش اولار. بیر مدنیت موختلیف اولسا، چئویری یولو ایله سورکلی یئنی متینلر، یئنی بیلگیلر تؤرنمیش اولار. بیر متین قورولوش

باخیمیندان فرقلی بیر دیلدن بیر دیله چئویریلمیشسه -اؤرنک اولاراق فارسچادان تورکچه یه-، بو متین او دیله (فارسچایا) گئری چئویریلدیکده بیر اؤلچوده اؤنجه کی متیندن فرقلی بیر متین تؤره میش اولار. بئله لیکله یئنی متین اؤنجه کی متینی تانییانلارین گؤروشونه گؤره یانلیش و اویدورما بیر متین کیمی قلمه آلینار. بو فرق ایستر سؤزجوک قوللانما (استفاده ائتمه)، ایسترسه ده قارشی طرفده یانقی (انعکاس) اویاتما آچیسیندان داها بللی اولار. بو یاناشمالارا باخمایاراق بو یانلیشلیق ایستر یئنی بیلگی نین تؤره مه سی، ایسترسه ده دیلین یئنیلنمه سی اوچون گرکلی سایلار. هر بیر مدنیت سورکلی چئویری سورجلری (پروسسلری) و موختلیفلیگه اساسلانار – دیل موختلیفلیگینه و اونلاری متینه کؤچورمه ایشلرینه. بئله لیکله موختلیف یاناشمالار اورتایا چیخار:

1) باشلانقیج و اورجینال متین ایله تانیش اولانلار آچیسیندان.
2) یئنی و چئوریرمه یولو ایله اورتایا چیخان متین ایله تانیش اولانلار آچیسیندان.
3) باشلانقیج و یئنی متین ایله تانیش اولانلار آچیسیندان.

بو بؤلمه لر هر دؤل و نسیل اؤز متینی نین ییه سی (صاحیبی) دئیه اؤنجه کی دؤلو (نسیلی) دانار ویا اونو اویونجاق کیمی قلمه آلار آنلامیندا دئییل، یاشاییش- بیلیمینه داياقلیدیر. بئله لیکله خاطیرلانمیش و کئچمیش متینلر محدودلانار و یئنی متینلری آنلاماق خطره دوشر. بو دئدیکلریمیزی آنلاماق اوچون کئچمیش سؤویئتلر بیرلیگینده قوزئی آذربایجاندا میللی و مدنی بایراملاریمیزین و میللی دؤولتچیلیگیمیزین یئرینی سؤویئت ایدئولوژیسی واسیطه سی ایله روسچولوق مدنیتی

نین توتماسی و سایبره گؤسترمک اولار. قوزئی آذربایجاندا 1991 ایلینده میللی حاکیمیتین قورولماسی کئچمیش آذربایجان مدنیتینه یئنی جان و دامارلارینا یئنی قان باغیشلادی دئسک، یانیلمامیشیق. بوگون ایسه کئچمیشده بوغولموش و باسدیریلمیش آذربایجان میللی کیملیگی قوزئی آذربایجان سرحدلرینی آشاراق ائتنیک آذربایجان تورپاقلاریندا دیرچلمک اوزره دیر. موختلیف دؤنملره (دؤوره و زامانلارا) عایید اولان متینلری گونجللشدیرمک (اکتوال ائتمک) واسیطه سی ایله مدنیت موختلیفلیگی زنگینلشمیش و یئنی متینلر تؤرنمیش اولار. بونلار بعضی حاللاردا دیلین یئنیلشمه سینه ده کؤمک ائدرلر. چوخلو اولاناقلاردان (ایمکانلاردان) بیری ده اسکی (قدیم) متینلرین یئنی اوخونماسی و یئنی متینلرین اسکی دیلده اوخونماسیدیر. اسکی متینی یئنی دیلده اوخوما و یئنی متینی اسکی دیلده اوخما یئنی متینلرین یارانماسینا یول آچار دئیه دوشونمه لی ییک.

باشلانقیج متینلری تانییانلار اوچون یئنی متین ویا متینلر یانلیش، دانیلمیش متینلر کیمی آنلاشیلا بیلر. بو دورومدا شخص اؤزوندن سوروشمالیدیر: - بو متین کؤچورولموش بیر متیندن اورتایا قویولابیلر می؟ دئمک، دورومو آنلاماغا چالیشارساق، سورکلی (داواملی) متین چئویرمه-سورجی و گئدیش و گلیشی آنلایا بیلریک. بو مسئله بیر سیرالارینا گؤره بیر ایستک اولاراق باشلانقیج متینه دؤنوش کیمی آنلاشیلا بیلر. بیر متین، باشلانقیج متینی 100% سؤزجوک باخیمیندان ایزله یه مدیگی و کؤچوروله مدیگی اوچون بو داورانیش خالق افسانه لری کیمی بویوتلارا یول آچا بیلر دئیه دوشونمه لی ییک. بیر مدنیتده

سورکلی یئنی تؤرنمیش متینلرین و بیلگیلرین قارشیسیندا دیرنیش اورتایا چیخابیلر. بو دیرنیش و قارشی دورما بو یئنیلیگی گرکسیز و یئرسیز قلمه آلدیغی اوچون توپلومدا دورقونلوغا (رکود) یول آچار. بو قارشی دورما بللی آشامادا مدنیتین برکیییب داشا دؤنمه سینه و تجرید وضعیته دوشمه سینه ده یول آچار.

بیر مدنیتین ان آز ایکی دیله دئییل، چوخ قوطبلی اولمادیغی حالدا، ان آز ایکی قوطبا ییه اولماسی گرکلی سایییلیر. بونلارسیز بیر چئویرمه و متین نین گئدیش گلیشی اولاناقسیز گؤرونر. بونلار اؤلچولری دگیشمه دن گؤستریله و سورکلی گئدیش گلیش ایله یئنی بیچیم آلابیلرلر، اؤرنک اولاراق: دوغولوش ؛ یاز <> قوجالما؛ گوز (پاییز).

چوخ دیللیلیک مدنیتلرین یارانماسی اوچون شرط اولماسینا باخمایاراق بوتون مدنیتلرده بیر دیللیلیگه و عموم دونیا دیلی دوغرولتوسوندا جان آتمالارین دا تانیغی اولوروق. بو جان آتما ایکینجی درجه لی بیر گئرچکلیگی اورتایا قویور. بو گئرچکلیک ده مدنیت یارادار. موختلیفلیک و بنزرسیزلیک ایچریسینده اولان داورانیشلار مدنیتلرین تمل علامتلری سایییلارلار.

بیر مدنیتده بیر-بیری نین آردینجا، یوخسا عئینی زاماندا پارتلاییشلی و سورکلی سورجلر (پروسسلر) حیاتا کئچر. سورکلی سورجلر صنعتی توپلوم مدنیتینه اؤزگو (خاص) ائدیلرکن Lotman مدنیت سورجی نین پارتلاییشینا داها بیر شئیلر نیسبت وئرمه گه چالیشیر. Lotman مدنیت (Kultur) ایله صنعت مدنیتی (Zivilisation) نی بیربیرلرینه ساریقلاماغا چالیشیر. اونون گؤروشونه اساساً بونلارین بیری

او بیریسی اولمادان اؤزونو یاشادا بیلمز. بئله لیکله هر مدنیتین بللی بیر سوره دوامی وار و هئچ بیر صنعت مدنیتی دئوریم اویقولامادان و دگیشیمه اوغرامادان اؤز وارلیغینی یاشادا بیلمز.

Lotman نین گؤروشونه اساساً 20 اینجی یوزایل شکیللی ایفاده (Metapher) لری حیاتا کئچیرمک عصری ایدی: ایجتماعی و مدنی ایجتماعی گلیشمه لر پارتلاییش کیمی قلمه آلینملارینا باخمایاراق بونلار فلسفی آچیدان دئییل، معمولی بیر بومب پارتلاماسی، توز و دینامیتین آتومبومباسی گوجویله پارتلامالاری کیمی آنلاشیلارلار. ادبیات و دانیشیق ادبیاتی آراسیندا اولان فرق، سورکلیلیک و سورکسیزلیگه اساسلانیر دئیه دوشونولمه لیدیر. اوسته لیک پارتلاییشلی سورجلر مدنیتلرده یئنیلشمگی و داواملی سورجلر حافیظه و سنتی تضمین ائدرلر. تاریخی گلیشمه لرین قاعیده اوزرینده اولدوقلارینا باخمایاراق Lotman پوست مودئرن فلسفه سینه یاخینلاشاراق یالنیز سئمیوتیک (علامت سیستیمی) دلیللره آرخالانیر. تاریخی سورجلر اؤنجه دوشونولموش اولسا، بیلگی و معلوماتلاری شکیلندیرمک اوچون حرکته ائحتیاج دویولماز و تاریخی سورجلر گرکسیز ساییلار.

Foucault اون گؤروشونه اساساً تاریخین پارتلاییش دؤنملری چاتلاقلارا بنزر. Foucault آرخئولوژی نین بییلیمی آدلی کیتابیندا بو مسئله یه دیققتلری چکمه گه چالیشیر. او تاریخچیلری ایلگیلندیرن سورکلیلیکلردن (پیوستگی ها) سؤز آچیر. Foucault آ گؤره تاریخچیلر گلیمشه نی عصیرلره بؤله رک عصیرلر ایچره قالخیشلار، چؤکوشلر، دؤنوملر، دگیشیملر و دؤنمه لری طرح ائده رک اونلاردا بیلگیلرینی قات- قات

آرتیرماغا و چوخاتماغا چالیشارلار. Foucault آ گؤره "تاریخی آنلاتمالار بیلیمین بیچیم دگیشمه سی (تبدیل اولماسی) واسیطه سی ایله گونجللشه رک (اکتوآل اولاراق) چوخالار"[64].

مدنیت چئویری مکانیدیر دئیه بیز بیر داها بو مکانا گئری دؤنوروک. بو مکاندا سورکلی متینلرین بیچیمی دگیشر، توپلوم پارتلاییشی، چاتلاماسی بیلگی و معلوماتلارین چوخالماسینا یول آچار. اوسته لیک هئچ بیر مدنیت بیچیم دگیشمه دن (تبدیل اولمادان) اؤز وارلیغینی سوردوره بیلمز. باشقا دئییشله بیر مدنیت حرکتسیز- اؤز ایچریسینده دگیشیکلیک دوغرولتوسوندا حرکت ائتمه دن بیر مدنیت کیمی دویولماز (لمس اولونماز). بوندان یانا دا مدنیت گرک بیلیجین (شعورون) سورکلی یئنیلنمه سی و بوتاقلانیب چیچکلنمه سی دوغرولتوسوندا باش قالدیریجی و عصیان ائدیچی اولا و سورکلی باش قالدیرا، عصیان ائده. دئمک، مدنیت بیر توپلومون بیلینجلی اولماسی و اونا دورومونون هانکی آشامادا اولماسینی بیلدیرمه سی اوچون گرکلی سایلیر.

ایشیق سؤنمز 05.01.2006

[64] Foucault, Michel (1973). *Archäologie des Wissens*. Frankfurt/M.: Suhrkamp, S. 11.

فارس دیل و ادبیات قورومو مو یوخسا دوشمنلیک قورومو؟

بیلیندیگی کیمی فارس اولمایان ائتنوسلار آراسیندا میللی بیلینجین آرتماسی ایله میللیتلر مسئله سی ایستر، ایستمز فارس حاکیمیتی نین ائشیتمز قولاغینا چاتمیش مقامدا یئر آلار[65]. فارس حؤکومتی نین میللیتلر مسئله سینه مناسبت بیلدیرمه سی فارس ایستعمارچیلیق حاکیمیت سیستیمینده قاتقیدا بولونان فارس دیل و ادبیات قورومو (فرهنگستان زبان و ادب فارسی) عضولرینده آنلاشمازلیغا و چاشباشلیغا یول آچمیش. یئری گلمیشکن مهر خبرچیلیگی بو قورومدان حاضیرلامیش چیخیشلاری ایلک اولاراق فارس دیلی اوزره سونرا باشقا دیللر اوزره گؤتور قوی ائتمگه چالیشاق، اوخویوروق:

"... سازمان پژوهیش باشقانی محی الدین بهرام محدیان دئدی: فارس دیل قورومو، فارسچانی علمی اؤیرنمک اوزره هانکی آراشدیرما ساياغینا مالیک اولدوغونو و اونون اوچون هانکی اساسنامه سی اولدوغونو بیلدیرمه سینی ایستردیم. افغانستان دؤلتی ایله دوشونجه اختلافینا مالیک اولدوغوموزا باخمایاراق بیز کئچن ایللرده افغانستان مملکتی اوچون، درسلیک کتابلاری یازمیشیق. آنجاق یئتیشدیگیمیز سونوچ و نتیجه نظره آلینارسا، فارسچانی اؤیرتمک اوچون، اونا اساسلاناجاق سندلی بیر متن یوخوموزدور. محمدیان تاجیکیستان اوزره ده، درسلیک کتابلارینا اشاره ائده رک خاطیرلاتدی: تاجیکیستان دؤلتی ابتدائی درسلیک کتابلاری نین بیزدن یازیلیب چاپ ائدیلمه سینی ایستمیشدیر؛ آنجاق منیم سورقوم و سوالیم بو: - بو آلاندا و زمینه-ده بیزه نئجه بیر حمایت ائده جکلر. بیز "فرهنگ و ارتباطات اسلامی تشکیلاتی" ایله دانیشدیغیمیزدا بیزه هر هانکی بیر کؤمکلری اولمادی. فارس دیل قورومونون بیزه کؤمک ائتمه سینی آرزو ائدیریک. خاص اولاراق اؤیرنیم ناظیرلیگی نین مملکتلر و مختلیف تشکیلاتلار ایله فارس دیلینی اؤیرتمک موضوعسوندا یازیلی بیر ساياق (روش) یوخوموزدور"[66].

---

[65] علی یونسی، گفتگو با مهر، آموزش به زبان اقوام در دستور کار است، ۳۰/۱۰/۱۳۹۲ http://www.mehrnews.com/detail/News/2217453 :

[66] خبرگزاری مهر، آموزش زبانهای مادری در استانها بوی توطئه می دهد/ همه چیزِ آموزش صرف کنکور شده است، ۷/۱۱/۱۳۹۲
: http://www.mehrnews.com/detail/News/2222873

اوسته گؤروندوگو کیمی افغانستان یئنی بیچیملنمیش فئدرال بیر مملکت (فارس، پشتو، اؤزبگ، تورکمن، نورستانی و بلوچ) اولماسینا[67] و تاجیکیستان روسیه سیریلیک الیفباسیندان اؤزونو قورتارابیلمگن مستقیل بیر دؤلت اولدوغونا باخمایاراق ایران آدینا حاکیمیت ائدن فارس حؤکومتی آدی چکیلن مملکتلرده فارس دیل و مدنیتی نین قئیدینه قالماق اوراداکی باشقا ائتنوسلاری فارسلاشدیرماق اوچون فارس ایستعمار دیل و ادبیات قورومونا (فرهنگستان زبان و ادب فارسی) بیر مصلحت آلماق یؤنتمی (روش) ایله یاناشمیش. دئمک، تهران حاکیمیتی نین افغانیستان و تاجیکیستانا مجانی فارسچا درسلیک کتابلاری حاضیرلاماسی و گؤندرمه سی طبیعی قلمه آلینارکن آشاغیدا گؤره جگیمیز دک – نه اوچون- بو حاکیمیته تابع توتولموش تورک، تورکمن، لور، عرب، کورد، گیلک، مازنی و باشقا ائتنوسلارین اؤز دیل و مدنیتلرینده یازیب اوخوماقلاری بیر جنایی مسئله کیمی اورتایا قویولار. غلامعلی حداد عادل فارس دیل و ادبیات قورومو باشقانی اولاراق آرتیرمیش:

"... فارس دیلینی فارس اولمایان انسانلارا اؤیرتمک مسئله سی سعدی وقفی نین اساس پروقراملاریندان بیری ساییلار. کئچن ایل، فارس دیلینی، فارس اولمایانلار اوچون، فرهنگ و ارتباطات تشکیلاتی نین بوتون انسانلیق گوجو 11 نفر ایدی. سعدی وقفینده ایسه، بو پروقرام اوچون 200 نفر بو مسئله لر اوزره نظرده آلینمیشیق. اوسته لیک اونوندان یانا بیر اؤیرتیم و آراشدیرما معاوینلیگی تعیین ائتمیشیک. بو معاونلیگین سیزه کؤمک ائتمه سینی آرزو ائدیریک... اؤیرتیم مسئله سینده بیزه اساس فارسچادیر. آیری دیللر ده واردیر، آنجاق اونلارین یئرلری بللیدیر. آنجاق اؤیرنیله جک دیل فارسچادیر"[68].

اوسته گؤروندوگو کیمی فارس دیل و ادبیات قورومو آد وئردیکلری قورومون هدفی فارس دیلی و ادبیاتی ایله اوغراشماق، فارسچانین دیل اینجه لیگی و ظرافتی، یئترلی و یئترسیز یؤنلرینی اؤیرنیب، اونو گلیشدیرمک دئییل، فارس ایستعمارچیلیق چنبره سی اطرافیندا دولانیب مانور وئرمک ساییلار. بئلنچی داورانیشلار فارس دیل و ادبیات قورومو ایشه باشلادیغی گوندن تورک و عرب دیللری علیهینه حیاتا کئچمیش داورانیشلارین ترکیب حیصصه سی ساییلار[69]. دئمک فارس دیل قورومو تاریخی متینلری دگرلندیرمک و اونلاری گونجللشدیرمک یئرینه فارسلیغا

---

[67] طاهر شیرمحمدی، انتشار کتاب‌های درسی به زبان قومیت‌ها در افغانستان، تاریخ05.02.2011

[68] خبرگزاری مهر، آموزش زبانهای مادری در استانها بوی توطئه می دهد، باخ اوسته.

[69] ایشیق سؤنمز، فارس دیلی و ادبی قورومونون تاریخ و اساسنامه سینه بیر باخیش!، 22.10.2005 http://www.isiqsonmaz.com/Seite53.htm :

عایید اولمایان تورک و عرب دیل ائلئمئنتلرینی تاریخی کتابلاردان سیلرکن فارس حاکیمیتی توتساغینا توتولموش میللیتلرین دیل و مدنیتلرینی یوخ ائتمکده چیخیش یولو تاپماق مسئله لرینی تخصص آلمیش شخصلر واسیطه سی ایله گؤتور قوی ائتمگه چالیشار. یئری گلمیشکن فارس دیل و ادبیات قورومو یئتکیلیلری (مسئوللاری) نین محللی دیللر دئیه آد وئردیکلری فارس اولمایان دیللر اوزره یئریتدیکلری دوشمنلیکلرینی نظردن کئچیرمگه چالیشاق، اوخویوروق:

"فارس دیل قورومو اؤیه سی محمدعلی موحد ... محللی دیللرین اؤیرنیلمه سی مسئله سینه اشاره ائده رک دئدی: دؤلت محللی و یئرلی دیللرین اؤیره دیلمه سینه مداخیله ائتمکدن اوزاق دورمالیدیر. بیزیم اساس و رسمی دیلیمیز واردیر. دؤلت بو مسئله نی اونودار و محلی حوزه لر ایله مشغول اولارسا، ایشیمیز چتین اولار"[70].

اوسته گؤروندوگو کیمی فارس مدنیت راسیستلیگی ایلیک و مغزینه ایشله میش محمد علی موحد آذربایجان تورکلریندن اولماسینا باخمایاراق دیل و مدنیت باخیمیندان بیلینجسیز (شعورسوز) اولدوغو اوچون اؤزونو فارس ایستعمارچیلیغینا تقدیم ائتمه سی بیر یانا قالسین، انسانلیق اؤلچو و حددینی آشاراق "گرک(باید)" ایفاده سی ایله یاندیرار یاخار آشدان داها ایسی کاسا اولماق آشاماسینا چاتمیش بیر فارس مدنیت راسیستی سایلار[71].

دئمک، فارس ایستعمارچیلاری و مدنیت راسیستلری نین دوشونجه لرینه اساسن ایرانلی اولماغین دیل "اؤلچوسو (معیاری)" "فارسچا" و حاکیمیت اؤلچوسو ده "فارسلیق و فارس مفکوره سی" سایلدیغی اوچون باشقا دیل و مدنیتلره انسانلیق گؤزو ایله یاناشماق بؤیوک یول وئریلمز خطا سایلارمیش. اونا گؤره ده ایسلامیت آدینا حاکیم کسیلمیش فارس ایستعمارچیلیغی نین ایسلام اومتی آنلاییشینا یول وئرمه سی فارس مدنیت راسیستلیگی و ایستعمارچیلیغی نین سونو سایلارمیش. باشقا بیر دانیشان همدان تورکلریندن اولان حسین

---

[70] خبرگزاری مهر، آموزش زبانهای مادری در استانها بوی توطئه می دهد، باخ اوسته.

[71] محمدعلی موحد 1923 (1302) اونجو ایل تبریزده دونیایا گلمیش. 1950 (1329) اینجی ایله دک تبریزده یاشامیش. 1950 اینجی ایل ایلک اولاراق آبادان و سونرا تهران شهرلرینه کؤچموش. محمدعلی موحد تهراندا فارس ایستعمار عاملی و آنتی تورک کیمی تانینمیش محمدعلی جمالزاده اصفهانی واسیطه سی ایله فارس مدنیت راسیستلیگینه توتولاراق تهراندا حقوق و علوم سیاسی اوخوموش و فارس ادبیاتینا ماراق گؤستره رک فارس ایستعمار محفللری طرفیندن "فرهنگستان زبان و ادب فارسی" قورومونا عضو اولموش

معصومی همدانی ساییلار. او دا مدرسه لرده فارسچایا آغیرلیق وئریلمه نین واجیب اولدوغونو ایفاده ائتمیش:

"فارس دیل قورومونون آیری بیر اؤیه سی حسین معصومی همدانی دئدی: بیز، اؤیرنیم و اؤیرتیم سیستیمینده باشاریلی اولمانی کنکوردان قبول اولماق ایله تانیتماغا چالیشمیشیق... بئله بیر اؤیرتیم سیستیمی داوام ائتدیکچه، یاخشی دانیشماق، یاخشی یازماق مکافاتلانا بیلمدیگی اوچون، هئچ نه دگیشمز. بوتون بؤلوملرده اؤیرنجیلری یازماغا مجبور ائتمه لییک"[72].

اوسته گؤروندوگو کیمی حسین معصومی همدانی[73] ده همدان تورکو اولاراق یالنیز فارس دیل قورومو عضوی کیمی دئییل، بیر ایستعمار سیاستچی سی کیمی دوشونجه یئریتمگه و فارس حاکیمیتینی دیل و مدنیتلر علیهینه داها آرتیق باسقی اویقولاماغا یؤن وئرمیش اولار. باشقا بیر چیخیشچی محمد دبیر مقدم اولموش، اوخویوروق:

" فارس دیل قورومونون آیری بیر اؤیه سی، محمد دبیر مقدم دئدی: بو دیللری اؤیرنمک و عئلمی آراشدیرماق آپارماق اولدوقجا اؤنملیدیر. بونلارین چوخونون مختلیف لهجه لری واردیر. بونلارین بیرینی اؤیرتمک اوچون سئچرسک، چوخلو چتینلیک ایله اوزله شه ریک"[74].

محمد دبیر مقدم ده باشقا فارس تمامیتچیلری کیمی فارس اولمایان دیللری اؤنمسیز قلمه آلاراق او دیللری فارسلیق آچیسیندان (زاویه) اله آلماغی، فارسلیق اوچون داها اویقون حئساب ائتمیش. محمد دبیر مقدمین گؤروشونه اساسن بو دیللر- فارس حاکیمیتی دیلی و مدنیتی نین اتگینده (دامن) -حیات سورموش دئیه، اونلارین فارس گؤزلوگو ایله اله آلینماسی فارسلیق اوچون بیر زنگینلیک ساییلار[75]. سونرا فارس مدنیت

---

[72] خبرگزاری مهر، آموزش زبانهای مادری در استانها بوی توطئه می دهد، باخ اوسته.

[73] حسین معصومی همدانلی، مالا علی معصومی زرنلی نین اوغلو 1948 (1327) اینجی ایل همداندا دوغولموش .تهراندا صنعتی آریامهر بیلیک یوردوندا ائلیکتیریک بؤلومونده درس اوخوموش، سونرا پاریسه گئتمیش اورادا تاریخ درسی اوخودوقدان سونرا تهرانا دؤنموش و فارس ادبیات درسی وئرمک و فارس دیل و ادبیات قورومو ایله ایشداشلیغا باشلامیش.

[74] خبرگزاری مهر، آموزش زبانهای مادری در استانها بوی توطئه می دهد، باخ اوسته.

[75] بو گؤروشه اساسن فارس اولمایان دیللرده کی سؤزجوک و لغتلر، ائله جه ده او دیللرین گئرامئری تعبیر و تفسیر ایله فارس دیلی اساسیندا اورتایا چیخمیش دئیه انسانلار تحمیق اولوناراق اؤز دیل و مدنیتلریندن اوزاقلادیلماغا چالیشیلار.

راسیستی و تبریزده دوغولموش سلیم نیساری سؤزه باشلایاراق[76] دئمیش:

"بعضیلری بیر ملیته ایلگی و علاقه نین اولدوغونو، او ملیتین دیلینی اؤیرتمک دئیه دوشونرلر. آنجاق بو چوخ خطرلی بیر مسئله-دیر. ایراندا بیزیم بیر شانسیمیز وار ایمیش. بئله لیکله بؤیوک فردوسی فارسچایا محکم بیر تمل یارادابیلمیش. بیز اسلام دینی نین قیراغیندا بئله بیر دیله مالیک اولدوغوموزا افتخار ائده ریک. .. آنا دیلینی اؤیرتمک اوزره دانیشارکن داوامیندا دقت ائتمه لی و چتینلیگه دوشمکدن اوزاق دورمالییق"[77].

اوسته گؤروندوگو کیمی بعضی آزقینلار، اؤز آنا دیلی، میللی کیملیگی و منلیکلری نین قئیدینه قالمادیقلاری بیر یانا دورسون، ایستعمارچی قووه لر یانیندا یئر آلاراق انسانلارین میللی منلیک و کیملیکلرینه اؤزن (دیققت) یئتیرمه لرینی هر هانکی بیر قومیت مسئله سی دئیه آشاغیلاماغا چالیشارکن بوگونکو فارس ایستعمارچیلیغی نین سمبولو اولموش ابولقاسم فردوسی طوسینی "بؤیوک فردوسی" دئیه قلمه آلار. دئمک، اؤلوب تاریخه قاریشمیش بیر ادبی شخص، اؤنملی و بؤیوک نظره آلینارکن سایی میلیونلاری آشمیش، اؤزونه گؤره ادبی، اجتماعی و سیاسی شخصلری اولموش میللیتلر نه اوچون اهمیتسیز و خطرلی قلمه آلینار؟ فارس دیلینه بوگون فارس اولمایان ائتنوسلار آراسیندا اساس یاراتماق فردوسی نین ناغیل ماهیتلی شعرلری دئییل[78]، فارسلاتماق سیاستی اساسیندا بو ولایتلرده قورولموش فارس ایستعمارچیلیق ایداره لری سایلار. فتح الله مجتبائی داها دا گؤبود چیخیش ائده رک دئمیش:

"... بو مسئله نین خاریجدن ایرانا گیردیگینه دایبر هئچ بیر قوشقو و شکیم یوخدور. قاباقجا بو مسئله انگلیستان طرفیندن هیندوستاندا دا تجربه اولدو. بوگون انگلیستان و بیزیم قوزئیمیزده اولان مملکتلر، بو مسئله نی ایرانا سوخموشلار"[79].

اوسته گؤروندوگو کیمی فتح الله مجتبایی فارس ایستعمارچیلیغی نین سؤزجوسو بیچیمینده چیخیش ائده رک اؤز دیل و مدنیتلری اوغروندا چالیشان انسانلاری خاریجی گوجلره نسبت وئرمگه چالیشارکن

---

[76] سلیم نیساری 1920 (1299) اینجی تبریزده دوغولموش، فارس اولمایان انسانلاری نظره آلاراق فارس درسلیک کتابلاری نین یازیلماسیندا قاتقیدا بولونموش

[77] خبرگزاری مهر، آموزش زبانهای مادری در استانها بوی توطئه می دهد، باخ اوسته.

[78] ایشیق سؤنمز، ایران دؤلتی و ایران دیل قوروپو آدی نین اورتایا آتیلماسی، http://www.isiqsonmaz.com/Seite269.htm: 06.11.2010

[79] خبرگزاری مهر، آموزش زبانهای مادری در استانها بوی توطئه می دهد، باخ اوسته.

هیندوستانداکی هیند دیل و مدنیتلر آزادلیغینی انگلیس گوجلرینه نسبت وئرمگه چالیشمیش. یئری گلمیشکن دئییلمه لیدیر: - هیندوستاندا یوزدن آرتیق دیل وار. بو دیللر مختلیف دیل قوروهونا بؤلونر. 1903- 1927 اینجی ایللر آراسی آپاریلمیش آراشدیرمالارا اساسن هیند و پاکیستاندا 179 دیل و اونلارا باغلی 544 لهجه وار ایمیش. 2001 اینجی ایل هیند دؤلتی نین وئردیگی بیلگی و معلوماتا اساسن هیندوستاندا 122 دیل وار. هیندوستانداکی بؤیوک دیل قوروپو هیند دیللری سایلار. هیند وطنداشلاری نین یوزده یئتمیش یئدیسی هیندجه دانیشار و اؤزلری اوچون ادبیات دیللری وار. هیندوستانداکی ایکینجی دیل قوروپو دِراوید دیللری سایلار. دِراویدجه دانیشانلارین سایی دا یوزده ییرمی بیر هیندوستان انسانلارینی اولوشدورار و اونلارین دا ادبیات دیللری وار. بو دیللرین یانی سیرا هیندوستاندا بیر چوخ سای باخیمیندان کیچیک دیل توپلومو اولوشدوران انسانلار دا وار، او جمله دن موندا- و مونخمیر، تیبئت-بئرما، فارسچا، پشتونچا و عربچه دانیشان ائتنیک توپلوملار. بو آدی چکیلن توپلوملارین دا دانیشیق و ادبیات دیللری وار[80].

اوسته گؤروندوگو کیمی انگلیس دیلی نین بوگون ده هندوستاندا ایداره دیلی اولاراق قالماسینا باخمایاراق اورادا گاندی و لعل نئهرو باشچیلیغی ایله انگلیس ایستعمارچیلیغی علیهینه وئریلمیش ساواشین سونوج و نتیجه سی اولاراق دیل و مدنیتلر آزادلیغینی، بیر میللی فاجیعه کیمی قلمه آلان فارس ایستعمار یانچیلاری سایی میلیاردی کئچمیش (1,22 Milliarden) هیند وطنداشلاری نین انسانلیق بیلینج و شعورلارینا توهین ائتمیش مقامدا یئر آلار[81]. دئمک، فارس ایستعمار یانچیلاری نین گؤروشلرینه اساسن بوگونکو هیندوستان یاریم آداسیندا (شبه قاره) یانلیز هیندجه حؤکوم سورمه لی و باشقا دیل و مدنیت صاحابلارینا دیوان توتولمالی ایمیش. فتح الله مجتبائی آرتیرمیش:

"بیر ملتی گئری ساخلاماغین لاپ یاخشی یولو، اونون دیلینی اهمیتسیز قلمه آلماقدیر. آنا دیللریمیزی بیر عئلمی و اؤیرنیم دیلی کیمی ایشه سالارساق، گئری زامانلارا قاییتمالی اولاجاییق. بو چوخ خطرلی بیر مسئله-دیر. بوندان دوشمنلیک قوخوسو گلیر"[82] .

---

[80] Sprachen Indiens: http://de.wikipedia.org/wiki/Sprachen_Indiens

[81] Indien: Gesamtbevölkerung von 2003 bis 2013 : http://de.statista.com/statistik/daten/studie/19326/umfrage/gesamtbevoelkerung-in-indien/

[82] خبرگزاری مهر، آموزش زبانهای مادری در استانها بوی توطئه می دهد، باخ اوسته.

اوسته گؤروندوگو کیمی انسانلارا انسان گؤزو ایله یاناشماق، اونلارین دیل و مدنیت آزادلیغینی قبول ائتمک فارس ایستعمارچیلاری نین شیادلیق گؤروشلرینه اساسن دالی قالماق، خطرلی و توطئه ماهیتلی مقاملار ساییلار. بو خطرلری فارس ایستعمارچیلیغی نین دوشونجه باخیمیندان تملینی قویموش محمود افشار یزدی ده بیر خوخو کیمی تیکرار ائدرمیش[83]. تاریخ بیلینجیندن یوخسول، دیل و مدنیت باخیمیندان ساغیلمیش او زامانکی آذربایجان ائلیتی فارس میللتچی لری نین وعد ائتدیکلری خرمن وعده سی آرزوسو ایله فارسلیق سیستیمی قورماق هوسینه دوشه رک آذربایجان توپلومونو بیر میللی وارلیق اولاراق فارسلیغا توتساق ائتدیره رک یوخلوغا محکوم ائتمیشلر. اؤزونو آذربایجانلی کیمی تقدیم ائدن ژاله آموزگار دئمیش:

"مملکتین بیر اساس دیله احتیاجی واردیر. من آذربایجان موحیطینده بؤیوموش بیر شخص اولاراق دئییرم: ... فارس دیلی نین یئرینه آیری بیر دیل بیر عئلم دیلی اولاراق ایشلنرسه، دوغرودان دا خطرلی اولار"[84].

اوسته گؤروندوگو کیمی فارس ایستعمارچیلیق خدمتینه آلینمیش ژاله آموزگار هر هانکی باشقا بیر دیلین او جومله دن تورکچه نین یازیلیب اوخونماسینی و بیلیم دیلی اولماسینی "ایرانیت (مملکت)" اوچون بیر خطر دئیه قلمه آلمیش[85]. اوسته کی شاگیردلرین خوشخدمتلیکلرینی نظره آلاراق غلامعلی حداد عادل سون نقطه نی قویماغا چالیشمیش، اوخویوروق:

"آمان دقتلی اولاق: فارس دیلی کیمی، ملی وارلیغیمیزی کئچیجی و نتیجه سیز حزبی باشاریقلاریمیز اوغروندا خرج ائتمکدن اوزاق دوراق"[86].

اوسته گؤروندوگو کیمی غلامعلی حداد فارس حاکیمیتی و مخالفتی نی فارسلیق اطرفیندا سفربر اولماغا و داها تمکینلی اولماغا چالیشمیش. دئمک، فارس حاکیمیتچیلیگی اوغروندا حاکیمیت و مخالفت مسئله لری طرح اولماسینا باخمایاراق فارسلیق و باشقا دیل و مدنیتلر مسئله سی قونو و موضوع اولدوقدا فارس حاکمیتی و اونا مخالف پوزیسیون توتموش

---

[83] ایشیق سؤنمز، فارس ایستعمارچیلیق حاکیمیت سیستیمینه دوشونجه و فیکیر باجاسی نین یارادیلماسینا آتیلمیش آددیملار
: http://www.isiqsonmaz.com/Seite%20328.htm

[84] امیر رستاق، روزنامه‌نگار حوزه فرهنگ و هنر؛ تدریس زبان مادری در مدارس؛ اجرای قانون اساسی یا توطئه خارجی؟، جمعه 31 ژانویه 2014 - 11 بهمن 1392
http://www.bbc.co.uk/persian/arts/2014/01/140129_l41_cultural_heritage_mother_tongue.shtm

[85] ژاله آموزگار 1939 (1318) اینجی ایل خویدا دونیایا گلمیش.

[86] خبرگزاری مهر، آموزش زبانهای مادری در استانها بوی توطئه می دهد، باخ اوسته.

قووه لر بیر مقامدان چیخیش ائتمه نی و دویارلی اولمانی هدف آلمیشلار. او دا فارس اولمایان دیل و مدنیت صاحابلارینا هر هانکی بیر دیل و مدنیت حاققی تانیماماق سایلار[87].

ایشیق سؤنمز، 02.02.2014

آب یوخسا سو؟

بیلیندیگی کیمی هر میللتین اؤزو اوچون دیلی و مدنیتی وار. دئمک، دیللر و مدنیتلر میللتلرین وارلیقلاری نین گؤسترگه (نیشانه) لریدیرلر. دیلسیز و مدنیتسیز هر هانکی بیر میللتین میللت کیمی وار اولدوغوندان سؤز آچماق یئرسیز گؤرونه بیلر. کئچمیش ایللردن ایران (فارس) مطبوعاتی نین عوامفریب فارس قازئت و درگیلری فارس دیلینی فارس اولمایان میللتلر اوچون ده بیر میللی دیل کیمی گؤسترمه گه و ایران ممالیکی محروسه سینده کی فارس اولمایان ایجتماعیتلری آلداتماغا چالیشارلار. بونلار فارس شوونیستلیگینی ایران ممالیکی محروسه سینه حاکیم ائتدیرمک اوچون، فارس اولمایان میللتلرین میللی تورپاقلارینی "ایکی دیللی بؤلگه لر" (مناطق دو زبانه) دئیه بو بؤلگه لرده - تورک، کورد، عرب، لور، بلوچ، تورکمن، گیلک و سایره بؤلگه لرینده – کئچمیشده ایداره لرده فارس دیلینی ایستعمارچی دئییل، رسمی گؤستردیکلرینه باخمایاراق بوگوندن اعتیباراً رسمی دیل دئیه بو میللت

[87] گفتگوی داریوش همایون با سایت تلاش :در صورت حمله به ایران یا تجزیه کشور موقتا در کنار جمهوری اسلامی قرار خواهم گرفت- http://ettelaat.net/07-september/news.asp?id=23830 :

اؤولادلاری نین میللی دیللری نین یئرینه ائولرده ده فارس دیلینی رسمیت وئردیرمک اوچون الی آیاقدان تانیماق ایسته مز مقاما چاتمیشلار. بیلیندیگی کیمی الی آیاقدان تانیماق ایسته مه گن موجودلارا داها اینسان آدی قویماق اولماز. بو مسئله نی داها یاخشی باشا دوشمک اوچون تهراندا یاییلان همشهری قازئتینده بیر مقاله چاپ اولموش[88]، او یازی نین بعضی مقاملارینی بیرلیکده اوخوماقلا بو ذات عالیلرین هانکی کیملیک و منلیک اساسینده حرکت ائتمه لرینی اؤیرنمیش اولاریق. بو یازی فریده عصاره آدلی بیری نین قلمه ایله یازیلمیش و داود حسن زاده ذات عالی ده بو موضوع اوچون بیر شکیل تقدیم ائتمیشدیر. ایلک اولاراق همشهری قازئتی طرفیندن خانیم فریده عصاره ذات عالینی تقدیم ائتمه گه دایبر اوخویوروق:

" ایران مملکتینده ایکی دیللی بؤلگه لرین اوشاقلارینا اؤیرتیمین نئجه اولدوغو اوزره، آراشدیرما دایبره لرینده، او جومله-دن ایراندا و دونیادا چوخلو کتابلار یازیلمیشدیر. فریده عصاره، "پژوهیش و برنامه ریزی" تشکیلاتی نین اؤیه لریندن بیری اولاراق بو آراشدیرمالاردان نقل بیچیمینده یوخسا مستقیل شکیلده یایین و باسین اورقانلاری واسیطه سی ایله مقاله لر یایینلامیشدیر. اونون آراشدیرمالاریندان بیری "پژوهیش و برنامه ریزی" تشکیلاتی نین ایستگی اساسیندا، ایکی دیللی بؤلگه لرین؛ او جومله-دن تورک، کورد، عرب دیللی ایالتلرین اوشاقلاری نین مسئله لری اوزره آپاردیغی آراشدیرمادیر. آشاغیدا وئریله جک مقاله او آراشدیرمالاردان آلینمیشدیر."[89]

اوسته گؤروندوگو کیمی ایران ممالیکی محروسه سینده کی فارس اولمایان میللتلری ایکی دیللی (دو زبانه) آدلاندیرمیشلار. دئمک، ایندی سورغو و سؤآل بو: - بو ایکی دیللی حئساب ائتدیکلری میللتلرین آنا دیللری فارس دیلی می، یوخسا بو میللتلرین منسوب اولدوقلاری آنا دیللری؟ اؤرنک اولاراق: آذربایجان تورکلری نین آنا دیللری فارسچا می، یوخسا تورکچه؟ بونلارین آنا دیللری فارس دئییل ایسه، نه اوچون بو میللتلرین اوولادلارینا "دو زبانه" دئیه اونلاری تحمیق ائتمه گه و اونلارا سایقیسیزلیق ائده رک اونلارین اوشاقلارینی – اونلار اؤز آنا دیللرینی اؤیرنمه دن- فارس ائتدیرمه گه چالیشار و اونلاری اؤز میللی و مدنی وارلیقلارینا اؤزگه لشدیرمک دوغرولتوسوندا حرکت ائدرلر؟

---

[88] فریده عصاره، سو یا آب؟ ؛ همشهری :یکشنبه ۱۸ دي ۱۳۸۴ - سال سیزدهم - شماره ۳۸۹۵ Jan 8, 2006 -

[89] فریده عصاره، باخ اورادا.

بیلیندیگی کیمی ایران ممالیکی محروسه سینده موختلیف دیل و مدنیت صاحابلاری یاشاماقدادیر. بو دیل ومدنیت صاحابلاری اؤزلرینی- یئنی بیلیم و عئلیم دونیاسیندا، "اورتاق دیل، مدنیت، اورتاق گله نک (سنت)، گؤره نک (عادت) و ائتنیک تورپاق وارلیغی" اساسیندا میللت دئیه تعریف له دیکلری و قبول ائتدیکلری اوچون اونلار فارس میللتی نین ترکیب حیسسه سی دئییللر. دیل و مدنیت باخیمیندان فارسلار تورک و عرب، بلوچ، تورکمن و سایره میللتلرین ترکیب حیسسه سی سایلمادیقلاری اوچون بو میللتلر ده اؤزلوکلرینده مییلت سایلمالیدیرلار. مسئله نی قاباریق اورتایا قویارساق، بو میللتلر فارس ایستعمارچیلیغینا توتولموش و فارس اسارتینده یاشاماغا محکوم اولموش میللتلردیلر. آنجاق فارس ایستعمار یانچیلاری نین سانجیلاری نه دیر(؟)، دئیه فیکیرلشدیکده اوسته گؤروندوگو کیمی رضا میرپنج و خاریجی عامیللر واسیطه سی ایله فارس دیل و مدنیتی نی ایران ممالیکی محروسه سینده کی میللتلره آنا دیلی کیمی تحمیل ائتمه گه چالیشمیش و فارس ایستعمار عامیللری کئچمیش 80 ایلده ایستعمار وسیله سی اولان فارس دیل و مدنیتی نی ایستعمارچیلیق گؤرونوم و قونوموندان یئرلی و میللی دیل کیمی خالقا آشیلاماغا (تزریق ائتمه گه) چالیشارلار[90]. بو میللی دیل کیمی گؤسترمه گه چالیشدیقلاری فارس دیل و مدنیتی محمود افشار یزدی و اونون "بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار" آدلی فارس فاشیستلیک وقفی نین "بیر دیل، بیر مملکت و بیر میللت" تئوریسی اساسیندا بؤیوک فارسیستان مملکتی یاراتماقدان عیبارتدیر دئیه دوشونمه لی ییک. بیلیندیگی کیمی بو میللتلرین هر بیری نین اؤزلری اوچون میللی دیل و مدنیتلری وار. ائولرده اوشاقلار آنا دیللرینده یئترلی اؤیرنیم گؤرمدیکلری اوچون ایلک اولاراق بونلارا آنا دیللری نی اوشاقلار باغچاسیندا (فارسچا مهد کودک!!! ده) اؤیرتمک اینسانی وظیفه لردن بیری سایلمالیدیر. بؤیوک توپلوملار ایله تانیش اولمایان معصوم اوشاقلارا اؤز دیل و مدنیتلری

---

[90] بو گؤروش آذربایجان تورکو اولان، آنجاق فارس ایستعمارچی سول تشکیلاتلاری واسیطه سی ایله فارسلیغی منیمسه میش و اؤزونو تاپیلماز (نادیر) و آنتیک بیر دئموکرات قلمه آلانلارین دا یازیلاریندا اؤزونو عکس ائتدیرمکده دیر :باخ :اژدر بهنام" :تغییر خط و گسست پیوند با میراث فرهنگی گذشته؛ چهارشنبه ,ژانویه 30, 2013؛ ایران گلوبال" : http://www.iranglobal.info/node/15255 : فارس الیفباسی .. بیزیم دیلین سسلرینی گؤسترمگه قابلیتی یوخدور. اژدر بهنام، کامئنتلر بؤلومونده یونس شاملی نین "بیزیم دیل و اونلارین دیلی: پنجشنبه, فوریه 7, 2013 " : http://iranglobal.info/node/15604 : " اوزره جاواب اولاراق یازمیش: عزیز شامیلی بگ، .... منیم آنا دیلیم آذربایجان تورکچه سی اولدوغونا باخمایاراق فارسچانین دا اؤز دیلیم بیلیرم. باخ: اژدر بهنام، جنبش سیاسی ایران متعلق به همه مردم ایران است (پاسخ به پرسشها)، شنبه, فوریه 9, 2013 ...." http://iranglobal.info/node/15697 : من دقیق کلمه آنلاییشی ایله اؤزومو "تورک" بیلمیرم. من اؤزومو مدنیت تاریخی آخاریندا مختلیف ملیتلرین قاریشیغی بیلیرم. ... آنا دیلیمین تورک اولماسی واقعیتلری دگیشمز".

ایله تانیش اولمادان، اونلارین باشاریقلاری (استعدادلاری) اؤز دیل و مدنیتلرینده چیچکلنیب اؤزونو گؤسترمه دن اونلاری اؤزگه دیل و مدنیت ایله اوز اوزه قویماق توفنگسیز عسگری (سربازی) دوشمن ایله اوز اوزه قویماق کیمی قلمه آلینمالیدیر. دئمک، فارس اولمایان اینسانلار فارس ادبیاتیندا اونیوئرسیته قورتارمالارینا باخمایاراق اونلاردان فارس دیلینده بیر خطیب کیمی دانیشان یوخ درجه سینده اولماسی دا تعجوب دوغورمامالیدیر. دئمک، بو اینسانلار یئنی دیل اؤیرنمه مئتودو (اؤز دیللری ایله قارشیلاشدیرما مئتودو) اساسیندا دیل اؤیرنمیش دئییل، فارسچانی زور ایله ازبر ائتمه گه چالیشدیقلاری اوچون ادبیات ساحه سینده ده اونلار خطیب دئییل، موضوعلاری ازبرلمه گه چالیشمیشلار دئیه بو اورتامی دگرلندیرمه گه چالیشساق، اوشاقلار باغچاسیندا ایلک اولاراق فارس اولمایان اوشاقلارا ائوده اؤیرندیکلری آنا دیللری واسیطه سی ایله جؤرعت و جسارت وئرمک یئرینه فارس ایستعمار دیلی واسیطه سی ایله اونلاردا مدنیت کیریزی (بحرانی) یاراتدیقلارینا تانیق اولاریق.

دیلچیلیک باخیمیندان بو مسئله یه یاناشارساق، آذربایجان تورکچه سی ایران ممالیکی محروسه سینده کئچمیش 80 ایلده یاساق اولدوغونا باخمایاراق فارسچادان قات قات زنگیندیر. فارسچا ایستر فعل باخیمدان، ایسترسه ده قرامئر باخیمیندان تورکچه ایله قارشیلاشدیردیقدا معنا و مفهومو ایفاده ائتمک اوچون اولدوقجا یئترسیز بیر دیل سایلار.ایندیسه اؤرک:

تورکچه	فارسچا
وورماق	زدن
ووروشماق	همدیگر را زدن
وورولماق	زده شدن
ووردورماق	کسی را یا چیزی را بوسیله کسی به زدن وا داشتن
دؤیمک	زدن
دؤیوشمک	همدیگر را زدن
دؤیونمک	خود خودش را زدن
دؤیولمک	کتک خوردن

دؤیدورمک	بوسیله کسی کتک خوردن را متحمل کسی کردن
دؤیدورولمک	کسی بوسیله کسی کتک کاری شدن را متحمل شدن
دؤیدوردورمک	کسی را مأمور کردن، که او پیغامی به کسی بدهد و او شخص ثالث را کتک کاری کند
دانیشماق	حرف زدن (باهم صحبت کردن)
گؤروشمک	به کسی سر زدن (همدیگر را دیدن)
قیشقیرماق	داد زدن
قامچیلاماق	تازیانه زدن
سیلیلمک	سیلی زدن
گؤیرمک	به کبودی زدن
نظرلمک	چشم زدن

اوسته کی اؤرنک یالنیز فارسچا "زدن" فعلی نین و اونون کؤمگی ایله ایفاده اولوناجاقلارین قارشیسیندا آذربایجان تورکچه سینده نئچه فعللردیر. آذربایجان تورکچه سینده کی بو فعللر یالنیز فارسچا بیر فعلین قارشیسیندادیر. آد و فعل ترکیبی ایله "زدن" فعلینه قارشیلیق آذربایجان تورکچه سینده گئنه اؤرنکلر:

تورکچه	فارسچا
گؤز قیرپماق	چشمک زدن
تئلفون آچماق	تلفن زدن
قوپوز چالماق	ساز زدن
بویونا آلماماق	خود را به کوچه علی چپ زدن
دیزه چؤکمک	زانو زدن
مورگولمک	چرت زدن

اوسته کی ترکیبلر گئنه بعضی اؤرنکلردیرلر. "خوردن" فعلینه گلدیکده مسئله داها چتینله شیر. اؤرنک اولاراق:

تورکچه	فارسچا
یئمک	خوردن
ییخیلماق	زمین خوردن
تپرشمک	تکان خوردن
هاوالانماق	باد خوردن

سؤزو قیسا ائدرسک، "زدن"، "خوردن"، "کردن" و "ماندن" فعللری ایله موختلیف ترکیبلری آرایا گلر. "کردن" فعلی ده بیر چوخ زامان "زدن" فعلی ایله ایفاده ائدیلمیشلری تیکرارلاماق اوچون خیدمت ائدر،. اؤرنک اولاراق:

تلفن کردن، صدا کردن، هو کردن و سایره...

بو گؤرونن دانیشیق دیلی اوچون، بلکه ده چوخ یاخشی سایلار. بیلیم آچیسیندان ایسه بو فارسچانین بؤیوک ضعیفلیگیدیر. سؤز داغارجیغی (گنجینه لغات) باخیمیندان وضعیت داها دا آغیردیر. یئری گلمیشکن دئییلمه لیدیر: فارسلار عربچه دن فارسچایا گلمیش و قالیبلاشمیش ایفاده لری فارسچادان حذف ائدرسه لر، اؤزلرینی دوغرو و دوزگون ایفاده ائتمه قابیلیتینده گؤره بیلمه یه جکلری نین فرقینادیرلار. آنجاق فارسلار بو یئدیکلری چؤرکدن (عرب دیلیندن) فایدالاندیقلاری حالدا، نه اوچون عربلری تحقیر ائتمه گه چالیشیرلار دئیه دوشونورسک، مسئله داها دا چتینله شر. گئرامئر باخیمدان ایسه گئنه تورکچه قات قات فارسچادان زنگین و اوستوندور. اؤرنک اولاراق "کئچمیشده کی گلجک" حالینی فارسچادا ایفاده ائتمک اوچون قرار و مدار مقوله سینه گیرمک لازیم گؤرونر، اؤرنک اولاراق:
گئده جک ایمیش = قرار بوده است که او برود.
آستیراجاق ایمیش = قرار بوده است که او اورا (کسی را) به پای دار بفرستد و سایره.
ایندیسه فریده عصاره خانیمین فارس مدنیتینه وئردیکلری عصاره لری نظردن کئچیرمه گه چالیشاق، اوخوویوروق:
" مملکتیمیزین جغرافی چرچیوه سینده مختلیف ملیتلر اؤز مختلیف گلنکلری گؤره نکلری و لهجه لری ایله شهرلرده و کندلرده یاشارلار. آلتی یاشینداکی اوشاقلارین هر بیری بو مختلیف مدنیت توخوشونا مالیک اولان بؤلگه لردندیرلر. اونلار، اؤزلرینه خاص شخصیتلری ایله [فارسلیق] مدرسه لرینه گیررلر. مدرسه-دن قاباق، اونلار اؤز دونیالاری اطرافینداکی بولونتولاری (پدیه لری) اؤز آنا دیللری و لهجه لری ایله تانییاراق، اونلارا

اؤز ذهنیتلرینده یئر وئرمیشلر. اونلار اؤز اؤیرندیکلری و تجربه ائتدیکلری ایله [فارسلیق] مدرسه دونیاسینا گیررلر"[91].

اوسته گؤروندوگو کیمی فارس دیلیندن قات قات گوجلو اولان تورک و عرب دیللری لهجه و "گویش" حئساب ائدیلر. بیلیندیگی کیمی دیل بیلیمینده لهجه و "گویش" دن سؤز صؤحبت اولدوقدا، بیر دیلین دانیشیق لهجه و شیوه لری نظرده توتولار. اؤرنک اولاراق "قارا" یئرینه "قره"، "قارداش" یئرینه "قردش"، "کند" یئرینه "کت" و سایره. بو مسئله فارس دیلی اوچون ده کئچرلیدیر: "میروم" یئرینه "میرم"، "میگویم" یئرینه "میگم" "میدانم" یئرینه "میدونم"، "بگویم" یئرینه "بگم، بگوم" و سایره. دئمک، فارس ایستعمارچیلاری نین "گویش مادری"(لهجه مادری) دئدیکلرینده فارس لهجه لری دئییل، ایران ممالکی محروسه سینده فارس اولمایان دیللر نظرده توتولار دئسک، مقاله میزین آدیندان دا بللی اولدوغو کیمی بیربیرلریندن آیری دیللر منظور اولونمالیدیر. دئمک، بو یازیدا فارس طایفا و عشیره لری دئییل، ایران ممالیکی محروسه سینده فارس ایستعمارچیلیق معامیله سینه تابع توتولموش تورک، عرب، کورد، بلوچ، تورکمن، لور، گیلک و سایره میلیتلری نظرده آلینمالیدیر. بو دئدیکلریمیزی آچیق اؤیرنمک اوچون، فریده خانیمین عصاره لریندن اوخویوروق:

"... بیرینجی بؤلوک (دسته) فارس اوشاقلاردیر. اونلار کیچیک یاشلاریندا، اؤز اطرافلاریندا‌کی جانلی و جانسیز وارلیقلاری (موجولاری) مدرسه-ده یایقین اولان فارسچا ایله تانییاراق عائیله لری ایله ایلگیده و ایلیشگیده (تماسدا) اولموشلار.... خانزاده نین (1371) نظرینه گؤره، بئله بیر حالتده دیل اؤز تکمیللیگینی طبیعی بیر چرچیوه-ده داوام ائتدیگی اوچون، اوشاقدا تازا جمله-لرین دوغولوشو، دیلین گئنیشلنمه سی و خلاقیتی چوخ اولور. باشقا دئییشله دئسک، او دانیشار و یازارکن، اصلی و فرعی جمله لردن و عبارتلردن، قید و صفتلردن داها یاخشی استفاده ائده بیلر. او آرتیرار: ضرب المثللر، شعرلر، قوشمالار و اوشاقلیق دؤنمیندکی ناغیللار، دیلین گئنیشلنمه سی نین اساسینی اولوشدوردوغو اوچون، اوشاق آنا دیلیندن باشقا هئچ بیر دیلده خلاق اولابیلمز، ائله جه ده اؤز دوشونجه گوجونه قول و قاناد وئره بیلمز"[92].

اوسته گؤروندوگو کیمی، فریده خانیمین تکلیف ائتدیکلری فیکیر فارس طایفا و عشره لری اوچون دئییل، اونلارین فیکرینجه فارس اوشاقلاری اوشاقلیقدان چئوره لرینده کی جانلی و جانسیز یارانمیشلار ایله اؤز

[91] فریده عصاره، باخ اورادا.
[92] فریده عصاره، باخ اورادا.

دیللرینده تانیش اولورلار. و اوشاق هئچ بیر دیلده آنا دیلینده اولدوغو کیمی، یارادیجی و "خلاق" اولا بیلمز. اونون فیکرینجه ضرب المثل، اشعار، اوشاقلیق دؤنمینه عایید ناغیللار اوشاغین دیلینی تکمیللشدیرر و همیشه لیک اوشاغین ذهنینده قالار. دئمک، فارس ایستعمار یانچیلاری بو فیکیرلری اساس گؤتوره رک ایران ممالیکی محروسه سینده کی فارس اولمایان میللت اؤولادلاری نین اوشاقلارینی اونلاردان آلاراق اوشاقلار باخچاسیندا فارس فولکولورو، ناغیللاری و سایره لری ایله تربیه ائدیب و بؤیوتمه گه چالیشاراق اونلاری اؤز منلیک و کیملیکلرینه اؤزگه لشدیرمک ایسترلر دئسک، یانیلمامیشیق. بوگون بابک امیر خسروی، نادر پیمائی، محمد ارسی، کاوه بیات و مینلر آذربایجان تورکو اولان آنجاق آذربایجان میللی کیملیک و منلیگی علیهینه اولانلارین فیکیرلری نین اساسینی ائله محمود افشارلار، علی دشتیلر، محمدتقی ملک الشعرای بهارلار قویموش، نژادپرستلیک و ایستعمارچیلیق فیکیرلری اولوشدورور دئسک، یانیلمامیشیق[vi]. دئمک، فارس شوونیست و ایستعمارچی سیستیمی نین هدفی ایران ممالیکی محروسه سی نین فارس اولمایان بؤلگه لرینده فارس مهد کودکی یاراتماقلا ایران ممالیکی ممالیکی محروسه سینده فارس اولمایان میللی وارلیقلاری یوخ ائده رک اونلاردان بیر فارس میللتی یاراتماقدیر دئیه بو فاجیعه نین درینلیگینی باشا دوشمه لی ییک. گئنه ده فریده خانیمین عصاره لریندن اوخویوروق:

"ایکینجی بؤلوک (دسته) خاص لهجه ایله مملکتین بؤلگه لرینده یاشایان اوشاقلاردیرلار. بو لهجه لرین فارسچایا اویقون اولوب اولمادیغی بیر اؤلچوده (اندازه-ده) دئییل، آنجاق بونلاری ایکی بؤلوگه بؤلمک اولار: 1) دانیشیق لهجه لری فارسچا ایله چوخلو سس و ایفاده فرقی اولان اوشاقلار و 2) فارس دیلی ایله سس و تلفظ فرقی اولمایان اؤرنک اولاراق لور، بوشهر، بندرعباس لهجه لری و چوخلو ایراندا یایقین اولان لهجه لر. بو اوشاقلار ابتدائی مدرسه یه باشلارکن، درسلیکلرده مفهوملاری و منظورلاری باشا دوشمکلری چتین اولدوقلارینا باخمایاراق معلمین چالیشماغی نتیجه سینده بیر مدتدن سونرا، بو چتینلیکلر آردان قالخاراق اوشاقلار اؤزلرینی درس پروقراملارینا اویقون ائدرلر"[93].

اوسته فریده خانیم عصاره لندیرمگه چالیشدیغی توپلوملار فارس اریتمه سیاستی نین بیرینجی قوربانلاری سایلمالیدیرلار. بونلار دا کیچیک دیل بؤلوک و قوروپلارینا باغلی اولان و فارسچا سایلمایان انسانلار سایلمالیدیرلار. بونلارین آتا و آنالاری فارس دیللی اولمادیقلارینا

[93] فریده عصاره، باخ اورادا.

باخمایاراق اوشاقلاری نین گله جکلری اوچون، اونلار فارس ایستعمار دیلی نین قوربانی اولاراق فارس اولماق مجبوریتینده قالاراق آتا و آنا دیل شیوه لری ایله فارس دیل شیوه سی آراسیندا هاوادا ماللاق قالان تویوق توکو ماهیتی نی داشیماقدادیرلار. بو دورومدا یاغیش یاغارسا، اونلار اؤز میللی منلیک و کیملیکلرینه دؤنمک شانسینی تاپارلار. یئل، کولک و طوفان اسمه گه داوام ائدرسه، اونلارا فارس اولماقدان باشقا سئچیم یولو قالماز دئیه دوشونمه لی ییک. اؤیرتیم سیستیمی فارسلیق اساسیندا و فارسچا اولدوغو اوچون، هر اوچ کسیم گئچ یوخسا تئز فارس ایستعمارچیلیغی نین یئمی و قوربانی ساییلارلار. گئنه ده فریده خانیمین عصاره لریندن اوخویوروق:

"... اوچونجو بؤلوک (دسته) فارس لهجه سی داشیمایان اوشاقلاردیرلار. بونلاری دا ایکی بؤلمک اولار، رسمی فارسچا ایله فرقی اولان لهجه. بو لهجه فارسلار اوچون، آنلاشیلار دئییل[94]. آنجاق بو لهجه لر ایران دیللریندن قایناقلاندیغی و فارسچا ایله بیر دیل عائیله سینه باغلی اولدوقلاری اوچون، هیند و اوروپایی دیللردیرلر؛ اؤرنک اولاراق گیلک، بلوچ، کورد دیللری. بو اساسدا بو لهجه لرین فارسچا ایله قورولوش بنزرلیکلری و کلمه اورتاقلیقلاری وار. بو لهجه لرده دانیشانلار مدرسه یه گیررکن، درس پروقراملاریندا بیرینجی بؤلوک و دسته-دن داها دا آرتیق چتینلیکله اوزلشرلر و راحات درسی اؤیرنه بیلمزلر؛ آنجاق اؤیرتیم فعالیتلری یاخشی طرح اولار و معلملر چوخ چالیشارسا، اوشاقلار اؤزلرینی درس پروقراملارینا عیارلایابیلرلر"[95].

اوسته کی فیکیرلر ایستعمارچیلیق گؤروشلرینه اساسلانار. دئمک، فارس دیللی اینسان باشقا بیر توپلومون دیل و مدنیتی نی باشا دوشمدیگی حالدا، او توپلومو، موستقیل دیل و مدنیت صاحابی دئیه، قبول ائتمه لیدیر. آنجاق فریده خانیم بیر آنا اولاجاق، و آنا ایسه نه اوچون بو توپلوملارین اوشاقلاری نین آنا دیللرینی، هانکی اینسانیت مدنیتی اساسیندا بوغازلاریندا یاساقلانماسی اوچون "همشهری" گونده لیک قازئتینده ایجتماعیته و فارس حاکیمیتینه نوسخه یازماغا چالیشار دئیه، بو مسئله ایستعمارچیلیق اساسیندا بو توپلوملاری سوی قیریما (نسل کشی فرهنگی) معروض قویماق ماهیتی داشیا بیلر فیکیری اینسان ذهنینده جانلانار. گئنه ده فریده خانیمدان اوخویوروق:
"اوچونجو بؤلوگون (دسته نین) آیری بیر بؤلوگونو (دسته سینی)، هیند آوروپا دیل عائیله سیندن اولمایان و فارس لهجه سی ایله دانیشمایان

[94] آنلاشیلمایان دانیشیق داها لهجه ساییلابیلمز. آنجاق ایستعمارچیلیق ادبیاتی نین دا اؤزونه خاص بیر یازی دیلی وار.
[95] فریده عصاره، باخ اورادا.

اوشاقلار، اؤرنک اولاراق تورک و تورکمن اوشاقلاردیرلار. بونلار تورک دیللری عائیله سینه دانیشانلاردیلار. آوروپا ایل کتابیندا (1988-ینجی ایل) یاپینلانان بیلگیلره اساسا، ایران جمعیتی نین یوزده اللیسی (50%) فارس دیللی، یوزده ییرمی یئدیسی (27%) تورک دیللیدیرلر. بعضیلری نین نظرینه گؤره، بو تورک جمعیتی نین هامیسی دئییل، بونلار فقط تورکلر یاشایان بؤلگه لردکی تورکلری منظور ائدر[96]. تورکچه دانیشان انسانلار شرقی آذربایجان، غربی آذربایجان و اردبیل ایالت و ولایتلرینده توپلانمیشلار. بیر سایدا دقت چکیجی تورکلر ده زنگان و همدان کیمی ولایتلرده یاشارلار. بو دیلده دانیشان انسانلار ایرانین بوتون ایالت و ولایتلرینده یاشارلار."[97]

اوسته گؤروندوگو کیمی ائتنیک آذربایجان تورپاقلارینی فارس حاکیمیتی ایالت و ولایتلره بؤله رک بو تورپاقلارین اوزریندن آذربایجان آدینی سیلمه گه جان آتماسی کئچمیش 80 ایلده همدان و زنجان، قزوین، آستارا و ساییره تورپاقلارین آذربایجانا عایید اولمادیغی ایددعاسی فارس ایستعمارچیلاری طرفیندن اورتایا قویدوغونون دا تانیغی اولوروق. دئمک، بو گئدیش ایله آذربایجان جومهوریتی یاراندیقدان سونرا یاخین گله جکده اردبیل و سونرا باشقا ایالتلرین اوزریندن آذربایجان آدی نین سیلینمه سی محمود افشار ایشاره ائتدیگی[98] کیمی، بؤیوک فارسیستان نین گئرچکلشمه سینه یول آچاجاق – آج تویوق یاتار، یوخودا داری گؤرر فیکیری- حیاتا کئچه جک گؤرونرمیش. گئنه ده فریده خانیمین عصاره لریندن اوخویوروق:

".. سامی دیللری عائیله سینه باغلی اولان عربچه ده بو بؤلوکدندیر (دسته-دندیر). عربلر چوخلوق اولاراق خوزیستان، هورموزگان، بوشهر و فارس ولایتلرینده یاشارلار. بو ایکی عائیله (تورک و سامی دیللری)، سس، قورولوش، تلفظ باخیشیندان بیربیریندن چوخ فرقلیدیر. تورک دیلینده سس سیستیمی نین فرقلی اولماسی، سسلیلرین چوخ اولماسی و سس ایفاده سی نین مئلودی حالیندا اولماسی تورکچه نین اؤزللیکلریندن بیری ساییلار. کلمه قورولوشو باخیمیندان تورکچه-ده اؤن یاپیشیق (پیش وند) یئرینه سون یاپیشیق (پس وند) فارچا ایله برابرلیک ائدر. کلمه ترکیبی، صفت و موصوف باخیمدان دا تورکچه فرقلیدیر. ... عربچه ده قورولوش باخیمدان فرقلیدیر. بو فرقلر ایستر سس، ایستر قورولوش و ایسترسه ده جومله قورولوشو باخیمیداندیرلار؛ اؤرنک اولاراق

---

[96] تهران و یئنگی امام (کرج) کیمی ولایتلرین جمعیتی نین یوزده یئتمیشی نین تورک اولماسی دا نظردن قاچیریلار.

[97] فریده عصاره، باخ اورادا.

[98] محمود افشار - :آذربایجان، خراسان، عربستان و ساییره یئر آدلارینی اورتادان قالدیرماق و بو آدلاری فارسچا سؤزجوکلر (کلمه لر) ایله دگیشتیرمک لازیمدیر. باخ : محمود افشار، مجله آینده، ایکینجی چاپ، صحیفه 566

عرب دیلینده فعللر، صرف سایی، ساده و مرکب اولماق، زامان باخیمیندان فارسچادان چوخ فرقلیدیر. اؤرنک اولاراق عربچه-ده فعل صرفی فارسچادان 8 دانا آرتیقدیر، اونلار تک، ایکیلیک و جمع قانونلاریندان تبعیت ائدرلر.... عربچه جومله-لرینده کلمه لرین یئر آلماسی، فارسچا کلمه لرین یئر آلماسی کیمی، دئییل. عربچه-ده جومله قورولوشو فارسچانین ترسینه-دیر. ... آراشدیرمالاردان اله گلن نتیجه یه اساسا اؤیرنجیلرین چوخلو چتینلیکلری تورک و عرب دیللری نین فارسچا ایله آراسیندا اولدوقلاری فرقلره اساسلانار"[99].

گؤروندوگو کیمی فریده خانیم بورادا فیکیرلرینی حددن آرتیق عصاره لندیرمگه چالیشمیش. بئله لیکله کورد و بلوچ دیللری ایله فارسچانین آراسیندا اولان فرقلری باشقا دیل قوروپلارینا عایید اولان دیللر (تورک و عرب دیللری) ایله قیسیتلاماغا چالیشمیش مقامدا یئر آلار. گئنه ده اوخویوروق:

"... کیچیکلیک زامانلارینی تهراندا کئچیرن و مدرسه یه قاتیلان اوشاقلاری ایکی دیللی آدلاندیرماق اولار. بونلار ایکی دیللی اولماسی بعضی دوروملاردا طبیعی برابرلیک ده تشکیل ائده بیلر. بو اوشاقلارین اؤیرتیم سیستیمینده چتینلیکلری نین اولمادیغی نین یانی سیرا، آیری اوشاقلارا، او جومله-دن بیر دیللی فارس اوشاقلارا قارشین اوستونلوکلری ده وار"[100].

دئمک، بو ایکی دیللیلیک ایددعا ائتدیکلری دیل و مدنیتلر بیر توپلومدا حقوق برابرلیگینه اساسلانمالیدیر. سای باخیمیندان آذربایجانلیلار یاشایان شهرلرین بؤیوگو کیمی تانینان، تهراندا تورک دیلینده هانکی اوشاقلار باخچاسی، مکتبلر، مدرسه و اونیوئرسیته لرده تورک دیل و ادبیات بؤلوملری وار؟ بو نئجه ایکی دیللیلیکدیر؟ بئله لیکله دیلی و مدنیتی قاداغان اولموش اوشاقلاری ایکی دیللی و برابر ("از نوع دو زبانگی طبیعی و برابر") آدلاندیرماغا چالیشماق هانکی مدنی انسان و توپلوملارا اویقون گؤرونر؟ فریده خانیم بو مدنی سوی قیریمی (نسل کشی فرهنگی) اونایلاماقلا (تایید ائتمکله) اؤزونو هانکی انسان ساياقلاریندان (نوعلریندن) قلمه آلدیرماغا چالیشار؟ بو ذات عالیلرین ایران ممالیکی محروسه سی نین فارس اولمایان ولایتلرینه گؤردوکلری ایکی دیللیلیک "دو زبانه" یوخولاری، بو اینسانلاری تهران و ایصفهانداکی آذربایجانلیلارین دورومانا سالماق مقصدی گودَر (هدف آلار). بو دوغرولتودا گئنه ده فریده خانیمین عصاره لندیرمه سیندن اوخویوروق:

"... ایکینجی بؤلوک تورک بؤلگه لرینده یئرلشمیش تورکلردیرلر. اونلارین فارس دیلی ایله تانیش اولدوقلاری؛ اونلارین رادیو و تئلویزیون ایمکانلارینا

[99] فریده عصاره، باخ اورادا.
[100] فریده عصاره، باخ اورادا.

مالیک اولماقلاری و باشقا عامیللر، اونلار ایله آیریلاری آراسیندا اولان فرقلری نین وار اولماسینا یول آچار. آنجاق کوچه-ده، بازاردا، خیاباندا، ایش یئرینده یوخسا مدرسه-ده هامی تورکچه دانیشدیقلاری اوچون، اوشاقلیقدان فارسچا ایله تانیش اولدوقلارینا و فارسچا باشا دوشدوک-لرینه باخمایاراق اونلارین ایکی دیللی اولماقلاری برابر ساییلماز. نتیجه اعتباری ایله مدرسه یه گیردیکده، اؤیرنیم دیلی اولان فارسچا اونلار اوچون، ایکینجی دیل ساییلار. اوزاق کندلرده-کی فارس اولمایان اوشاقلارین یالنیز دانیشیق دیللری دئییل، اونلارین چوخونون رادیو و تئلویزیونا باخماغا دا ایمکانلاری یوخدور. اونلارین چوخو ساوادسیز، یوخسا فارسچا ساوادی آز و فارسچا ایله تانیشلیغی اولمایان عائیله لرده یاشارلار. ایکی دیللیلیک اوزره مملکتین مختلیف ایالتلر و ولایتلر اوزره آپاریلان آراشدیرمالاردان اله گلن (1370) نتیجه یه و عصاره نین "پژوهیش و برنامه ریزی" قورومو (1382) مأموریتینده یازدیغی فاکتلارا اساسا، بو اوشاقلارین چوخو عائیله طرفیندن حیمایت اولمازلار، و یا اولان کؤمکلر یئرلی آنادیللری اساسیندا اولونار. بو مسئله اوشاقلارین مدرسه لرده رد اولماقلارینا و اونلارین [فارسچا] تحصیلدن محروم اولماقلارینا یول آچاجاقدیر"[101].

اوسته گؤروندوگو کیمی ایران ممالیکی محروسه سینده کی فارس اولمایان توپلوملاری فارسلاشدیرماق و اونلاری فارسلار ایله برابر(!!) دیله = فارس دیلینه صاحیب ائتمک فارس شوونیست و راسیستلری نین عالی (!!!) هدفلریندن بیری ساییلار. دئمک، فارس اولمایان ولایتلرده فارس ایداره لری نین اولماسی، سیستیم تحصیلی نین فارسلیق اساسیندا اولماسی، فارس رادیو تئلویزیونلاری نین 24 ساعات فارسچا پروقرام یایماقلاری، رسمی دیل دئیه فارسچانین بو ایجتماعیتلره تحمیل اولماسی هله ده بو توپلوملاری فارسچیلیق سیاستینده اریتمک اوچون یئترلی ساییلمامیش. بئله لیکله بو توپلوملاری فارسلاتماق اوچون، اوشاقلاری اؤز دیللرینده (تورک، تورکمن، عرب، کورد و ساییره) اوشاقلار باخچاسینا گؤندرمک یئرینه آنالاریندان و ائولریندن آلاراق اونلاری" فارسچا مهد کودک "!!! دئیه فارسلاتما سیستیمینه تابع ائتمه لی ییک دئیه، اونلاری آنا دیللری و مدنیتلریندن اوزاقلاتماق و اونلارا فارسچا شعر اوخوتماق، اونلاری فارس روحیه لی بؤیوتمک، فارس ناغیللاری ایله تانیش ائتمک ایله بو انسانلاری اؤز میللی منلیک و کیملیکلرینه اؤزگه لشدیرمک فارس ایستعمارچلیغی نین سون هدفی کیمی دگرلندیریلمه لیدیر. دئمک، کئچمیش ایکی ایلده فارس حاکیمیتی طرفیندن مطرح اولموش" کودکان مناطق دو زبانه قبل از به مدرسه رفتن باید فارسی

[101] فریده عصاره، باخ اورادا.

بیاموزند "!! مقوله سی جواد شئیخ الاسلامی نین فاشیستی، فارس مدنیت راسیستلیگی و ایستعمارچیلیغی فیکیرلرینه داها دا اویقونلاشمیش مقاما چاتمیشدیر[102]. گئنه ده فریده خانیمین عصاره - لندیرمه سینده اوخویوروق:

"... سرحددە-کی فارس دیللی اولمایان کندلیلر، قونشو دیلداش مملکتلرین انسانلاری ایله گل گئت ائتدیکلری اوچون، قونشو دیلداش مملکتلرین رادیو تئلویزیون نعمتلریندن فایدالانارلار؛ اؤرنک اولاراق مملکتین گونباتان بؤلگه لری، تورکیه رادیو تئلویزیونلاری و یا عراغین کوردچه پروقراملارینا باخارکن مملکتین گونئیییندکیلر ده عراق و عرب مملکتلری نین رادیو و تئلویزیونلاریندان فایدالانارلار. ... بو دا بیر فاجیعه نین درینلیگینه یول آچاراق کندلرده کی اؤیرنجیلر فارس دیلینه اؤزگه قالارلار؛ خاص اولاراق کلمه قورولوشو، و سس و گرامئر باخیمیندان آنادیللری فارسچادان فرقلی اولان و فارس رادیو و تئلویزیونونا باخماق ایمکانی اولمایان اؤیرنجیلر... بئله بیر اؤیرنجی دوننکی گونه کیمی، اؤیرندیکلری دیلین کلمه لری، قورولوشو یئرینه آیری بیر دیلی، فارسچانی قویماغا چالیشمالیدیر. اوشاغین ذهنیتینه یازیلمیش دیل تیکینتیسی و یاپیسی مدرسه دیلی ایله فرقلی اولدوغو اوچون، اوشاق کئچمیشدن فعل، دیل قورولوشو باخیمیندان ذهنینده نقش ائتدیردیگی و اؤیرندیگی کلمه لری ائشیگه آتمالی و اونلارین یئرینه آیری دیل دگرلرینی قویمالیدیر... "[103].

گؤروندوگو کیمی قونشو مملکتلر ایله سرحد بؤلگه لرده یاشایان انسانلار فارس ایستعماری اوچون داها فاجعه لی ساییلارمیش. اونلارین اؤز مملکتلرینده آنا دیل و مدنیتلری یوخ اولماسینا قارشین بو بوشلوغو خاریجی رادیو و تئلویزیونلار وسیله سی ایله دولدورما فیکیری فارس ایستعمارچیلاری و فارس مدنیت راسیستلرینی راحات بوراخاجاق گؤرونمز. مسئله بئله اولدوقدا، سورقو سوأل بو: - آوروپا دؤولتلری نین سر حدلرینده و مرکزلرینده یاشایان اینسانلار دا –خاریجی رادیو تئلویزیونلارا باخیرلار دئیه- بو مملکتلر فاجعه ایله اوزلشمیشلر می؟ اوسته لیک، بوگون تئکنیک چاغی اولدوغو اوچون، انسانلار یاشادیقلاری چئوره و موحیطدن آسیلی اولمایاراق ایسته دیکلری مملکتده ایستدیکلری دیلده رادیو و تئلویزیونلاری ائشیده و گؤره بیلرلر. بونا، آمریکا بیرلشمیش شتاتلاریندن یاییلماقدا اولان فارسچا تئلویزیون کاناللاری، آذربایجان دیلینیده یاییلماقدا اولان گوناز تئلویزیونو، عرب دیللینده یاییلان عربلرین تئلویزیونلاری و کوردلرین هاتبئرد وسیله سی ایله یاییلان رادیو تئلویزیون وئریلیشلرینی بیر اؤرنک کیمی گؤسترمک اولار. دئمک، ساواش زامانی "مرزنشینان غیور"، باریش زامانی "بی فرهنگیان دام و

[102] فریده عصاره، باخ اورادا.
[103] فریده عصاره، باخ اورادا.

طیور (ترک خر، عرب سوسمار خور)!!" دئیه فارس ایستعمارچیلاری نین بو چیرکین ایفاده لری کیمسه نی اؤز کیملیک و منلیگیندن اوزاقلادابیلمز. بو مقاله نی باهانا ائده رک بیر آز دا فارس حاکیمیت داییره لری و اوپوزیسیوندا اولان فارس ایستعمار یانچیلاری و فارس مدنیت راسیستلری نین فارس دیلی اوزره دب دبه و کب کبه لرینه نظر سالمانی بورادا اویقون حئساب ائدیریک. فارس جبهه میللی یانچیسی اولان "ایران امروز" سایتی، فارس دیلی آمریکا بیرلشمیش شتاتلاری نین اوشاقلار باخچالاریندا درس دئییله جک دئیه اوخوجولاری اوچون بیر خبر یایماغا باشلامیش[104].

آدی کئچن یازیدا فارسچا اؤیرنمک آمریکا امنیتی و منافعی اوچون بیر گرکلی گؤستریلمگه چالیشیلمیش، آنجاق نه اوچون ایران ممالیکی محروسه سینده کی فارس اولمایان میللتلرین دیل و مدنیتلرینه فارس حاکیمیتی طرفیندن اهمیت وئریلمه دیگینه داییر ایشاره اولونمامیش. بونلارا قارشین ایسلام حاکیمیتی قانادی آلتینا سیغینمیش کیهان تهران مسئوللاری دا فارس دیلی نی آمریکا بیرلشمیش شتاتلاری اوچون حیاتی دیل دئیه باشقا آمریکاداکی اوخوناجاق دیللر سیراسیندا قلمه آلماغا چالیشمیشلار[105]. کیهان قازئتی ده فارس دیلی نین آمریکا بیرلشمیش شتاتلاری اوچون اؤنملی اولدوغونو، اوخوجولارا سرگیله دیگینه باخمایاراق ایران ممالیکی محروسه سینده نه اوچون فارس اولمایان میللتلرین دیل و مدنیتلرینه بیر ایستعمارچی معامیله سی ائدیلدیگینی گؤرمزدن گلمگه چالیشمیش. دئمک، فارس حاکیمیت داییره لری و اونلارا موخالیف کیمی گؤرونن فارس پوزیسیون قوروپلاشمالاری فارسلیق اوچون بو بیلگی و معلوماتلاری اؤز سیته و گونده لیک درگیلرینده ایجتماعیت اوچون یایماغا چالیشارکن، اؤز مملکتلرینده 70% فارس اولمایان ملی توپلوملارین اؤز آنا دیللرینده اوخویوب یازما حاققینا نه اوچون گؤز یومماق ایسته دیکلری اوزره هر بیر ویجدان صاحیبی اولان انسان دوشونمه لی و بو مسئله اوچون دوغرو و دوزگون جاواب تاپمالیدیر.

ایشیق سؤنمز 08.01.2006

---

[104] زبان فارسی در کودکستانهای آمریکا: جبهه ملی یانچیلاری نین اینتئرنئت صحیفه سی/http://www.iran-emrooz.net/index.php?/news2/more/6187 :

[105] تدریس زبان فارسی در آمریکا: کیهان سراسری ایران http://www.kayhannews.ir/841018/16.htm#other1607 :

فارس دیلی و ادبی قورومونون تاریخ و اساسنامه سینه بیر باخیش!

قاجار ادبی انجمنلری

بو انجمنلر قاجار سلاله سیندن اولان ناصرالدین شاهین 1291 ه.ق. ایلی، بیرینجی فرنگ (آوروپا) سفرینی حیاتا کئچیردیکدن سونرا ایران ممالیکی محروسه سی نین پایتختی تهراندا یارانماغا باشلامیشلار. مدنی و ادبی شخصلر فرنگ (آوروپا) دیل و مدنیتلری ایله اوزلشدیکده دیوان دیلی کیمی قبول اولموش فارس دیلی نی اوگونکو دورومدا آوروپا دیللرینده اورتایا چیخمیش یئنی دئییملره قارشیلیق وئرمه قابیلیتینیده اولمادیغینی گؤز اؤنونه آلاراق یئنی سؤزجوک و کلمه لر تؤرتمک اوچون ادبی انجمنلرین یارانماسینا آددیم آتمیشلار. بو ادبی انجمنلر فرنگ (آوروپا) دیل و مدنیتلرینده کی گرکلی کلمه لره معادیل یاراتماق اوچون تشبوث گؤسترمیشلر. بو قارشیلیق و معادیل یاراتمالار دوغرولتوسوندا چالیشماق ایران ممالیکی محروسه سی و آوروپا مملکت و مدنیتلری آراسیندا ایلیشگیلرین چوخالماسی و چوخالاجاغیندان خبر وئریردی.

1. فارس دیلی و ادبی قورومو

اوسته ایشاره اولدوغو کیمی ایران ممالیکی محروسه سی نین حاکیمیت باشچیلاری آوروپا ممکتلری ایله باشلاریندا ایمپیریال گوج کیمی تانینان فرانسه، اینگیلیس و سونرالار آلمان مملکتلری ایله مدنی و اقتیصادی ایلیشگیلری گئنیشلندیردیکده آوروپالیلارین اؤز دیل و مدنیتلرینه دایالی سیاسی علاقه لر یاراتماغا چالیشدیقلارینی اؤیرندیکدن سونرا قاجار ممالیکی محروسه سی حاکیمیت باشچیلاری دیوان دیلی کیمی قبول ائتمیش فارسچا آوروپا دیللری نین تأثیر داییره سینه دوشمه سین دئیه مدنی ساحه لره اؤنم وئرن دیپلوماتلار فارسچایا اؤنم وئرمه گه باشلامیشلار. آنجاق رضا میرپنج اینگیلیسلر واسیطه سی ایله اؤزونو احمد شاها قبوللاندیراراق ساواش وزیری اولدوقدان سونرا 1303 ه.ش. ایلینده ساواش، معاریف، اوقاف و اینجه

صنعت وزیرلیک نومایندە لری طرفیندن بیر سیاسی و فرهنگی انجمن نین یارانماسینا یول آچدی[106].

دئمک، فارس دیل و ادب قورومونون تاریخینی یازماغا چالیشانلار عرب و تورک دیللرینی فارسچادان حذف ائتمک مسئله سی آچیسیندن بو قورومون باشلانقیج تاریخینی قاجار ممالیکی محروسه سی دئییل، بیر باشا اینگیلیس عامیلی اولان رضا میرپنج و سیدضیاالدین طباطبایی یزدی[107]، محمد علی فروغی، علی دشتی، عباس اقبال آشتیانی و محمود افشار یزدیلر و شوونیست شخصلر دئیه محمد حجازي، غلامعلی رعدي آذرخشي و محمدعلي جمال‌زاده ایله ایلگیلی اورتایا قویمالی ایدیلر. بیلیندیگی کیمی اصلیتی گورجو اولان رضا میرپنج نیظامی بیر شخص اولدوغو اوچون ساوادسیز اولماسینا باخمایاراق[108]

---

[106] تبریزین دئوریم کومیته سی یوخ ائدیلدیکدن سونرا رضا میرپنج اینگلیسلر و سیدضیا واسیطه سی ایله ساواش وزیری و بیر دیکتاتور اولاراق اورتایا چیخدی. رضا میرپنج احمد شاهین مریض اولدوغونو اؤزو اوچون بیر فورصت گؤرن رضا میرپنج اونو معالیجه اوچون فرانسه یه گئتمه گه تشویق ائده رک 10.28.1923 تاریخینده بیرینجی وزیر اولدو. رضا میرپنج 10.31.1925 تاریخینده مجلیسی زورلایاراق اؤزونو شاه تانیتدیردی و 12.12.1925 تاریخینده مجلیسده رضاشاه پهلوی آدلاندی.

[107] سیدضیاالدین طباطبایی یزدی مظفرالدین شاه درباریندا آخوند و فقیه اولان سیدعلی آقا یزدی نین اوغلو ایمیش. او رضاشاهی تحریک ائدنلردن بیری اولموش. سیدضیا اینگلیسچه نی بیلیرمیش، دورمادان اینگیلیستانا و دهلی یه سفر ائدرمیش. هندوستان نایب السلطنة و اینگیلیستانین موختار وزیری ایله یاخشی دوستلوق ایلیشگیلری وار ایمیش. ژئنرال آیروساید ایله قارداش کیمی ایمیش. اونو نئچه دفعه اؤز ائوینه دعوت ائتمیش. سیدضیاالدین گئجه رضاشاها تعلیم وئرمک اوچون اونون ائوینه گئدرمیش. اینگیلیستان پادشاهیندان میدال و بگلیک مقامی آلمیش ایمیش. اینگیلیسلر اونو چوخ حیمایت ائدیرمیشلر. اینگیلیسلر قوام السلطنه نی سیدضیاالدینه داها اوستون حئساب ائتدیکلری اوچون سیدضیانین قوامدان چوخ نیفرتی وار ایمیش. سیدضیاالدین رضا میرپنجی اینگیلیس امیرلری آیرونساید، دیکسئن و باشقالاری ایله گؤروشمه ده رابیط رولو اویناميش. باخ > خاطرات تاج الملوک:
http://www.peiknet.com/1384/hafteh/06mehr/hafteh_page/50taj3.htm

[108] رضاشاهین خانیمی تاج الموکون خاطیره لرینه اساساً سیدضیاالدین طباطبایی یزدی رضا میرپنجین عقلی و بئینی حئساب اولورموش. سیدضیا اونو ژئنرال آیروساید، دیکسئن و سرهنگ اسمایس اینگیلیس مأمورو ایله تانیش و سونرالار احمدشاهین علیهینه حاکیمیت چئوریلیشینه تشویق ائتمیش. آنجاق رضا میرپنج شاه اولدوقدان سونرا سیدضیالدین طباطبایی نین اجیرلیگینده قالماق ایسته مه رک سیدضاالدین طباطبایی نی صدارتدن اوزاقلاتمیش. بیرینجی فارس دیلی و ادبی قورومو باشقانی اولان محمدعلی فروغی رضاشاهین مشاویری اولموش. رضاشاها باستانگرایلیق تاریخ درسلری و اوخویوب یازماق اؤیرتمیش. رضاشاه محمدعلی فروغی یه گئجه یوخودا کوروش هخامنشی و داریوشو یوخودا گؤردوم دئیه بیر شئیلر آنلادیرمیش. رضا میرپنج خطی یاخشی اولان گنج بیر ماللانی چالوسدان تهرانا گتیرده رک دفترینده ایشه باشلاتمیش. بو گنج ماللا آخوند گئییملرینی چیخاریب شخصی گئییم (کت و شلوار) گئیمیش. رضا شاه اونا "هیراد" آد قویموش. آقا هیرادین سونرا مقامی یوکسه لرک رضاشاهین دفتر رئیسی اولموش و اونا یازیب و اوخومادا کؤمک ائدرمیش. اونون اصیل آدی "رحیمعلی یعسویی" ایمیش. رضا کئچمیشده قزاقلارین نیظامی بؤلمه سینده اولدوغو اوچون روسچانی فارسچا کیمی دانیشابیلیرمیش. تورکچه نی داها یاخشی

قوشون دیلینده یایقین اولان تورکچه و عربچه سؤزجوکلرین (کلمه لرین) یئرینه فارس دیل و ادب قورومو (او زامان ایران قورومو آدلانان قوروم) واسیطه سی ایله بعضی کلمه لر اورتایا قویدورماغا چالیشمیشدیر. اؤرنک اولاراق "قوشون" یئرینه "ارتش"، "ضابیط" یئرینه "افسر (< engl. Officer)"، عربچه "قنبله (توپ گلوله سی)، " تورکچه "قونبارا" یئرینه "خمپاره"، "ال قونباراسی" یئرینه "نارنجک دستی"، تورکچه "چاخماق" یئرینه "چکاننده"، تورکچه "سونگو" یئرینه "سرنیزه" و سایره .قویماغا چالیشمیشلار. بونلارا باخمایاراق فارس دیلی و ادبی قوروم باشچیلاری فارس دیلینه رسمیت و فارس اولمایان دیل و مدنیتلری حذف ائتمک اوچون فارس فارس دیلی و ادبی قورومونون یارانما تاریخینی قاجار ممالیکی محروسه سی ایله علاقه دار گؤسترمه گه چالیشیرلار.

یئری گلمیشکن دئییلمه لیدیر: رضا میرپنج خاریجی گوجلره آرخالاندیغی و مقام و منصبه سوسوز اولدوغو اوچون سردارسپه و رئیس الوزرا پوستلارینی ایشغال ائده رک احمد شاهی بیر اسیر کیمی اؤز توتساغیندا ساخلایاراق ایجتماعیت نظریندن یایبندیرماغا چالیشیردی. آشاغیدا وئردیگیمیز اتک یازیدا گؤروندوگو کیمی ایران ممالیکی محروسه سینده کی دئییلن سیاسی و فرهنگی انجمندن (فارس شوونیستلرینه دئییشینه گؤره فرهنگی انجمندن) اؤنجه آلمانیانین بئرلین شهرینده ایران ممالیکی محروسه سی اؤیرنجیلری طرفیندن فارس میللیتچیلیگی اساسیندا سیاسی موضوعلاردا بیر مجلله "فرهنگستان" آدی ایله یایینلانماغا باشلامیش ایدی. دئمک، تهرانداکی "فرهنگستان ایران" قورومو (مؤسسه سی) اؤز آدینی فارس دیل و مدنیتی نی بیر تمل پرئنسیپ کیمی قلمه آلان بئرلینده کی فارس دیلینده یاییلان فرهنگیستان مجلله سیندن آلمیش گؤرونور[109]. بیر آز "فرهنگیستان"

بیلیرمیش. بیر موددت اینگیلیسلرین موختار وزیرینه کئشیکچی اولدوغو اوچون بیر آز اینگیلسچه ده باشا دوشورموش. فارسچانی اوخومانی بیلسه ده، الیازماسی یاخشی دئییل میش. رضا میرپنج تهرانی آلدیقدان سونرا شخصی معلیم اؤز خیدمتینه آلاراق یازیب و اوخومانی اؤیرنمیش. ساوادلاندیقدان سونرا ناپلئون اوزره یازیلمیش کیتابلاری اوخویارمیش و هیتلره ده سئوگی و محبتی وار ایمیش. رضا امیرلیک (سردارسپه) حؤکمو آلدیقدان سونرا توتوب آسما بویوروغو وئرمه گه باشلامیش. بو توتوقلامالاردان سونرا احمد شاه سیدضیانی بیرینجی وزیر اولماق اوچون بویوروق (فرمان) صادیر ائتمیش. بئله لیکله سیدضیاالدین نین قارا کابینه سی ایشه باشلامیش. آنجاق بو کابینه آرتیق داوام سورمه دن رضاشاه اونون پوستونو و رئیس الوزراء پوستلارینی اؤز اله کئچیره رک سیدضیانی اؤزوندن اوزاقلاتمیش. باخ: خاطرات تاج الملوک:
http://www.peiknet.com/1384/hafteh/06mehr/hafteh_page/50taj3.htm

[109] یئریل گلمیشکن علاوه ائدیلمه لیدیر: همان ایللرده آلمانیانین بئرلین شهرینده فرهنگستان آدیندا بیر سیاسی مجله ایران ممالکی محروسه سیندن اولان اؤرنجیلر طرفیندن چاپ اولوردو. او مجله ده تقی ارانی ده ایران ممالیکی محروسه سینده کی تورک کیملیک و منلیگی علیهینه یازی و مطلبلر چاپ ائتدیرمه گه مشغول ایدی: باخ :مجله فرنگستان، چاپ برلین، شماره 5 سال 1303 (1924)، ص. 247 - 254 : آذربایجان یک مسئله حیاتی و مماتی ایران. مقاله نی اوخوماق اوچون:
http://www.azargoshnasp.net/~iran/recent_history/atoor/taqiaraaniyekmasaleh.htm

کلمه سی اوزرینده دوراقلادیقدا بو آد (فرهنگستان) "فرنگ"> فرهنگ+ستان بیرلشمه سیندن اورتایا چیخمیش بیر دئییم کیمی اؤزونو ایضاح ائتمیش اولور. بونلارا باخمایاراق فارس دیلینی اساس پرئنسیپ کیمی قبول ائتمیش بو سیاسی فرهنگی انجمن اؤز یاشادیغی دؤنمده 300 سؤزجوک و کلمه نیظامی و تئکنیک زمینه سینده یاراتمیش اولدو. 1311 (1932) ایللرینده عیسی صدیق اعلم، یوکسک درجه لی اؤیره دیجی کادرولار تربیت ائتمه ایداره سی نین رئیسی، باشقا ساحه لرده ده یئنی سؤزجوک و کلمه لر یاراتماق اوچون اؤیرنجیلره اؤز درس اؤیرنمه وظیفه لریندن علاوه تکلیفلر ائتمه سی ائشیدیلیر. بئله لیکله سیاسی و فرهنگی فارسچیلیق انجمنی موختلیف زمینه لرده طبیعی، ریاضی، فیزیک، کیمیا و فلسفه و حتی تورک و عرب شهر و کند و داغ داش و چایلاری نین آدلاری نین دگیشیلمه سی اوچون یئنی شعبه لرین یارانماسینا تشبوث ائتدی. او زامان "عربستان" دئییلن عربلرین یاشادیغی ایالتین آدینی رضاخان 1302 ه.ش. (1923) ایلینده سید ضیاالدین طباطبایی یزدی واسیطه لیگی و هندوستادان اولان اردشیر جی، اینگیلیس عامیلی، ایسته گی اساسیندا "خوزستان" آدلاندیرماسی نی ائشیدیریک[110].

بو انجمن نین فعالیتی نین نتیجه سی 1319 (1940) ایلینه دک 400 داها یئنی سؤزجوک فارس دیلینه قازاندیردی. بونلارا باخمایاراق فارس دیلی و ادبی قورومو تاریخیندن اوخویوروق:

"آنجاق بیر سایدا آییق، درد اهلی و فارس دیلی و مدنیتی اوزره زحمت چکمیشلر، فارس دیلینی خطرده گؤردوکلری اوچون فارس دیلینی اصلاح ائتمک و گلیشدیرمک باهاناسی ایله یئنی کلمه لر یاراتماغا و اصلاح ائتمگه و اونلاری عربچه کلمه لرین یئرینه اوتورتماغی قصد ائتدیکلری اوچون، یئنی بیر قورووم "فرهنگستان" باشلیغی آلتیندا یاراندی."[111]

گؤروندوگو کیمی بو مطلبلر رضاشاه و محمدرضا شاه زامانی یئریدیلمیش شوونیستی و فاشیستی فیکیرلر اساسیندا ایفاده اولونموش. بیلیندیگی کیمی بیر دیلین خطره دوشمه سی، اونون یاساق اولماسی، ایداره لرده حاکیمیت اورقانلاری طرفیندن قاداغان اولماسینا، باشقا ایستعماری و ایشغالچی بیر مملکتین یوروشونه معروض قالماسینا اساسلانمالیدیر. اؤزلری ده قبول ائتدیکلری کیمی قاجار ممالیکی محروسه سی زامانی فارسچا ادبی انجملرین یارانماسی و فرنگی دئییملره معادیل فارسچا دئییملر یاراتماغا ایمکانلارین اولماسی بو کیمی شوونیستی ایفاده لرین دیله گتیریلمه گینه بوش یئر بوراخمایاجاق گؤرونور. فارس شوونیستلری نین درد اهلی و آییقلار مسئله سی عرب و تورک دیللری ایله دوشمنلیک مسئله لرینه گلدیکده بو مسئله نین

---

[110] یوسف عزیزی بنی طرف، عربستان و خوزستان: ماهنامه دیلماج، شماره 5 چاپ تبریز.

[111] فرهنگستان فارسی: http://persianacademy.ir/tarikhche.htm

اساسیندا عاریف قزوینی لر نظرده توتولور دئسک یانیلمامیشیق. عاریف قزوینی بئرلینده ایستر فرهنگیستان مجلله سی چاپ اولان زامان و ایسترسه ده رضاشاهین رکابیندا اولاراق تبریزده فارس دیل و مدنیتی نی اؤومک و سئویب سئودیرمکده چابا گؤستردیگی زامان آذربایجان دیل و مدنیتینه اؤز نیفرتی نی بیلدیریردی[112]. اونون آلمانیانین بئرلینده شهرینده یازدیغی شعری نین ترجومه سی نین بعضی پاساژلاری نی اوخورساق، فارس دیلی و ادبی قورومونون تاریخی اوزره اوسته یازیلمیش سؤزلرین درینلیگی نین هارالارا اولاشدیغینی باشا دوشمک داها راحات اولار دئیه دوشونمه لی ییک، اوخویوروق:

"...آه آذربایجانی سئومکدن قلبیمده بیر اود یانیر. من بو اودو بیله رک قلبیمده داشییرام. اؤلن گونه دک بو اود منیم معبدیمدیر. بو اود وارلیغیم یانان کیمی یانیر. بو اود زردوشت یوردوندا من و آریا نژادی اوچون یانیر[113]. هئچ کیمسه قورخمادان منیم کیمی یانابیلمز. من کپنک کیمی یم. هئچ بیر شئیدن قورخوم یوخ. من زردوشت و گوشتاسب نسلیندنم. بو گوونج و قورور آتابابالاریمدان منه قالمیش. ایستر مسلمان، ایستر کافیر، بونلار منیم اوچون اؤزگه دیرلر. اوزاقلاش تورکچه دن! تورکون قانلی بیرکئچمیشی وار. بیزیم داغلاریمیز، موغان چؤللری و آراز چایی لالا کیمی قانلا بویانمیش. آه دوستوم، قارداشیم، تورکچه بیزیم میللتین دوشمنیدیر. تورکچه ایله من هئچ زامان باریشا بیلمه دیگیم اوچون سن ده بو دیل ایله باریشماز اول! سن بو ایستنمه گن قوناغی اؤزوندن اوزاق ائتمه لی سن! بیر اوغرو بئلنچی دوستان منه داها یاخشیدیر. بو دیلین ضرردن باشقا هئچ بیر شئیی یوخ، کس بو دیلی!!! بو دیلی کسمک اوچون قیلینج یئرینه دادلی دیلیم (اوخو: فارسچا) وار. چنگیزخاندان قالان بو پیس آنیت (یادگار) دان اوزاقلاش! منیم چنگیز خانچیلارا بؤیوک دوشمنلیگیم وار. سنین گوجسوز، دیلسیز، ائشیتمز (کار) اولمان عربچه دن و تورکچه دن بیر علامت داشییرام دئمندن داها یاخشیدیر! منیم تورکمن نسلیندن بیر شاهیم اولسا، دارا مملکتیندن داها نه قالار منه؟؟"[114].

گئنه ده فارس دیلی و ادبی قورومونون بیرینجی دؤنمی اوزره اوخویوروق:

"... بو باخیمدان، 1313-ینجی ایل، بیرینجی فارس دیل قورومونو قورولمادان اؤنجه، ایلک اولاراق معاریف وزیریلیگی ایش بیلنلردن، متخصصلردن و دیلچیلردن درنکلر (انجمنلر) قورماغا چالیشدی. طب آکادئمیسی ده اونلاردان بیری ساییلاردی. طب آکادئمیکلرین اوتورومو تانینمیش حکیملر ایله قورولوردو. اونلار اؤزگه کلمه لرین یئرینه فارسچا معادیل کلمه تکلیف ائدیردی. بو آرادا طب دیل قورومو اوچون بیر اساسنامه ده یازیلدی. او دیل قورومون وظیفه سی یالنیز یئنی کلمه و اصطلاح تکلیف ائتمک دئییل، طبی کتابلاری ترجمه ائتمک، یازماق،

---

[112] عارف قزوینی کلیات دیوان، تهران 1342.

[113] زردوشتون آذربایجانلی اولمادیغینا داییر باخ: پان ایرانیستلرین دیل و مدنیت تحریف ائتمه مسئله لری! www.isiqsonmaz.com/Seite184.htm

[114] عارف قزوینی کلیات دیوان، تهران 1342.

سؤزلوک حاضیرلاماق و عئلمی ایشلر اوزره آراشدیرماغا دا اهمیت وئریلیردی. آنجاق بو درنک (انجمن) هدفلرینه چاتمادیغی اوچون، "معاریف و اوقاف و اینجه صنعت ناظیرلیگی" فن اهلی ایله دانیشیق (مشورت) کئچیره رک فارس دیل قورومو اوچون، اون آلتی ماده لی اساسنامه تنظیم ائده رک اونو دؤلت ناظرلرینه (هیئت وزرا) تصدیق ائتدیردی. 1314- ینجی ایل اردیبهشت آیی نین ییرمی دوقوزوندا ایران دیل قورومو فرمانی صادیر اولدو. ایران دیل قورومونون باشچیلیغی ترتیب ایله بو شخصلرین اختیارینا قویولدو: محمدعلي فروغي ..."[115].

اوسته فارس دیلی و ادبی قورومونون تاریخینی قلمه آلانلار گؤروندوگو کیمی گئنه ده او زامانکی شوونیستی و فاشیستی فیکیرلری سیاستله حیاته کئچیرمک ایسته گن ذاتی عالیلرین، او جومله دن محمدعلی فروغی نین ایران ممالیکی محروسه سینده کی فارس اولمایان دیل و مدنیتلر علیهینه منفی رول اویناديغینی اولدوقچا اؤز میللی و مدنی منافعلرینه اویقون حئساب ائتمیشلر[116].

فارس دیلی و ادبی قورومو آشاغی بؤلمه لره بؤلونورموش:

- دیل قوروپو (لغت تؤرتمه قوروپو)
- گرامئر قوروپو (دستور مسئله لرینه آیدینلیق گتیرمه قوروپو)
- یئنی له مه قوروپو (فارسلارین اصلاحات پیشه دئدیکلری قوروپ)
- اسکی متینلر اوزره چالیشما قوروپو (فارسلارین گروه کتب قدیم دئدیکلری)
- بؤلگه لردن تکلیف اولموش سؤزجوکلر اوزره چالیشما قوروپو (فارسلارین گروه اصلاحات ولایتی دئدیکلری)
- قیلاووز قوروپو (فارسلارین گروه رهنما دئدیکلری)
- خط قوروپو (بعضی الیازمالارین هانکی دؤنمه عایید اولدوغونو بلیرلمه قوروپو)
- جوغرافیا قوروپو: بو قوروپون اصیل ایشلریندن بیری ده فارس اولمایان ائتنیکلرین تاریخی اراضیلری نین آدلارینی فارسلاشدیرماق اوچون اویدورما آدلار سیاسی مقاملارا تکلیف ائتمکدن عیبارت ایمیش. بئله لیکله آذربایجاندا بیر چوخ یئر، داغ داش، کند و شهر آدلاری دگیشدیریلمیش اولور، اؤرنک اولاراق؛ "آخماقایا" کندی نین آدی "احمیقه (احمقلر یئری)"، "ساری قایا" کندی نین آدی "ساریقّیه (اوغرولار مکانی)، "توفارقان" شهری نین آدی "دهخوارگان" و سونرالار "آذرشهر"، "قاراداغ و قاراچه داغ" ماحالی نین آدی "ارسباران"، "قیزیل اؤزن" چایی نین آدی "سفیدرود"، "رومیه" نین آدی "رضایه"، "کئچی قیران" داغی نین آدی "بزکش (کشندهء بز)، "سلماس" شهری نین آدی "شاهپور"، تاریخی "ال الحواز ویا عربستان" ولایتی نین آدی "خوزستان" و سایره لره زور ایله دگیشدیریلمیشلر.

---

[115] فرهنگستان فارسی: http://persianacademy.ir/tarikhche.htm

[116] محمدعلی فروغی دئییر و یازیردی: " برای متحدالجنس نمودن ایران, بهترین کارها نشر معارف فارسی و ایران است. اما آنهم نه بطوریکه محسوس شود که میخواهند آنها را فارس کنند" باخ:محمد فروغی، یغما, نومره ۷ , مهرماه ۱۳۲۹ , سال ۳.

بیرینجی فارس دیلی و ادبی قورومو 1320 ه.ش. (1941) ایلینه دک 2000 یئنی سؤزجوکلر فارس دیلینه عربچه و تورکچه کلمه لرین یئرینه تکلیف ائتمیش و 1333 (1954) ایلینده رسماً تعطیل اولموش.

2. فارس دیلی و ادبی قورومو

ایکینجی فارس دیلی و ادبی قورومو (او زامان فرهنگیستان ایران) 14 ایل تعطیللیکدن سونرا، 1347 (1968) ایلینده، ایکینجی حیات دؤنمینی باشلادی. بو دؤنمده 4 مرکز، قدیم متینلردن اسکی سؤزجوکلری داراماق (گؤزدن کئچیریب توپلاماق) ایله مشغول اولدولار. اونلارین ایچینده تورک دوشمنی کیمی تانینان ماهیار نوابی ده یئر آلیردی. 1357 (79-1978) ایلینده بهمن اینقلابی اوز وئردیگی و کئچمیش شاه سیستیمی اورگانلاری تعطیل دوروما گلدیگی زامان، موقتی اولاراق فارس دیلی و ادبی قورومو دا تعطیل حالینا گلدی. 1360 (1981) ایلینده فارس دیلی و ادبی قورومو (ایران فرهنگیستانی) باشقا 10 قورووم (توپلام 11) ایله بیر آرایا آلیناراق "مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی" باشلیغی آلتیندا اؤز فعالیتینه باشلادی.
بو دؤنمده یئنی سؤزجوکلر (کلمه لر) دوزتمه و تکلیف ائتمه نین یانی سیرا فارس دیلی اولمایان آنجاق ایران لهجه لری (زبانها و گویشهای ایرانی) دئدیکلری دیل بیلیمینده ایران دیللری کیمی تانینان دیللر ده دیققت مرکزینه آلیندی. بو دیققت مرکزینه آلماق اونلاری یاشاتماق اوچون دئییل، اونلاردان فارس دیلینه بیر شئیلر قازانماق منوظر اولدو[117]. بیلیندیگی کیمی بو ایران دیللری آدلانان دیللرین صاحابلارینا و باشقا فارس اولمایان دیل و مدنیت صاحابلارینا اؤز دیللرینده یازیب اوخوما و اؤزلرینی ایفاده ائتمه حاققی ایران ایسلام آناياساسی نین 15 اینجی بندی تانیماسینا باخمایاراق فارس دیلیندن باشقا دیللرده ایستر رادیو تئلویزیون، ایسترسه مدرسه لر و ایداره اورگانلاریندا اولسون، هئچ بیر موستقیل ایداره اولوناجاق قورووم و مؤسسه کیمی بیر حاق وئریلمدی. اوسته قلمه آلینان 11 قورومون ایچینده " پژوهشگاه رابطهٔ زبانهاي ايراني با زبانهاي ديگر" آدلی قورووم دا یئر آلیرمیش. بو قورووم ایراندان اوزاقداکی مملکتلرده (افغانسان و تاجیکستاندا) فارس ادبیاتی و تاریخی متینلرینی داراماغا و اونلاردان فارس دیلینه یئنی سؤزجوکلر

[117] باخ، اورادا: اساس کار فرهنگستان براي گزينش و ساختن واژه، واژه‌يابي بود، كه براي آن ضوابطي به شرح آتي به ترتيب در نظر گرفته شده بود: (1 واژه‌يابي از نوشته‌هاي فارسي و زبانهاي ديگري كه از فارسي واژه به عاريت گرفته‌اند؛ 2) از لهجه‌هاي فارسي محلي؛ 3) از زبانها و گويشهاي ديگر ايراني؛ 4) از مايه‌هاي فارسي؛ 5) از مايه‌هاي زبانهاي ايراني ديگر .باخ :تاريخچهٔ فرهنگستان در ايران: http://persianacademy.ir/tarikhche.htm

(کلمه لر) قازانماغا و فارس دیلی ایله اوردو (پاکیستان) دیلی آراسیندا اولان ایلیشگیلره آیدینلیق گتیرمگه و ایرانداکی کورد لهجه لری و باشقا محللی ایران دیل قوروپونا عایید اولان دیللرین فارس دیلی ایله مناسیبتلرینی اؤیرنمگی اؤزو اوچون مقصد حئساب ائتدی.

3. فارس دیلی و ادبی قورومو

کئچمیشده ایران فرهنگیستانی آدلانان اصلینده فارس دیل قورومو اولان قوروم 1369 (1990) ایلینده سؤویئتلر بیرلیگی داغیلماسی و قوزئی آذربایجان باغیمسیز (مستقیل) اولما عرفه سینده ایران ایسلام جومهوریسی حاکیمیتی طرفیندن فارس دیلی و ادبی قورومو آدینی اصل معناسیندا قازانمیش اولدو[118]. اوسته لیک "شورای عالی انقلاب فرهنگی" ده بو مسئله یه چاغیریلاراق (جلب اولوناراق) فارس دیلی و ادبی قورومو بیرینجی اوتورومونو "وزارت فرهنگ و آموزش عالی" دعوتی ایله ایران ایسلام جومهورباشقانی باشقانلیغی ایله آدی چکیلن مکاندا کئچیردی.[119]

بو چابالارا باخمایاراق گئنه شوونیستی قیافتلرین حوضورو ایستر " فارس دیلی و ادبی قورومو"، ایسترسه ده "شورای عالی انقلاب فرهنگی" قوروملاریندا ایجتماعیت دیققتیندن یاپینا بیلمه میشدیر، اؤرنک اولاراق نصرالله پورجوادی[120]، علی اکبر ولایتی[121] و سایره.

---

[118] فارس دیلی و ادبی قورومونون اؤزونه "فرهنگستان زبان و ادب فارسی" آد آلماسی بیر چوخلاری اوچون تهران حاکیمیتی نین سیاستینده ایران ممالیکی محروسه سینده باشقا میللیتلره احترامسلا یاناشما باخیمیندان بیر دؤنوش سایلا بیلردی. ایللر بو مسئله دن کئچمه سینه باخمایاراق هئچ بیر یوموشانما ایران ممالیکی محروسه سینده کی میللتلر اورزه، فارس حاکیمیتی سیاستینده گؤرونمور دئسک، یانیلمامیشیق. بورادا آشاغیداکی گؤروش اورتایا چیخیر: - فارس مدنیت راسیستلری نین گؤروشونه اساساً ایرانیت فارسلیق و شیعه لیگه اساسلانمالی. آذربایجانلیلار دا شیعه دئیه فارس تابع توتولمالیدیرلار. آیری ملی توپلوملاردا آزلیقدا اولدوقلاری اوچون، اونلار دا ملی حقوق باخیمیندان گؤز آردی ائدیلملیدیرلر.

[119] فرهنگستان زبان و ادب فارسی: http://persianacademy.ir/tarikhche.htm

[120] نصرالله پور جوادی، ختنه آذربایجان:
http://www.azargoshnasp.net/~iran/recent_history/atoor/khetneyehazarbaijan javadi.htm

[121] علی اکبر ولایتی: آمریکایي ها مي خواهند تمامیت ارزي ایران را خدشه دار کنند : ..."تمامیت ارضی کشورها فقط مربوط به تغییرات جغرافیائی نمی شود بلکه شامل

فارس دیلی و ادبی قورومونون اساسنامه سی

اوسته ایشاره ائتدیگیمیز کیمی سؤویئتلر بیرلیگی نین داغیلماسی و قوزئی آذربایجانین باغیمسیز اولماسی ایله "فرهنگستان ایران" آدی فرهنگستان زبان و ادب فارسی" قیافه تینی قازانمیش اولدو. بو دا نیظامین باشیندا اوتوران ذات عالیلرین آراسیندا ایرانیت مقوله سینده گؤروش آیریلیغی اولدوغوندان عیبارت اولمالیدیر. بونلارا باخماراق فارس شوونیسمی بو دفعه "شورای عالی انقلاب فرهنگی" آدلی فارس قورومونو دا بو مسئله یه اوسته گؤروندوگو کیمی چاغیراراق قاپیدان قاچان اوغرو پنجره دن سوخولدوغو کیمی بیر داها ایرانلی اولمانی (ایرانیتی) فارس دیلی ایله آشاغیدا گؤره جه گیمیز دک عئنیلشدیرمیش اولدو، هدفلر بؤلومونده اوخویوروق:

"1.ماده- فارس دیلی و ادبی قورومونون هدفی: 1) ایرانین ملی کیملیگی نین اساسلاریندان بیری و اسلام دونیاسی نین ایکینجی و اسلامی مدنیتی نین داشیجیسی اولان فارسچانین قدرتینی و اصلیللیگینی قورومالیدیر" [122].

اوسته گؤروندوگو کیمی، ایران ایسلام جومهوریتینده اللها اینانماق اساس دئییل، فارس دیلی اساس آلینار و فارس دیلی نین اصالتیندن سؤز صؤحبت ائدیلر. بیر دیلین 70% سؤز داغارجیغی (گنجیهء لغات)، گیرامئر دئییملری، هندیسه، مثلثات و حساب دئییملری و سؤز دوزتمه قالیبلاری عرب دیلیندن اولدوقدا، بو دیل نئجه اصیل بیر دیل اولابیلر دئیه انسان دوشونمه لی بو ذات عالیلرین ذکاوتینه حئیران قالمالی ییق. ایسلام دونیاسیندا دیل مسئله سی آنلاییشینا گلدیکده، بیلیندیگی کیمی سای باخیمیندان مسلمان اولان تورک دیللیلر سایی قات قات فارس دیللی توپلوملاردان داها چوخدورلار. بئله لیکله، ایسلام آدی بیر اؤرتوک اولاراق فارس ایستعمارچیلیغینی قورویاجاق بیر وسیله کیمی نظره آلینمیش دئسک، یانیلمامیشیق. گئنه ده اوخویوروق:

" 2- علمی و ادبی دوشونجه لری بیان ائتمک و ایندیکی و گلجک نسللر ایله تاریخی علملر آراسیندا رابیطه یاراتماق اوچون، خالیص و یئتنکلی دیلی گلیشدیرمک"[123].

اسامی نیز می شود. استان خوزستان در جنوب غربی کشور، نامی فارسی به معنای محل زندگی قوم "خوز" است، اما در دهه های اخیر بعثی ها و ناسیونالیست های عرب از این استان به عنوان " عربستان" یاد می کنند". باخ: کیهان http://www.kayhannews.ir/830905/2.htm#other20509.05.1383. .

[122] فرهنگستان زبان و ادب فارسی: http://persianacademy.ir/asasname.htm

[123] فرهنگستان زبان و ادب فارسی: http://persianacademy.ir/asasname.htm

بیلیندیگی کیمی ایران ممالیکی محروسه سی کیمی کثیرالمله مملکتلرده میللتلرین هر بیری نین اؤولادلاری، اؤز دیللرینی هر ساحه ده بیر مسئله نی ایفاده ائتمک اوچون یئتنکلی گؤرمک ایسترلر، نه اوچون بو اینسانلارا دوغولدوقلاری گوندن آنا سوتو ایله دادیزیلان شیرین آنا دیللری یاساقلانار؟ و اونلارین آنا دیللرینی اؤگئی گؤسترمگه چالیشاراق ایران ممالیکی محروسه سینده آزلیق تشکیل ائدن فارس آرخائیستلری نین دیلی و مدنیتی باشقا دیل و مدنیتلره اوستون حئساب ائدیلر؟ فارسلار ایله کیمسه بئلنچی معامیله ائدر و اونلارا پیس گؤز ایله باخارسا، فارسلار بو مسئله یه راضی اولارلارمی؟ چینلی بیلگین کونفیسیوس یاخشی دئمیش: "اؤزونه بگنمدیکلرینی باشقالارینا بگنمه!!"

دئمک، ایران ممالیکی محروسه سینده کی فارس اولمایان میللتلرین گلجک نسیللرینی فارسلاتماغا چالیشماق هانکی اینسانی و ایسلامی دونیا گؤروشلری ایله دوزگون گؤرونور دئیه بونو هر بیر ویجدانلی اینسان اؤز ویجدانینی قاضی ائده رک اؤزونو سورقو سوآلا چکمه لیدیر. گئنه ده اوخویوروق:

"3- فارس دیلی و ادبیاتینی و اوگون حاکیمیتچیلیگینی داخیلده و خاریجده گئنیشلندیرمک. 4- فارس دیل نین اصالتینی قوروماقلا اونو زامانا، یاشاییشا، علمین و بشر فنی نین گلیشمه سینه اویقونلاش-دیرماق"[124].

گؤروندوگو کیمی ایران ممالیکی محروسه سینده کی میللتلرین آنا دیللرینی یاساقلاندیرماغا چالیشان فارس حاکیمیتی فارس دیل و مدنیتینی ایران ممالیکی محروسه سیندن اوزاق مملکتلرده یایماق و گئنیشلندیرمک اؤزونه بیر هدف حئساب ائدر. دئمک، تورک جومهوریتلرینده، او جمله-دن آذربایجان جمهوریتینده فارس دیلینی یایماغا چالیشان فارس حاکیمیتی نه اوچون اؤز شهروندلرینه اؤز آنا دیللرینده اوخویوب یازما حاققی آذربایجان تورکلوگونه تانیماق ایستمز؟ تورک جومهوریتی اونیوئرسیته لرینده فارس دیلی یازیلیب و اوخونارکن، نه اوچون ایران ممالیکی محروسه سی اونیوئرسیته لرده تورک دیللری نین اوخونماسینا فارس حاکیمیتی مانعچیلیک یارادار.

فارس دیلی و ادبیاتی قوروموندا‌کی موجودلار

بیلیندیگی و آدیندان بللی اولدوغو کیمی، دیل و ادبیات قورومو سیاستدن اوزاق دیلچی و ادبیاتچی اینسانلاری و شخصیتلری اؤزونده باریندیران بیر یئر اولمالیدیر. بو باخیمدان فارس دیلی و ادبیاتی قوروموندا‌کی شخصلری گؤزدن کئچررکن تمامیتچیلیک و ایستعمارچیلیق سیاستینه اویقونلانمیش بعضی ذاتی عالیلره تانیق اولوروق. فارس

[124] فرهنگستان زبان و ادب فارسی: http://persianacademy.ir/asasname.htm

فرهنگیستانینداکی اینسانلارین آد لیسته سینه، اونلارین اؤز کئچمیشلرینه و عمللرینه باخدیقدا بو قوروم فارس شوونیستلری نین آنا یووالاریندان بیری کیمی سرگیلنمیش اولور. بو لیسته ده 3 نفر تورک بیلن، آنجاق دیلی، مدنیتی و شخصیتلری فارسچا ایله شکیللنمیش مدنیت راسیستلرینه تانیق اولاریق. بو 3 نفره قارشین 2 تاجیکیستان وطنداشی؛ محمدجان شکوری دوغوم یئری بللی دئییل و محمدحسین یمن، دوغوم یئری چاریکار ولایت پروان و بیر افغانیستان وطنداشی، سید فضل الله قدسی، دوغوم یئری مزار شریف افغانیستان نین تانیغی اولاریق[125]. دئمک، بو قوروم آدیندان بللی اولدوغو کیمی ایران دیل و ادبیات قورومو دئییل، فارس دیل و ادبیات قورومودور. آنجاق سؤز مملکتی ایداره ائتمه مسئله سینه گلدیکده فارسی دیلی نین آدی جیمفنگ اولاراق فارسلیق ایران دونونا بوروندورولموش اولور. بونلارا باخمایاراق بو قورومدا امک وئرمیش و تقدیره لاییق گؤرونموش نصرالله پورجوادی ذات عالیلرین آذربایجان میللی مسئله سینه یاناشماسینی گؤزدن کئچیرمک فارس شوونیزم اورگانلارینی تانیماق اوچون، اولدوقجا فایدالی اولار دئیه دوشونمه لی ییک. بو قویون کورکونه بورونموش قورد ماهیتیلی مووجودلار اؤز حدلرینی آشاراق باشقا میللتلرین دیلی و مدنیتی و ملی کیملیکلرینی یوخ ائتمک اوچون، ایسلامیتدن بیر ساققال، عئلیم و بیلیم اوجاقلاریندان دا بیر عنوان اوغورلاماغا چالیشمیشلار. بو ذات عالیلرین نظرینجه بو ایکی آراچ و گرچ اونلارین میللتلر علیهینه حیاتا کئچیردیکلری کولتور سوی قیریمی (نسل کشی فرهنگی) عمللرینه برائت قازاندیرمیش اولار. بو ذات عالیلر ایران ممالیکی محروسه سینده کیلیدی اورگانلاری الده توتماق اوچون، هر بیریسی مصلحت گؤروندوگو سایدا ایداره لرده مسئول مقام کیمی گؤرونرلر، اؤرنک اولاراق حداد عادل کئچمیشده فارس دیلی و ادبی قورومونون رئیسی، بوگون بو قورومون رسمی عضوو و ایسلام شورا مجلیسی نین رئیسی، علی اکبر هاشیمی بهرمانی رفسنجانی شورای عالی اینقلاب فرهنگی نین عوضوو، مصلحت تشخیص نیظامین رئیسی، حسن حبیبی شورای عالی اینقلاب فرهنگی نین عوضوو و فارس دیلی و ادبی قورومونون رئیسی[126]. گؤروندوگو کیمی بونلارین بیر چوخو آیری سیاسی کورسیلرین مسئولو و میللت وکیلی ائتیکئتی داشیمالارینا باخمایاراق ایستر شورای اینقلاب فرهنگی، ایسترسه فارس دیلی و ادبی قورومونون عوضوو سایلیرلار. نصرالله پورجوادی ده بو ذات عالیلردن بیریدیر. او" ختنه آذربایجان "آدلی مقاله سینده آذربایجانلیلاری تورک اولدوقلاری و کیملیکلرینی فارس شوونیزمی قارشیسیندا مدافعه ائتمک آرزوسوندا اولدوقلاری اوچون، اولانلاری قونشو، قارداش دؤلتلره نیسبت

[125] فرهنگستان زبان و ادب فارسی، اعضای پیوسته:
http://persianacademy.ir/az_shakouri.htm
[126] باخ اورادا.

وئرمه گه چالیشمیشدیر[127]. فورصتی الدن وئرمه دن نصرالله پورجوادی وعظلرینه گؤز گزدیرک و فارس دیلی و ادبیاتی قورومونون هانکی آشامادا (مرحله ده) اولدوغونو اؤیرنمیش اولاق، اوخویوروق:

" اوغلان اوشاقلارینی نئجه کسدیرمگی گؤرموشسونوز مو؟ بوگون تازا دوغولموش اوغلان اوشاقلارینی خستخانادان چیخمادان کسدیررلر. آنجاق قدیمده بیزلرین خاطیرینده اولدوغو کیمی اوغلان اوشاقلارینی 6 – 7 یاشلاریندا کسدیردیلر. بو عملی دلاکلار اجرا ائدردی. اوغلان اوشاق-لاری 6-7 یاشلارینی دولدوران گون کیمی، "کسدیرمک" کلمه سینی ائشیتدیکده کورکلری تیتررردی. الله قوروسون؛ حجامت ائتمک اوندان دا پیس ایدی. کسدیرمک گونو یئتیشدیکده بیر نئچه اوغلان اوشاغی قونشولاردان بیر ائوه توپلاردیلار. او ائو حجمت اولموشلار انسانلارین توپلاندیغی بیر ائو کیمی اولاردی. اوشاقلارین بعضیسی آغلاردی، یالوارادی، بعضیسی ده قاچاردی. آنجاق بو عمللرین فایداسی یوخ ایدی. توتوب اونو کسدیرمک اوچون یاتاغا آپارارکن قولاغینا ناغیل اوخوردولار: ائله بیر شئی یوخدور. سن ایله کیمسه نین ایشی یوخدور. گل، بو شیرنینی آل، بو دا گؤزل اویونجاق سنین اوچون. صاباح آیری بیر اویونجاق دا آلاجاغام. یاخشی اوغلان، گیر یاتاغا، کیمسه نین سن ایله ایشی یوخدور. تومانینی آشاغی چکرکن دئییلردی: باخ یوخاریدا بیر قوش وار. اوشاق یوخاری باخارکن گیزلنمیش دللک، بیر گؤز قیرپیمی زاماندا یاخینلاشاراق کسردی. بونا بنزرینی، ایران آذربایجانینی (تبریز، اردبیل، مراغه، میانه، خوی، سلماس، زنگان، سونرا قزوین، همدان شیرازا قدر تورپاقلاری) بؤیوک تورک دونیاسینا یاپیشدیراجاق نظریه سینی اورتایا قویان بیر پان تورکیسم ایفاده ائتمیشدیر"[128].

اوسته گؤروندوگو کیمی نصرت الله پورجوادی لر فارس اولمایان دیل و مدنیتلره اؤنم وئرمک یئرینه اونلارین میللی و اینسانی ایستکلرینی لوث ائتمه گی اؤزو اوچون آماج گؤتورموش و ادبیات دیلیندن اوزاقلاشاراق کوچه بازار دیلینه اوز توتموشدور. بیلیندیگی کیمی "ختنه" ائتمه مسئله سی یهود و ایسلامیت ایجماعلاری اوچون قاچینماز بیر مسئله دیر. آنجاق اونو وسیله ائده رک ایران ممالیکی محروسه سیندکی میللتلر مسئله سینی لوث ائتمه گه چالیشماق شوونیست اولمانین قاباریق گؤرونتوسو سایلمالیدیر. دئمک، ایران ممالیکی محروسه سینده یاشایان میللیتلره باغلی اولان اینسانلار (ائرمنی آزلیغی بو مسئله یه شامیل اولمور) ایستر ایستمز اوغلان اوشاقلارینی ختنه ائتمه گی اؤزلری اوچون سیاسی و میللی بیر وظیفه دئییل، بیر دینی وظیفه کیمی قبول ائدر و بو دوغرولتودا آذربایجانلیلاری اؤزلریندن هئچ ده آرتیق

---

[127] نصرالله پور جوادی، ختنه آذربایجان:
http://www.azargoshnasp.net/~iran/recent_history/atoor/khetneyehazarbaijan javadi.htm

[128] نصرالله پور جوادی، ختنه آذربایجان، باخ اورادا.

مسلمان قبول ائتمک ایستمزلر. دئمک، نصرالله پورجوادی لرین بئینی نی قورجالاماقدا و بوزوشمکده اولان زلیچیلیک (زالو اولماق و قان سورماق فیکیری، فارس ایستعماری) فیکیری ایران ممالیکی محروسه سینده کی آذربایجان تورکلری نین میللی بیلینجلری نین گلیشمه سی عوجوباتیندان دینی، سیاسی و مدنی موضوعلاری بیر بیرینه قاریشدیراراق آذربایجان میللی فعاللارینی بوش سؤزلر ایله قونشو، قارداش میللت و مملکتلره نیسبت وئرمک ایله مسئله نی مجرادان چیخارماغا چالیشار. بو ذات عالی نین ایددعا ائتدیگی نه بیر شخصین آدی، نه ده بو ایفاده لرین آلیندیغی قایناق (منبع) بللی!!!. یئری گلمیشکن ایران ممالیکی محروسه سینده کی آذربایجان تورکلری نین ائتنیک و تاریخی یاشادیغی بؤلگه لری بیر داها ایجتماعیت گؤزو قارشیسیندا سرگیله مه لی ییک.

1- دؤرت گئن (چهار ضلعی) اولوشدوران تهرانین ری – همدان- بیله سووار- قاراکیلیسا مسافه سی ایچریسینده کی و اونلارین قونشولو- غونداکی تورپاقلاردا یاشایان آذربایجان تورکلری؛

2- خوراساندا کومپاکت حالیندا یاشایان آذربایجان تورکلری؛

3- فارس ویلایتینده یاشایان قاشقای - آذربایجان تورکلری.

بونلارین یانی سیرا ایران ممالیکی محروسه سینده ائتنیک و تاریخی آذربایجان تورپاقلاریندان آیری و اوزاق دوشموش آذربایجان تورکلری باشقا میللتلر (فارس، عرب، لور، کورد و سایره) ایچره (آراسیندا) آزلیق اولاراق یاشاماقدادیرلار. بونلار او توپلوملارداکی آذربایجان میللتینه منسوب اولان میللی آزلیق سایلمالیدیرلار؛ اؤرنک اولاراق کیرمان اطرافینداکی افشارلار، ایصفهان، مازندران، لوریستان و کیرمانشان و سایر ویلایتلرده کی یاشایان آذربایجان تورکلری. دئمک، نصرالله پورجوادی ایددعا ائتدیگی شیراز شهری فارس دیل و مدنیتینه عایید گؤرونور. آذربایجان میللتی نین دیل و مدنیتی فارس ایستعمارچیلیغی آلتیندا یاساقلانمیش دورومدا قالدیغی موددتجه هئچ بیر آذربایجانلی پاسارگاد و تخت جمشید خرابه لرینی زیارت ائتمک آرزوسوندا دا اولماز دئیه دوشونمه لی ییک. اؤز گله جه گینه حاکیم اولماق مسئله سینه گلدیکده، میللتلر اوچون باغیمسیزلیق (ایستیقلالیت) سو کیمی حیاتی بیر مسئله دیر. قونشو خالقلار ایله بیرلیکده یاشاما مسئله سی ایسه فارس ایستعمارچیلیغی اساسیندا دئییل، آنلاییش، قارداشلیق و برابرلیک اساسیندا بیر سئچیم (اینتخاب) کیمی دوشونولمه لیدیر. اونو قبول ائتمک ده اولار، ائتمه مک ده! مسلمانلیق فیکیرینی اساس گؤتورورسک، فئدرال بیر سیستیمی ایستیقلالیتدن سونرا، قبول ائتمک مستحب (واجیب اولمایان) ناماز حؤکمونده سایلمالیدیر. مستحب نامازی قیلسان دا اولار، قیلماسان دا! گئنه ده اوخویوروق:

" بو جنابین من آدینی اونوتموشام، دئمیش: تورکیه و پان تورکیستلر، گرک آذربایجان ساکینلرینی، شهرلری و ایالتلری ایراندان آییرماقلا قورخوتماسینلار. گرک دئسینلر: بیر شئی دئییل، کیمسه آذربایجانی ایراندان قوپارماق ایستمیر. سونرا شیرینی، اویونجاق، دئیه تحصیل بورسو تورک دیللی جاوانلارا وئریلمه لیدیر. کونفرانس قورولمالی، اونلار باکی و تورکیه یه دعوت اولمالی، یول خرجلری اؤده نیلمه لی، عزت و

احترام ایله اونلارا افتخارلیق دوکتراسی وئریلمه لیدیر. اونلارین کتابلارینی و شعرلرینی چاپ ائتمک اوچون حیمایت ائتمه لیدیرلر. بو ایشلر حیاتا کئچدیکدن سونرا، ناغیل دئمکلر اؤز ایشینی یئرینه یئتیره جکدیر. بیر گؤز قیرپیمی تورک قوشونلاری علمیاتا باشلاراق مسئله نی حل ائده جکدیر"[129].

گؤروندوگو کیمی بورادا نصرالله پورجوادی حضرتلری ایپین اوجونو ایتیر-میش گؤرونور. دئمک، آذربایجان ایجتماعیتینی اؤز میللی منلیک و کیملیبگیندن اوزاق ساخلاماغا چالیشانلار تورکیه و اونون میللیتچی کسیمی دئییل، ایران ممالیکی محروسه سینده کی فارس اولمایان میللیتلره اؤزلرینی ولی وصی بیلن و ایرانیت آدی دالیندا گیزله نن تمامیتچی فارس مدنیت راسیستلری و فاشیستلریدیرلر. دئمک، شیرینی و نقل و نبات مسئله سی (باخ اوسته) آذربایجان ایجتماعیتینه عایید اولاجاق بیر مسئله دئییل، بو مسئله فارس ایستعمارچیلیغینا عایید اولاجاق بیر مسئله دیر. بیلیندیگی کیمی ایران ممالیکی محروسه سینده کی آذربایجان تورکلری نین میللی حرکتی دیل و مدنیته اساسلانمیش بیر مسئله دیر. دئمک،آذربایجانلیلارین منلیک و کیملیک مسئله لری فارس شوونیستلری نین کورکونه بیره سالمیش مقاما چاتمیش گؤرونور. بو آشامادا (مرحله ده) فارس مدنیت راسیستلری آذربایجان میللی فعاللارینی قونشو، قارداش دؤولتلره نیسبت وئرمه گه و اونلارین دیل و مدنیتلرینی یوخ ائتمه گه چالیشمالارینا باخمایاراق آذربایجان میللی فعاللاری دیل و مدنیتلری نین فارس شوونیستلری طرفیندن تاپدالانماسینا دایبر ایران ممالیکی محروسه سینده کی مرکزی حاکیمیته، دونیا ایجتماعیتینه، دونیا بشر حقوقلاری تشکیلاتلارینا و بیرلشمیش دؤولتلر تشکلاتینا شیکایتلر آدرسله مه گه چالیشیرلار.

اوسته گؤروندوگو کیمی نصرالله پرجوادی ذات عالی ایران ممالیکی محروسه سینده کی تورکلرین تورک اولدوقلارینی قبول ائتمک ایسته مه یه رک اونلاری تورک دئییل، تورک دیللی (باخ: جوانان تورک زبان) قلمه آلماغا چالیشیر. دئمک، بو ذات عالیلر هر اینسان و میللتین اؤزونه عایید بیر آنا دیلی اولدوغونو دا قبول ائتمک ایسته مزلر. بونلارا باخمایاراق تورک دیللی بیر اینسان دیل و مدنیت باخیمیندان تورک، فارس دیللی بیر اینسان دا فارس ساییلار. آنجاق فارس ایستعمار ادبیاتیندا تورک دیللی نین تورک اولمادیغی، عرب دیللی نین عرب اولمادیغی، بلوچون بلوچ اولمادیغی مسئله سی و ساییره... فارس ایستعمارچی فیکیرلرده اؤز عکسینی تاپمیشدیر. فارس ایستعمار فیکیرینه اساساً ایران ممالیکی محروسه سی تورپاقلاریندا بیر دیل، بیر میللت و بیر دؤولت حؤکم ائتمه لیدیر، او دا فارس دیل و مدنیتینه اساسلانمیش دؤولت و میللت اولمالیدیر. بو تئوریدن یولا چیخاراق فارس دیلی ایران دیلی، فارس موسیقیسی ایران موسیقیسی، فارس مدنیتی ایران مدنیتی آدلانما-سینا باخمایاراق سایی فارسلاردان چوخ اولان ایران ممالیکی محروسه

[129] نصرالله پور جوادی، ختنه آذربایجان، باخ اورادا.

سینده یاشایان آذربایجان میللتی نین دیل و مدنیتی دانیلیر و محلی آدلاندیرماغا چالیشیلیر. ایفتیخاری دوکترا عنوانی آلماق و وئرمک مسئله سینه گلدیکده بیلیندیگی کیمی بو مسئله دونیا چاپیندا حیاتا کئچمیش بیر مسئله دیر. اؤرنک اولاراق کئچمیشده رحمتلیک پوروفسور دوکتور گئرهارد دؤرفئره تورکولوژی بیلیم آلانیندا وئردیگی امکلری نظره آلاراق بوداپئست اونیوئرسیته سی طرفیندن افتیخاری دوکترا عنوانی وئریلمیشدیر. بئله لیکله گئرهارد دؤرفئر پروفسور دوکتور دوکتور عنوانینا مالیک اولموشدور و سایره. بو مسئله کیمسه نی قیجیقلاندیرمادیغی نین یانی سیرا، ماجارلارا بو نجیب عملی اوچون تورکولوژی بیلیم اوجاقلاری طرفیندن تشکور ده ائدیلمیشدیر. آنجاق بو مسئله (ایفتیخاری دوکتورا عونوانی کیمسه یه وئرمه) فارس شوونیستلری نی ناراحات ائدرسه، بو دونیا ایجتماعیتی نین دئییل، فارس شوونیستلری نین شوونیستلیک مسئله لری ساییلمالیدیر. ایران ممالیکی محروسه سینده تورک میللی کیملیک و منلیک حرکتی و اونلارین فارسجا - تورکجه فرهنگی چالیشمالاری مسئله سینه گلدیکده بو مسئله ایسلام جومهوریسی آناياساسی نین 15 اینجی بندینده تانینمیش، آنجاق فارس شوونیستلری طرفیندن قصب ائدیلمیش نسبی حاقلاری نین یوزدن بیری ده دئییلدیر. بیلیندیگی کیمی ایسلام جومهوریسی نین آنا یاساسینا اساساً اؤز دیلینده یازیب اوخوما، اؤز دیل و مدنیتی نی گلیشدیرمه یالنیز آذربایجان میللی فعاللاری اوچون دئییل، بوتون توپلوملار اوچون بو میللی و مدنی حاقلار دئیه قبول ائدیلمیشدیر. بونلارا باخمایاراق فارس دیلی و ادبیاتی قوروموندا و شورای انقلاب فرهنگیده شوونیستلیک اوزره امک وئرمیش و کئچمیش ایران جومهور رئیسی سید محمد خاتمی جنابلاری طرفیدن مدالیایا لایق گؤرونموش نصرالله پورجوادی بو مسئله نی نه اوچون بیلمک ایستمز[130].
گئنه ده اوخویوروق:

" ... اورمیه شهرینده دوغولموش زردوشت، آذربایجانداکی زردوشتچولرین اود اوجاقلاری (آتشکده) سیندن باشلاییینیز – قاجارلار زامانیندا کی ایران روس ساواشلاری، ایراندان آیریلمیش اون یئتدی شهر و ییرمینجی عصرین اوللرینده آران و قافقاز خالقی نین ایرانا قوشولماقلاری و ایندیکی آذربایجان جمهوریتی و تورکیه دؤلتلری نین اردبیل، شرقی آذربایجان و غربی آذربایجان ایالتلرینی ایراندان قوپارماق دوشونجه لری کیمی.."[131].

اوسته گؤروندوگو کیمی فارس تمامیتچیلری زردوشتو آذربایجانا نیسبت وئرمکله آذربایجانین کئچمیش تاریخینی اؤزلرینه چیخماق و آذربایجانی فارس ایستعمارچیلیق ایشغالیندا دئییل، فارسلارین اؤزلری نینکی کیمی گؤسترمه گه چالیشیرلار. کئچمیش یازیلاردا زردوشتون قوزئی تورکمنیستانین باکتئر و بعضی گؤروشلره اساساً افغانیستانین بلخ شهرلری اطرافیندا دوغولدوغونو و زردوشت اؤزو دین پیامبری دئییل، مزدا

---

[130] فرهنگستان زبان و ادب فارسی، گزارش
: http://persianacademy.ir/Khabarnameh/102.pdf
[131] نصرالله پور جوادی، ختنه آذربایجان، باخ اورادا.

دینی نی یئنیله مه گه چالیشان بیر شخص اولدوغونو، آنجاق توپلوملاردا حؤکوم سورن ایقتیصادی قوشوللاری نظره آلاراق مزدا دینی نی موختلیف توپلوملارا اویقونلاتماغا چالیشدیغینی، بئله لیکله یانچیلاری طرفیندن پاداش اولاراق اونا 10 مادیان آت و بیر سایدا آیقیر (ائرکک آت و دوه) وئریلدیگینی و بو آدسیز مزدا یانچیسی اولان ذات عالیه آلدیغی پاداشلاردان یانا، چوخلو دوه لر صاحیب اولدوغو اوچون زامان گئدیشی ایله ساده اینسانلار طرفیندن زردوشت (= قیزیللی دوه صاحیبی یا دوه چی) لقبی وئریلدیگینی، بئله لیکله اونو قیزیللی دوه صاحیبی و دوه چی (="زردوشت") آدلاندیردیقلارینی اورتایا قویدوق[132].

قوزئی آذربایجانا فارس شوونیستلری نین "اران" دئمه مسئله سینه گلدیکده محمود افشار یزدی، فارس شوونیستلری نین کئچمیش تئوریسنلری، اؤز یازیلاریندا ایشاره ائتدیگی فیکیرلره اساساً قوزئی آذربایجان کئچمیشده فارس دیل و مدنیتی نین ایستعماری آلتیندا ایمیش!!!، اوخویوروق:

"آران، گنجه و باکی ساکینلری اؤزلرینی یالاندان آذربایجانلی آدلاندیرارلار. آذربایجانلی و آرانلی آراسیندا اولان فرق بو: آذربایجانلیلار اصیل ایرانلی و آذربایجان ایرانین آیریلماز ترکیب حیصصه سیدیر. بونا قارشین قافقاز بیزیم حاکیمیتیمیز و ایستعماریمیز آلتیندا ایدی. بونا باخمایاراق آذربایجانلیلار (گونی آذربایجانلیلار) طرفیندن بیر یانلیش عمل اورتایا چیخارسا ویا بیر تهلوکه باش وئررسه، اونو امانسیز تاپدالاییب، یوخ ائتمه لی ییک"[133].

اوسته گؤروندوگو کیمی، کئچمیشده آذربایجان تورکلری ایران ممالیکی محروسه سینه حاکیم اولدوقلارینا باخمایاراق دیل و مدنیت باخیمیندان محمود افشارین فیکرینجه قوزئی آذربایجان قاجار ممالیکی محروسه سی نین ایستعمارچیلیغی آلتیندا ایمیش!!!. بیلیندیگی کیمی او زامان بوگونکو کیمی نه یایقین تحصیل و بروکراتی سیستیمی وار ایمیش، نه ده کیمسه یه حاکیم دیلی دانیشمادیغی اوچون، حیقارت ائدیلرمیش. اوسته لیک ایران ممالیکی محروسه سینده فارس دیلی دیوان دیلی اولدوغونا باخمایاراق تورک دیلی قوشون دیلی اولاراق اؤز مقامینی تاریخ بویو قوروموش ایمیش. آنجاق بوگون فارس ایداره ائتمه سیستیمی نین ایران ممالیکی محروسه سی نین ائتنیک فارس اولمایان ویلایتلرینده حؤکوم سورمه سینی و او توپلوملار فارس اولمادیقلاری اوچون، ایقتیصادی و سیاسی باخیمدان ایکینجی درجه لی وطنداشلیق معامله سینه تابع توتولدوقلاری و یاراماز حالا دوشدوکلرینی و اینسانلاری فارس حاکیمیتی نین مرکز بؤلگه لرینه داشینماغا زورلادیقلارینی و دولاییلی اولاراق اونلارین یئر آلتی قایناقلارینی ایصفهان

---

132 ایشیق سؤنمز، زردوشت و اویستا: www.isiqsonmaz.com/Seite%20314.htm

133 محمود افشار، آینده، جیلد دوم، تهران، چاپ دوم 1351، صحیفه 562

دمیر اریتمه و کیرمانین میس کارخانالارینا داشیندیقلاری نین تانیغی اولدوقدا ایران ممالیکی محروسه سینده فارس ایستعماری حاکیم اولماسینا کیمسه نین شک و شوبهه سی قالا بیلمز دئیه دوشونمه لی ییک. بونلارین یانی سیرا قاجار ممالیکی محروسه سی و روسیه چارلیغی آراسیندا اولان ساواشلاری آذربایجان و روسیه ساواشلاری کیمی قلمه آلاراق تبریزده ولیعهد اولان عباس میرزانین روسلار قارشیسیندا یئنیلمه سینی آذربایجان میللتی نی تاریخی یئنیلمه لریندن بیری کیمی قلمه آلمالی ییق. دئمک، قاجار ممالیکی محروسه سی روسلارین قارشیسیندا ساواشی اودوزدوغو و روسلارین آذربایجان اوردو و قوشونلارینا اوستون گلمه سی ندنی ایله قوزئی آذربایجان تورپاقلاری قاجار ممالیکی محروسه سیندن زور ایله آلیناراق روس چارلیغی تورپاقلارینا قاتیلمیش اولدوغو و بو مسئله نی آذربایجان میللتی نین بؤلونمه سی کیمی باشا دوشمه لی ییک. قوزئی آذربایجانین تاریخی آدینا گلدیکده سامانلیلار دربارینده وزیر اولان محمد بلعمی نین یازدیغینا اساساً آذربایجان سرحدلری دربند شهریندن (بوگونکو داغیستاندا ولایتیندن) باشلار و همدان شهرینده سونا چاتار[134]. گئنه ده اوخویوروق:

"ایشاره ائتدیگیم حمید احمدی نین دانیشیغیندان باشقا، نئچه آیری دانیشیق دا منیم اوچون ائشیتمه لی ایدی. اونلاردان بیری ده کاوه بیاتین نخجوانین ایرانا قوشولماق ایستگی ایدی. بیر مدت خاریجی ایشلر ناظیرلیگینده آذربایجان مسئله لری ایله مشغول اولان بیات دئییردی: روسیه چارلیغی داغیلدیقدان سونرا، نخجوان خالقی نین ایران قوشولماسی ایستگینه دایبر چوخلو سندلر وار"[135].

پان ایرانیستلرین ایددعالارینا اساساً قوزئی آذربایجانداکی باجی قارداشلاریمیز بیر داها فارس ایستعمارچیلی آلتینا دؤنمک ایسته ییرمیشلر!! گونئی آذربایجان ایجتماعیتی فارس دوستاغیندا اولدوغو، میللی و مدنی حاکیمیت اورگانلارینا صاحیب اولمادیغی اوچون، گونئی آذربایجان ایجتماعیتی آزادجاسینا نه ایسته دیگینی دیله گتیره بیلمه سه ده، قوزئی آذربایجانلیلار اله گتیرمیش ایستیقلالیت نتیجه سینده هانکی قونشو دؤولت و میللت ایله نئجه موناسیبت قورماق ایسته دیکلرینی آچیقجا ایفاده ائتمه قودرتینه مالیکدیرلر. اونلار سؤویئتلر سیستیمی داغیلما عرفه سینده "آذربایجان بیر اولسون، پایتخت تبریز اولسون" مسئله سینی مطرح ائتمه گه چالیشدیلار. بو کیمی آچیق و آیدین ایفاده لری پان ایرانیست و تمامیتچیلر نیه باشا دوشمور دئیه

---

[134] ابو محمد ابن محمد بلعمی، تاریخنامه طبری، جلد 1، تهران 1366، خبر گشادن آذربایگان و دربند خزران، ص. 534- 529.

[135] نصرالله پور جوادی، ختنه آذربایجان، باخ اورادا.

دوشوندوکده اونلارین گونئی آذربایجان ایجتماعیتینی یوخویا وئمک ایسته دیکلری نین تانیغی اولاریق. گئنه ده اوخویوروق:
" آیری بیر ایلگینج دانیشیق هوشنگ طالع ائتدیگی ایدی. طالع اون دوقوزونجو عصرده ایرانین کیچیلمه سینی آنلادیردی. بوگونکو خریطه 63 ایل ایچینده 1810 – 1873 ایللری آراسیندا شکیللنمیشدیر. بو آرادا قافقازداکی اون یئتدی شهردن باشقا، هرات و افغانستانین بیر بؤلومونو، بلوچیستانین بیر بؤلومونو و بوتون خوارزم تورپاقلارینی ایراندان زور ایله آلمیشلار. سونرا، بو شهرلرین انسانلاری یئنیدن اصلی وطنلرینه قوشولماق و بیر فئدرال حرکومت قورماق ایستمیشسه لر ده بؤیوک قدرتلر انگلیس، روسیه و سؤیئتلر بیرلیگی ایستعمارچیلیغی بو مسئله یه مانع اولموشلار. طالع دئییردی: بیز بو شهرلری ایرانا قوشماق دوشونجه سینه دوشمکدن اوزاق دورمالییق. بئلنچی ایستکلر بو عصرده منطیق و عمله دایاناجاق دئییل. بیز زامان ایله قاباغا گئتمه لی و بو دونیایادا ائشیدیلن سؤزلری دانیشمالییق. یاخشی اولگو آوروپا بیرلیگی اولابیلر. او دؤلتلرلرده مختلیف مملکتلر دیل، مدنیت و عادت عنعنه لرینی قورویاراق بیرلشمیشلر. ندن بیز اونلارا بنزر عملی، دیل، مدنیت، تاریخ و مذهب اورتاقلیغی اولان، قونشولاریمیز ایله ائده بیلمه یک"[136].
گؤروندوگو کیمی، پان ایرانیست محفللری کؤهنه جوراب کیمی ایلمه دویونلری نین بیری سؤکولدوکده بیر بیرینی قویون سوروسو کیمی تعقیب ائتمه گه و بیر بیرینین دالیسیجا آذربایجان میللی منافعی علیهینه چیخیش ائتمه گه باشلاییرلار. هوشنگ طالع پان ایرانیست پارتیسینین ایجراییه کومیته سینی ایداره ائدن بیریسیدیر[137]. او آذرپادگان آدلی آذربایجان میللتی نین میللی منافعینی و تاریخینی تحریف ائتمک اوچون بیر اینتئرنئت سایتی آچمیشدیر. او سایتدا پان ایرانیستلیک فیکیر و دوشونجه لری اؤز عکسینی تاپماقدادیرلار. بو آرادا بیر سیرا آلدانمیشلار (نادر پیمایی، منوچهر مرتضوی، فیروز منصوری و سایره لر) دا بو پان ایرانیست و فارس راسیستلرینه مینیک وئرمکدن چکینمزلر[138].
پان ایرانیستلرین اتحادیه و بیرلشمه مسئله لرینه گلدیکده بیلیندیگی کیمی آوروپا میللتلری میللی تورپاقلارینا حاکیم اولمالاری اوچون، بیر بیرلرینه قارشین کئچن یوز ایللرده امانسیز ساواش آچمیشلار. اؤرنک اولاراق آلمانلار لهیستانلیلار آراسیندا 1800 اینجی ایللرده ایستیقلالیت

---

[136] نصرالله پور جوادی، ختنه آذربایجان، باخ اورادا.
[137] اختلاف در کادر رهبري حزب پان ایرانیست بر سر رابطه با حزب دمکرات کردستان: مصاحبه رادیو فردا با محسن پزشکپور وهوشنگ: طالع http://www.radiofarda.org/iran_article/2005/1/3bf70519-f259-450e-90ec-5707551f2e00.html
[138] هوشنگ طالع، http://www.azarpadgan.com/

ساواشلاری[139]، اینگیلیستان و فرانسه آراسینداکی ایستعماری آنلاشمازلیق ساواشلاری[140]، ایکینجی دونیا ساواشیندا متحدلر ایله متفقلرین قارشی دورمالاری وساییره. دئمک، ایران ممالیکی محروسه سینده میللی مسئله حل اولمادان فارس شوونیستلری و تمامیتچیلری نین گؤردوکلری یوخو، آج تویوغون یوخودا داری گؤرمه حئکایه سینی خاطیرلاتمیش اولاجاقدیر. کئچمیشده محسن رضایی ده بئله بیر فیکیرلری اورتایا آتماغا چالیمیش ایدی[141]. گؤروندوگو کیمی پان ایرانیستلرین معجونلاری و ضد آذربایجانلیلاری بیر بیرینی دابانلایاراق آذربایجان کیملیک و منلیک علیهینه ضربه وورماقدا جیلوو گمیرمه گه باشلامیشلار. یامان دئگن گئدیر، تهدید ائدن گلیر. تهدید ائدن گئدیر، کسک آتان و داش آتان گلیر، صاباحیسی نه گله جک، اونو دا زامان گؤستره جکدیر. گئنه اوخویوروق:

" عنایت الله رضا محلی و ملی دیللر اوزره دانیشدی. او دیللری ملیتلر آراسیندا ارتباط وسیله سی آدلاندیراراق دئدی: کیمسه نین بیر دیل ایله مخالفت ائتمک حقی یوخدور. ایراندا مختلیف دیللر و لهجه لروار. بو مختلیفلیک طبیعیدیر و پیس ده دئییل، آنجاق بو مختلیفلیک انسانلار مختلیف شهرلر ایله ایلیشگیده اولابیلمکلری اوچون، ملی دیلی اؤیرنمکلرینی لازیم و ملزوم حالینا گتیرر"[142].

ایران ممالیکی محروسه سینده فارس دیلیندن باشقا دیل و مدنیتلری هئچ سایماغا چالیشان پان ایرانیستلر، بو اوشاق آلداتما شعارلاری ایله کیمی آلداتماق ایستیرلر دئیه هر بیر ویجدانی آییق اینسان دوشونمه لیدیر. دیللر ارتیباط عامیلیدیر دئمگه چالیشانلار بو دیللرین یاشامالاری اوچون بو دیل صاحابلارینا اؤز دیللرینی یاشاتماق و گله جک نسیللره یئتیرمک اوچون، اؤز دیللرینده اوخویوب یازماق ایمکانی تانیمیشلار می و یا تانییرلار می؟ نه زامانا دک عوامفریبلیک ائده جکلر؟ بیلیندیگی کیمی عنایت الله رضا آذربایجان تاریخینی و میللی بیرلیگینی تحریف ائدنلردن بیریدیر. بو تحریفچی و تمامیتچیلردن فاکت گتیرمه گه چالیشانلار هانکی یووانین قوشو اولدوقلارینی اؤزلری ثابیت ائدرلر.

---

139 Die Polendebatte in Frankfurt : http://www.ml-werke.de/marxengels/me05_319.htm

140 Robert Schröder; Kolonialpolitik in Europa von 1871 bis 1906 und ihre Auswirkungen auf die deutsche Innen- und Außenpolitik. http://www.hausarbeiten.de/faecher/hausarbeit/gev/6227.html

141 محسن رضائی، ایران، قدرت منطقه‌ای؛ فارسی، زبان منطقه‌ای : http://www.baztab.com/news/22660.php

142 نصرالله پور جوادی، ختنه آذربایجان، باخ اورادا

میللی دیل مسئله سینه گلدیکده، فارسلارین دیل و مدنیتلری اؤزلری اوچون عزیز اولدوغو کیمی، ایران ممالیکی محروسه سینده کی هر بیر میللتین دیلی و مدنیتی اؤزلری اوچون عزیزدیر. نه اوچون فارس شوونیستلری و پان ایرانیستلر ایران ممالیکی محروسه سینده دیل و مدنیت آزادلیغینا مانع اولورلار؟ رضا عنایتین بو ایجاب موجابی نه اوچون اورتایا آتیلیر؟ بو ایجاب و موجابلار هانکی اساس اوزره قورولموشلار؟ بیلیندیگی کیمی رضا میرپنج اینگیلیسلر کؤمگی ایله حاکیمیت چئوریلیشینه باش ووردوغو گوندن باشلایاراق ایران ممالیکی محروسه سینده فارس دیل و ادبیاتی فارس اولمایان میللتلر اوچون تحمیل ائدیلمیشدیر. دئمک، ایران ممالیکی محروسه سینده یالنیز بیر میللی دیل و مدنیتدن سؤز صؤحبت اولابیلمز. حقوق باخیمیندان یولا چیخیلیرسا، فارس دیلی ایران ممالیکی محروسه سی اوچون میللی دیل دئییل، ارتیباط وسیله سی اولماغا دا مشروطیت قازانا بیلمز دئیه دوشونمه لی ییک.

ایشیق سؤنمز09.102005

قایناقلار:

1: لاتین گرافیکاسینداکی اثرلر:

Brand, Gerd: Die grundlegenden Texte von Ludwig Wittgenstein. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1975.
Ferdinand de Saussure: Grundlagen der allgemeinen Sprach-wissenschaft, Berlin, Leipzig, 1931.
Das Internet spricht Englisch ... und neuerdings auch Deutsch: www.netz-tipp.de/sprachen.html
Die Polendebatte in Frankfurt :http://www.ml-werke.de/marxengels/me05_319.htm
Ferdinand de Saussure: Grundfragen der allgemeinen Sprach-wissenschaft, Berlin 1917.
Foucault, Michel Archäologie des Wissens. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1973.
Indien: Gesamtbevölkerung von 2003 bis 2013: http://de.statista.com/statistik/daten/studie/19326/umfrage/gesamtbevoelkerung-in-indien/
Institut für Allgemeine Pädagogik, Verstehens pädagogischer Texte: Humboldt Universität zu Berlin: Wintersemester 2000 / 2001: http://www.hausarbeiten.de/faecher/hausarbeit/pab/17962.html
Keskin, Arif, Işık Bey düşünce sözünün sadece bir anlamı üzərində Durmuştur: http://www.azadtribun.com/x42.htm
Knut-Sören Steinkopf, Einführung in die Methoden wissens-Chaftlichen: http://www.inst.at/trans/15Nr/01_2/teichgraeber15.htm
López, Justo Fernández, Sprache und Denken: http://www.hispanoteca.eu/Linguistik/sp/SPRACHE%20und%20DENKEN.htm
Ludwig Wittgenstein: Philosophische Bemerkungen, Wien 1995.
- - : Philosophische Untersuchungen, Frankfurt a. M.:
- Suhrkamp, 2001.
- - : „Tagebücher 1914-1916". In: Schriften. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1960.
- - , Zweiter Teil Philosophische Untersuchungen, Wien1953

Schiefenhövel u.a.: Gemachte und gedachte Welten. - Stuttgart 1994.

Schröder, Robert; Kolonialpolitik in Europa von 1871 bis 1906 und ihre Auswirkungen auf die deutsche Innen- und Außenpolitik: http://www.hausarbeiten.de/faecher/hausarbeit/gev/6227.html

Schülerduden - Die Psychologie - Mannheim u.a. 1981.
Sigmund Freud, Traumdeutung, 1900,
Stephan-Immanuel Teichgräber: Lang, Hermann: „Freud – ein Strukturalist?". In: Psyche 34. Jahrgang, 10/1980.
Sprachen Indiens: http://de.wikipedia.org/wiki/Sprachen_Indiens
Towa, M., Die Aktualität der afrikanischen Philosophie, in: F.M. Wimmer (1988).
Türkçe Sözlük, cild 1 (A-J), Ankara 1988.

2: **عرب گرافیکاسینداکی اثرلر:**

ارانی، تقی، آذربایجان یک مسئله حیاتی و مماتی ایران، مجله فرنگستان، چاپ برلین، شماره 5 سال 1303 (1924)، ص. 247 – 254
افشار یزدی، محمود، آینده، جیلد دوم، تهران، چاپ دوم 1351، صحیفه 562
بلعمی، ابو محمد ابن محمد، تاریخنامه طبری، جلد 1، تهران 1366، خبر گشادن آذربایگان و دربند خزران، ص. 534- 529.
بهزاد بهزادی، فرهنگ آذربایجانی-فارسی، چاپ تهران، 1369 (1990)
بهنام، اژدر، تغییر خط و گسست پیوند با میراث فرهنگی گذشته؛ چهارشنبه، ژانویه2013 ,30 ؛ ایران گلوبال
: http://www.iranglobal.info/node/15255
تدریس زبان فارسی در آمریکا: کیهان سراسری ایران:
http://www.kayhannews.ir/841018/16.htm#other1607
جوادی، نصرالله پور، ختنه آذربایجان:
http://www.azargoshnasp.net/~iran/recent_history/atoor/khetneyehazarbaijanjavadi.htm
خاطرات تاج الملوک:

http://www.peiknet.com/1384/hafteh/06mehr/hafteh_page/50taj3.htm
خبرگزاری مهر، آموزش زبانهای مادری در استانها بوی توطئه می دهد/ همه چیز آموزش صرف کنکور شده است، ۷/۱۱/۱۳۹۲
http://www.mehrnews.com/detail/News/2222873

خبرگزاری مهر، آموزش زبانهای مادری در استانها بوی توطئه می دهد، باخ اوسته.
دبیر مقدم، محمد، رده‌شناسی زبان‌های ایرانی، جلد 1 و 2، تهران 1392
خبرگزاری مهر، سفارت ایران در باکو ورود بالگردهای ایرانی به حریم هوایی آذربایجان را تعمدی ندانست، خبر گزاری مهر، تهران:۱۲:۵۱ , ۰۸/۱۲/۱۳۸۵.
خلخالی، یاشار، چرا فارسی مینویسم؟http://www.azadtribun.net/x1413.htm
رستاق، امیر، روزنامه‌نگار حوزه فرهنگ و هنر؛ تدریس زبان مادری در مدارس؛ اجرای قانون اساسی یا توطئه خارجی؟، جمعه 31 ژانویه 2014 - 11 بهمن 1392(www.bbc.co.uk/persian)
رضائی ، محسن، ایران، قدرت منطقه‌ای؛ فارسی، زبان منطقه‌ای: http://www.baztab.com/news/22660.php
زبان فارسی در کودکستانهای آمریکا: جبهه ملی یانچیلاری نین اینتئرنئت صحیفه سی: http://www.iran-emrooz.net/index.php?/news2/more/6187/
سؤنمز، ایشیق ، فارس ایستعمارچیلیق حاکیمیت سیستیمینه دوشونجه و فیکیر باجاسی نین یارادیلماسینا آتیلمیش آددیملار http://www.isiqsonmaz.com/Seite%20328.htm
سؤنمز، ایشیق ، ایران دؤلتی و ایران دیل قوروپو آدی نین اورتایا آتیلماسی: http://www.isiqsonmaz.com/Seite269.htm
سؤنمز، ایشیق، فارس دیلی و ادبی قورومونون تاریخ و اساسنامه سینه بیر باخیش!، http://www.isiqsonmaz.com/Seite53.htm :
سؤنمز، ایشیق، زردوشت و اویستا: www.isiqsonmaz.com/Seite%20314.htm
شیرمحمدی، طاهر، انتشار کتاب‌های درسی به زبان قومیت‌ها در افغانستان، تاریخ05.02.2011
طالع، هوشنگ و پزشکپور، محسن پزشکپور، مصاحبه با رادیو فردا، اختلاف در کادر رهبري حزب پان ایرانیست بر سر رابطه با حزب دمکرات کردستان: http://www.radiofarda.org/iran_article/2005/1/3bf70519-f259-450e-90ec-5707551f2e00.html
طالع، هوشنگ ،http://www.azarpadgan.com/
عصاره، فریده ، سو یا آب؟ ؛ همشهری :یکشنبه ۱۸ دي ۱۳۸۴ - سال سیزدهم – شماره ۳۸۹۵ Jan 8, 2006 -
عارف قزوینی کلیات دیوان، تهران 1342.
عزیزی بنی طرف، یوسف، عربستان و خوزستان: ماهنامه دیلماج، شماره 5 چاپ تبریز.
محمد فروغی، یغما, نومره ۷ , مهرماه ۱۳۲۹ , سال ۳.
فرهنگستان فارسی: http://persianacademy.ir/tarikhche.htm
فرهنگستان فارسی: http://persianacademy.ir/tarikhche.htm

فرهنگستان زبان و ادب فارسی:
http://persianacademy.ir/tarikhche.htm
فرهنگستان زبان و ادب
فارسی: http://persianacademy.ir/asasname.htm
فرهنگستان زبان و ادب فارسی، اعضای پیوسته:
http://persianacademy.ir/az_shakouri.htm
فرهنگستان زبان و ادب فارسی، گزارش:
http://persianacademy.ir/Khabarnameh/102.pdf
فیض الهی ، مجید، سخنگوی سفارت ایران در جمهوری آذربایجان در گفتگو خبرگزاری مهر، با خبرگزاری فرانسه، ۰۸/۱۲/۱۳۸۵.
ولایتی ، علی اکبر، استان خوزستان در جنوب غربی کشور...". باخ: کیهان: http://www.kayhannews.ir/830905/2.htm#other205
همایون، داریوش، گفتگوی با سایت تلاش :در صورت حمله به ایران یا تجزیه کشور موقتا در کنار جمهوری اسلامی قرار خواهم گرفت:
http://ettelaat.net/07-september/news.asp?id=23830
یونسی، علی، گفتگو با مهر، آموزش به زبان اقوام در دستور کار است، (http://www.mehrnews.com) /۱۰/۱۳۹۲